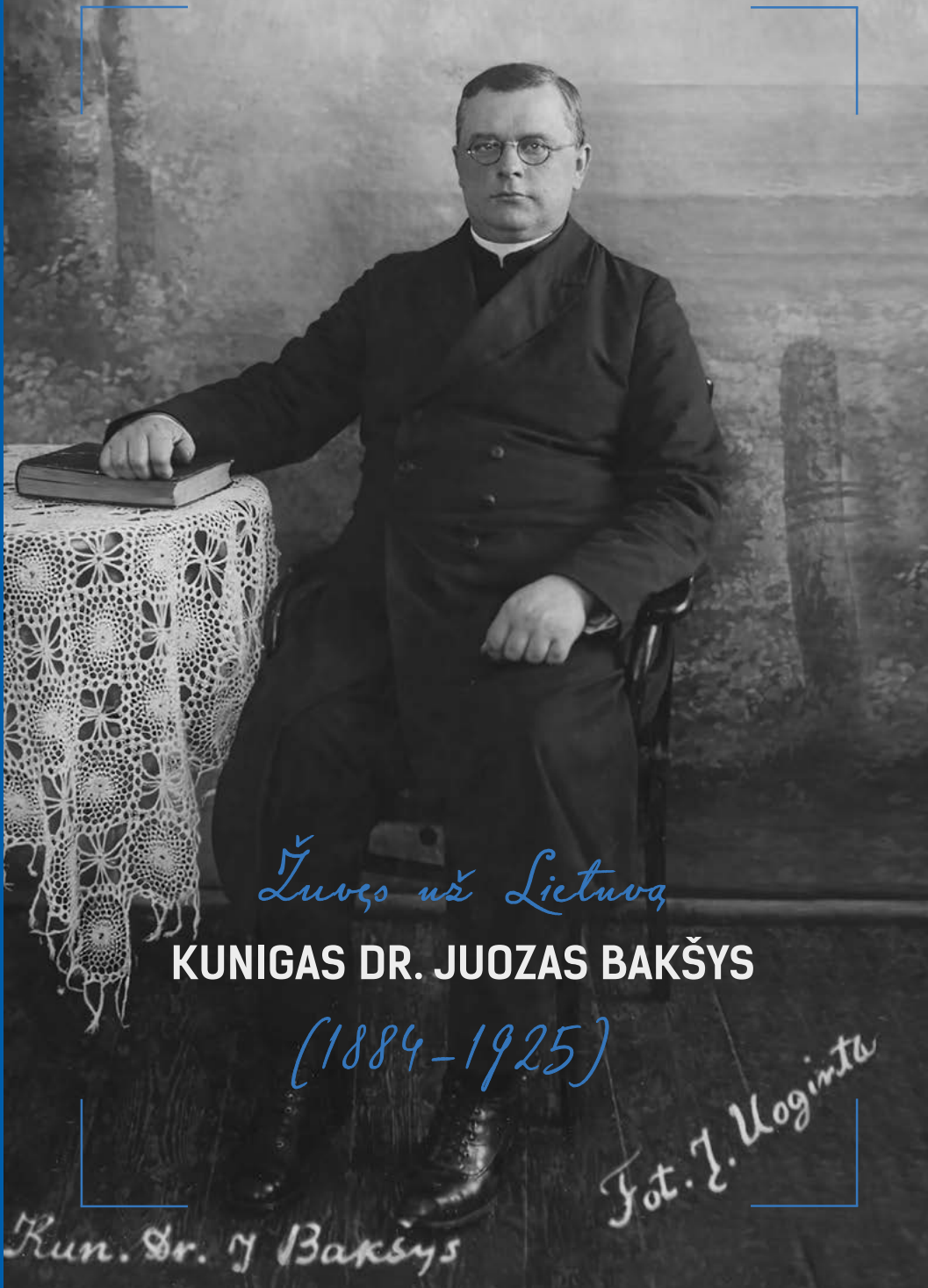

Žuvs už Lietuvą

KUNIGAS DR. JUOZAS BAKŠYS

(1884-1925)

Fot. J. Uogintas

Kun. Dr. J. Bakšys

LEIDYBĄ FINANSAVO

Varėnos rajono savivaldybė
Merkinės krašto muziejus

LEIDINĮ RENGİANT BENDRADARBIAVO

Alytaus miesto Jurgio Kunčino viešoji biblioteka
Alytaus rajono savivaldybės viešoji biblioteka
Kaišiadorių vyskupijos kurija
Lietuvos centrinis valstybės archyvas
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka
Lietuvos nacionalinis muziejus
Lietuvos valstybės istorijos archyvas
Merkinės krašto muziejus
Nacionalinis K. M. Čiurlionio dailės muziejus
Šiaulių „Aušros“ muziejus
Vilniaus universiteto biblioteka
Utenos kraštotyros muziejus

ISBN 978-609-95778-7-6

© Gintaras Lučinskas, 2025

© Merkinės krašto muziejus, 2025

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

GINTARAS LUČINSKAS

**ŽUVĘS UŽ LIETUVĄ
KUNIGAS DR. JUOZAS BAKŠYS
(1884–1925)**

*Skiriama dr. Juozo Bakšio
atminimui*

MERKINĖ
2025

◇◇◇ Padėka ◇◇◇

*Už suteiktas žinias, patarimus,
už galimybę pasinaudoti asmeniniais foto rinkiniais,
už savalaikę pagalbą knygos autorius nuoširdžiai dėkoja:*

*Arūnui Amšiejui (Druskininkai),
Algimantui Antanevičiui (Alytus),
Adolfui Barysui (Alytus),
redaktorei Ritai Černiauskienei (Merkinė, Varėnos r.),
Mindaugui Černiauskui (Merkinė, Varėnos r.),
Algimantui Černiauskui (Merkinė, Varėnos r.),
Aloyzui Indrašiui (Utena),
dizainerei Aidai Janonytei (Vilnius),
Marijai Lūžytei (Perloja, Varėnos r.),
Eugenijui Peikšteniui (Vilnius),
Kaišiadorių vyskupijos kancleriui
kun. Gediminui Tamošiūnui (Kaišiadorys),
Kęstučiui Vaičiūnui (Vilnius),
Artūrai Vinkevičiui (Merkinė, Varėnos r.),
Vidmantui Vitkauskui (Garliava, Kauno r.).*

◆◆◆ Turinys ◆◆◆

Pratarmės vietoje	◆ 7
Kunigai – Nepriklausomybės gynėjai	◆ 13
Juozo Bakšio tėvai. Gimtinė	◆ 18
Mokslo ir studijų metai	◆ 20
Lietuviškos spaudos bendradarbis	◆ 38
Juozas Bakšys – draugijų narys ir steigėjas	◆ 41
Juozo Bakšio politinė veikla	◆ 50
Partizanai ir šauliai Tėvynės sargyboje Merkinės krašte	◆ 56
Švietimo, kultūros ir šauliškumo darbas Merkinėje	◆ 80
Kas nužudė kunigą dr. Juozą Bakšį?	◆ 95
Amžininkų atsiminimai apie kun. Juozą Bakšį	◆ 107
Juozo Bakšio seserys	◆ 154
Atminimo įamžinimas	◆ 156
Šaltiniai ir literatūra	◆ 172
Santrumpos	◆ 176

◆◆◆ Pratarmės vietoje ◆◆◆

Juozas Bakšys – kunigas, visuomenės veikėjas. Jis gimė 1884 m. rugsėjo 4 d. Utenos krašte. 1904–1908 m. mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje, 1908–1912 m. – Insbruko universitete Austrijoje, teologijos mokslų daktaras (1912 m.). 1913 m. Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios vikaras; dėstė lietuvių mokytojų kursuose. 1917 m. rugsėjo mėn. vienas iš pagrindinių organizatorių Lietuvių konferencijos Vilniuje. Nuo 1919 m. Merkinės parapijos vikaras. Nuo 1921 m. rugsėjo mėn. Merkinės progimnazijos direktorius; čia dirbdamas aktyviai dalyvavo kultūrinėje ir politinėje veikloje.

Nuo 1921 m. kun. Juozas Bakšys buvo itin svarbus asmuo Lietuvai palaikant ryšius su Lenkijos okupuoto Vilniaus krašto lietuviais. Dėl tokios veiklos buvo sekamas vietinių lenkų. 1924 m. gruodžio 17 d., vakarienės metu buvo peršautas į duris pabeldusių dviejų nepažįstamų vyrų. Sužeistasis nuvežtas į Kauną, kur jam atlikta operacija, tačiau 1925 m. sausio 7 d. 15 val. staiga mirė nuo kraujo krešulio.

Kun. Juozas Bakšys palaidotas Utenos miesto senosiose kapinėse. Tikrieji žudikai niekada nebuvo išaiškinti, tačiau Dainavos krašto švietėjo, kultūros darbuotojo kun. Juozo Bakšio nužudymas buvo siejamas su Lenkijos žvalgybos agentais, atvykusiais iš Druskininkų.

Senesnieji dokumentai, raštai, periodinės spaudos straipsniai pateikti beveik neredaguoti ir juose užrašyta kalba nešiuolaikinta, nes ji yra pakankamai aiški, lanksti, gana taisyklinga ir žodinga. Senieji tekstai leis dabarties skaitytojui geriau suvokti praeitą šimtmetį ir jo asmenybes, lietuvių kalbos autentiškumą. Dokumentų vertimai iš lenkų, rusų, lotynų kalbų yra pažodiniai. Reikšminga tai, kad leidinyje pirmą kartą skelbiami iki šiol nepublikuoti šaltiniai: iš Lietuvos valstybės istorijos archyvo (f. 604 saugoma dvasininko asmens byla), iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo (f. 507 saugoma dvasininko nužudymo tyrimo byla) iš Lietuvos Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriaus (F342 saugoma Vilniaus kunigų seminarijos dokumentai), iš Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvo (saugoma dvasininko asmens byla). Dalis dokumentų kopijų yra pateikiama knygos skaitytojams.

Amžininkų atsiminimai – tai svarbūs liudijimai, nors ir galimai subjektyvūs, iš praeities. Visi atsiminimų autoriai buvo betarpiškai susiję su kunigu Juozu Bakšiu dėl jo darbo Merkinės progimnazijoje ir aktyvaus dalyvavimo šio miestelio visuomenės gyvenime.

Lietuvos laisvės priešų iš pasalų peršauto ir mirusio kun. dr. Juozo Bakšio garbingą atminimą poetas Liudas Gira (1884–1946) 1928 m. įamžino jam skirtame eilėraštyje „A. a. šauliui kun. d-rui Juozui Bakšiui atminti“.

1934 m. leidinyje „Mūsų Vilnius“ Juozas Ziminskas (1895 – ?) ne tik aprašė kun. J. Bakšio nuveiktus darbus, bet ir kvietė: „Įamžinkime jo garbingą atmintį, pastatykime jam atitinkamą paminklą toje vietoje, kur jis paskutinį laiką dirbo ir savo gyvybę ant tėvynės aukuro sudėjo“.

Merkinės progimnazijoje 1921–1926 m. mokėsi Juozas Kvaraciejus (1908–1947), kuris, dalyvaudamas rezistencinėje kovoje prieš sovietinius okupantus, 1946–1947 m. rašė memuarus, pavadinęs „Policininko atsiminimai“ (rankraštis išleistas knyga 2015 m.). Skyriuje „Mokslas gimnazijoje“ pateikė įspūdžius apie savo mokslo metus Merkinėje, taip pat apie mokyklos direktorių kun. J. Bakšį.

Kitas buvęs Merkinės progimnazijos mokinys (mokėsi 1923–1927 m.) Ignas Urbonas (1910–2012) savo atsiminimų knygoje „Ilga mano kelionė“, skyriuje „Merkinės progimnazija“, aprašė mokyklos direktorių, kun. Juozą Bakšį, pateikdamas įdomią versiją dėl jo nužudymo aplinkybių, kurias sužinojo gyvendamas Jungtinėse Amerikos Valstijose.

1942 m. savo atsiminimais apie kun. J. Bakšį ir jo žūtį pasidalijo buvusi Merkinės būrio šaulė Stefanija Matulaitienė (1913–2014).

Kun. Prano Bieliausko (1883–1957) dienoraščio rankraštis saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje. Kaip liudija įrašas jo pražioje – tai 1945 m. autoriaus dovana bibliotekai. Dienoraštyje minima daug asmenų – XX a. pradžios lietuvių bei lenkų dvasininkų, kultūros bei politikos veikėjų. Šis dienoraštis 2009 m. išleistas atskira knyga: „Vilniaus dienoraštis (1915–1919)“. Knygoje publikuota kun. Juozo Bakšio fotonuotrauka bei 18 vietų aprašyti jo dvasinės, visuomeninės ir politinės veiklos epizodai.

Kraštotyrininko Juliaus Bingelio (1903–1988) atsiminimų rankraščiai (1972–1983 m.) yra saugomi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (F8). Šioje, dar niekur nepublikuotoje, kraštotyrinėje medžiagoje užrašyti pasakojimai apie Merkinės praeitį, gyventojus, apylinkes; apie Merkinės vidurinę mokyklą ir jos direktorių kun. J. Bakšį; apie prof. V. Krėvę-Mickevičių, mokytoją Julijų Bloznelį ir kitus asmenis.

Mokytojos Sofijos Petrauskaitės-Paulaitienės (1906–1993) rašytuose 1975–1985 m. atsiminimuose „Jaunystės prisiminimai iš Samūniškių, Masališkių, Subartonių“ aprašomi Merkinės kunigai. Nedidelis tekstukas paskirtas ir kun. Juozo Bakšio asmenybei – apie jo veiklą, nužudymo aplinkybes.

Lietuvos kariuomenės savanoris, mokytojas Julius Bloznelis (1888–1990) savo atsiminimus rašė 1977–1979 m., jau sulaukęs beveik 90 metų amžiaus. Skyriuje „Merkinės progimnazija“ aprašė šios mokyklos įsteigimo ir gyvavimo peripetijas, mokytojus, taip pat ir kun. Juozo Bakšio tragišką likimą.

Kunigas Stanislovas Kiškis (1900–1995) rankraštinėje knygoje „Šis tas iš Merkinės praeities“ (mašinraštis, 1984 m.) keliose vietose pateikia informaciją ir apie kun. Juozą Bakšį: pedagoginę veiklą, nužudymo versijas, atminimo pagerbimą. Iš šios knygos sužinome, jog Merkinėje (progimnazijoje?) „1926 m. vasario vidury buvo surengtas viešas kun. dr. J. Bakšio pagerbimas ir iškabintas jo portretas (Kalpoko ir Jomanto darbas)“.

Kun. Stanislovo Kiškio parengtoje knygoje „Kristaus pašauktieji (Kaišiadorių vyskupijoje dirbusieji ir amžinybėn iškeliavusieji kunigai 1921–1995)“ (išleista 1996 m. po sudarytojo mirties) publikuojamas biografinis straipsnis „Kun. dr. Juozas Bakšys, 1884–1908–1925“.

Informatyvesnė kun. Juozo Bakšio biografija pateikiama teisininko, žurnalisto ir kraštotyrininko Broniaus Kviklio (1911–1990) parengtame enciklopediniame leidinyje „Lietuvos bažnyčios, t. 6. Kaišiadorių vyskupija“ (1987 m., JAV). Čia publikuotas ir poeto bei dramaturgo Liudo Giros (1884–1946) 1928 m. sukurtas eilėraštis tragiškai žuvusio šviesuolio patrioto

atminimui. B. Kviklys pasakoja, kaip Merkinėje, žengiant į Nepriklausomybę, apsigyveno du žymūs kunigai – kompozitorius prof. Teodoras Brazys ir dr. Juozas Bakšys. „Juos iš Vilniaus į Merkinę ištrėmė Vilniaus vyskupijos valdytojas prel. K. Michalkevičius. Jų netektis Vilniui buvo nuostolis, bet Merkinei tikra Dievo palaima. T. Brazys Merkinės apylinkės kaimuose surinko daugybę lietuviškų (dainų – aut. past.) ir užrašė jų melodijas. Kun. dr. J. Bakšys įsteigė progimnaziją“. Merkinės parapija ir vėliau galėjo didžiuotis savo ganytojais. Ne veltui senoliai porino, kad bažnyčia stovinti toj pačioj vietoj, kur senovėje degusi amžinoji ugnis.

B. Kviklys minėtame leidinyje taip pat pateikia išeivijoje (JAV) vyravusią kun. J. Bakšio nužudymo versiją, kurią po Antrojo pasaulinio karo viešai paskelbė kun. Antanas Petraitis (1896–1955), likęs gyvas per žudynes 1941 m. vasarą Červenėje. Iliustracijos aprašyme (p. 59) nurodoma: „Lenkų agentų 1924 m. Merkinėje nužudyto kun. dr. Juozo Bakšio kapas ir paminklas Utenos kapinėse“.

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro, diplomato, istoriko Petro Klimo (1891–1969) 1915–1919 m. rašytas dienoraštis atskira knyga skaitytos pasiekė tik 1988 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose. „Dienoraščio“ 28 vietose aprašoma aktyvaus visuomenės ir politikos veikėjo, dvasininko Juozo Bakšio veikla. Dr. J. Bakšys minimas ir kitoje Petro Klimo knygoje „Iš mano atsiminimų“, kuri išleista Bostone (JAV) 1979 metais (2-as leidimas Lietuvoje išleistas 1990 m.).

Epizodinius prisiminimus apie kun. Juozą Bakšį savo dienoraštyje užfiksavo Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signataras dr. Jurgis Šaulys (1879–1948), atsiminimuose – Lietuvos Tarybos narys, Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signataras Aleksandras Stulginskis (1885–1969); atsiminimuose – Merkinėje gimęs mokslininkas, inžinierius Aleksandras Čyras (1927–2001); užrašuose (1977–1987 m.) Vilnijos krašto gyventoja, mokytoja Pranė Anusevičiūtė-Makariūnienė (1905–1993). Ramunė Pigagaitė-Vėliuvienė (g. 1949) 2025 m. išleistoje knygoje pateikė savo senelės Onos Volungevičiūtės-Kochanskienės (1893–1978) pasakojimų fragmentus.

Lietuvos valstybės kūrimosi pradžioje dažnai įvairuoja tų pačių asmenų pavardžių rašyba. Vieno asmens vardo forma taip pat dažnai skirtinga.

Senuosiuose dokumentuose kaimų pavadinimai labai dažnai surusinti ar sulenkinti. Kai kurių anksčiau buvusių kaimų jau nebelikę arba pasikeitę jų pavadinimai. Vietovių pavadinimai pateikiami pagal tuometį administracinį suskirstymą.

Aprašymus lydi rankraščių fragmentai, dokumentai ir nuotraukos. Didžioji dauguma dokumentų, fotografijų, atvirukų knygoje publikuojami pirmą kartą. Tikimasi, kad leidiniui ši ikonografinė medžiaga suteiks daugiau informatyvumo ir pažinimo apie tuomečio laikmečio realijas.

Archyvinė medžiaga, rankraščiai, publikacijos, ikonografija bei iliustracijos pateikiamos chronologiniu principu. Knygos pabaigoje pateikiamas tekste vartojamų santrumpų sąrašas.

Knygos autorius dėkoja už geranorišką ir visokeriopą pagalbą rengiant šį leidinį: istorijos tyrinėtojams ir talkininkams, suteikusiems reikiamą informaciją bei dokumentus; kolekcininkams ir pavieniams fotografijų saugotojams, archyvams ir muziejams už pateiktas nuotraukas ir faktologinę medžiagą.

◆◆◆ KUNIGAI – NEPRIKLAUSOMYBĖS GYNĖJAI ◆◆◆

- ◇ Iki 1919 m. Lietuvą valdė okupacinės Vokietijos valdžios valdininkai. „Viskas mūsų: jūs patys, jūsų žemė, turtas, gyvuliai...“ – sakydavo vokiečiai vietos gyventojams. Visai juos engė. Apsigyvenę dvaruose, vertė sodiečius eiti jiems baudžiąvą. Nusavindavo įvairius daiktus, gyvulius, paukščius. Jeigu kas sutikęs vokiečių, nenukeldavo savo kepurės, būdavo sumušamas. Įsitvirtinę Lietuvoje, vokiečiai buvo sumanę ją kolonizuoti, tačiau, pralaimėję Pirmąjį pasaulinį karą, turėjo iš užimtų teritorijų pasitraukti. Lietuva pamažu budo, kūrėsi lietuviška valdžia, prasidėjo Nepriklausomybės kovos.
- ◇ Minint daugiau kaip prieš 100-metį vykusias kovas dėl Lietuvos Nepriklausomybės, reikia prisiminti bei pagerbti ir tuos Lietuvos kunigus, kurie anuomet sunkiu laiku sielojosi, rūpinosi ir daug padėjo steigiant partizanų ir šaulių būrius, organizuojant ginklų fondus, superkant iš vokiečių šaudmenis, ginklus ir aprangą kovotojams. Jie rėmė šaulius per spaudą ir finansiškai, šventino šaulių vėliavas, ragino kovoti, o kai kurie ir patys dalyvavo pirmose fronto linijose su partizanais ir šauliais.
- ◇ Šią spragą – kiek kunigų prisidėjo prie Šaulių sąjungos darbo – reiktų labiau užpildyti ir surinkti daugiau žinių. Žemiau pateikiama informacija, surinkta iš istorinės literatūros žinučių.
- ◇ Arkivyskupas Pranciškus Karevičius buvo Šaulių sąjungos garbės šaulys. Jam dovaną ir raštą įteikė šauliai Marijampolėje, švenčiant Šaulių sąjungos šventę. Taip pat ark. P. Karevičius buvo apdovanotas „Šaulių žvaigždės“ ordinu.
- ◇ Pirmame Šaulių sąjungos atstovų suvažiavime 1920 m. Kaune, be kitų narių, į garbės teismą išrinktas kanauninkas prof. Juozas Tumas-Vaižgantas. Į Šaulių sąjungą jis įstojo 1920 m. vasario 20 d. Kauno būryje. Jis redagavo „Trimitą“ tris mėnesius (Nr. 2–13) ir pats rašė kiekviename numeryje. Vaižganto straipsniai iš „Trimito“ vėliau įdėti į jo III raštų tomą „Su šauliais“.

- ◇ 1918 m. pabaigoje partizanų-šaulių labai jau darbavosi kun. Padleskis – Jurbarkė, kun. Želvys – Panevėžyje.
- ◇ Partizanų-šaulių rėmėjais buvo: dek. kun. J. Jasienkis, kun. Lapis, kun. K. Gedvilas.
- ◇ 1919 m. rugsėjo 7 d. įsisteigė pirmasis šaulių būrys Gelgaudiškyje. Jį įsteigė kun. Stasys Mikelkevičius, vietos klebonas. Jis mėgino organizuoti ir Plokščių šaulių būrį.
- ◇ 1919 m. lapkričio 27 d. gautas Žemaičių vyskupo leidimas organizuoti bažnyčiose rinkliavas Šaulių sąjungos reikalams.
- ◇ 1919 m. peoviakų (POW) sąjūdžio metu Kaune buvo suorganizuota svarbesnių valstybinių įstaigų apsauga. Prie vienos stovėjo sargyboje kun. Mykolas Krupavičius. Jis viename Šaulių sąjungos centro valdybos posėdyje pasakė, kad gavęs šautuvą iš Vlodo Pūtvio rankų. Vėliau kun. M. Krupavičius, kaip Seimo narys, stipriai parėmė Šaulių sąjungos statuto svarstymą ir jo priėmimą. Taip pat jis dalyvavo Seimo komisijoje, kuri tą statutą 1921 m. paruošė. Todėl per Šaulių sąjungos suvažiavimą 1922 m. kun. M. Krupavičius buvo išrinktas į LŠS Centro valdybą.
- ◇ 1920 m. Kauno šaulių, turinčių nuosavą ginklą, sąrašė įrašytas ir kun. Ambraziejus, Garliavos klebonas ir Garliavos būrio šaulys.
- ◇ 1920 m. rugpjūčio 9 d. Semeliškėse buvo 50 asmenų partizanų-šaulių būrys, kurį suorganizavo klebonas dr. J. Steponavičius ir kun. Sadūnas.
- ◇ 1920 m. gruodžio 17 d. Kudirkos Naumiestyje įsisteigė „Ginklų pirkimo biuras“. Kitais metais biuro vadovybę sudarė: kun. Pijus Dambrauskas – vedėjas, mokytojas J. Steponaitis – išdininkas, mokytojas Markūza – sekretorius. Pinigai buvo gaunami iš Šaulių sąjungos. Toks pat biuras veikė ir Jurbarkė. Semeliškių klebonas kun. Matulaitis rūpinosi gauti ginklų II Šaulių lauko štabui.
- ◇ 1922–1923 m. dailininkas Antanas Žmuidzinavičius, kaip Lietuvos šaulių sąjungos įgaliotinis, vykdamas į Jungtines Amerikos Valstijas rinkti aukų, platinti Šaulių sąjungos ženklelių ir knygos „Idėja ir darbas“

bei organizuoti visokeriopos paramos Amerikos lietuvių visuomenėje šauliams, kartu vežėsi daugelio kunigų rekomendacinius laiškus Amerikos lietuvių kunigams, o svarbiausiai Žemaičių vyskupo P. Karevičiaus palaiminimo žodžius raštu. Tai labai padėjo įgaliotiniui A. Žmuidzinavičiui jo kelionėse po Amerikos lietuvių kolonijas ir palengvino aukų rinkimą. Per dvejus metus buvo surinkta apie 30 tūkstančių dolerių Šaulių sąjungos reikalams, žymi suma tais laikais.

- ◇ Be jau minėtų kunigų, dar reikėtų paminėti šiuos: Vilkijoje šaulius organizavo kun. Mališauskas, Vadžgirio klebonas; kun. Karosas – Raseiniuose; kun. Maciejauskas – Panevėžyje. Kun. J. Steponavičius 1921 m. ėjo šaulių rajono vado pareigas. Kun. Šlamas 1920 m. sutiko būti šaulių būrio pirmininku, kun. Dailidė buvo net rinktinės valdybos pirmininkas. Kun. Butvila 1920 m. buvo Lietuvos Gynimo komiteto apskrities pirmininkas.
- ◇ Šaulių laikraštyje (vėliau – žurnalas) „Trimitas“ bendradarbiavo kun. prof. dr. Mečislovas Reinys, tapęs vyskupu, prel. Adomas Jakštas-Dambrauskas, kan. Adolfas Sabaliauskas-Žalia Rūta, kan. prof. Fabijonas Kemėžis, pranciškonas kun. dr. Jonas Matusas, kuris vėliau parašė „Lietuvos Šaulių sąjungos istoriją“. Daug straipsnių parašė slapyvardžiu Vyngantas – dr. Juozas Purickis ir Vincas Mykolaitis-Putinas.
- ◇ 1922 m. pabaigoje, ruošiantis Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos operacijai, kun. Juozas Vailokaitis (1880–1953) paaukojo 10 tūkstančių dolerių, o vėliau – dar 12,5 tūkstančių. Šaulių sąjungos centro valdyba įsigijo nuosavus namus ir juos pritaikė veikimui. Jų pašventinimas įvyko po dvejų metų, 1928 m. sausio 7 d. Namus pašventino kan. J. Tumas-Vaižgantas. Teigiama, kad kun. Juozas Vailokaitis paaukojo šių namų pirkimui 25 tūkstančius litų, taip pat jis aktyviai finansiškai rėmė studentus.
- ◇ Partizanų-šaulių rėmėju buvo ir Merkinės parapijos klebonas kun. Kazimieras Ribikauskas, kurį 1919 m. liepos 7 d. lenkai buvo suėmę ir kalino Varėnoje.

- ◇ Partizanų-šaulių rėmėjais buvo Perlojos parapijos klebonai kun. Ignotas Šopara ir kun. Leonas Petkelis. Pastarasis nuo 1920 m. buvo ne tik dvasios, bet visuomeninio ir karinio-partizaninio veikimo vadu. 1918 m. gruodžio mėn. Alytaus apskr. Perlojos parapijos klebono kun. I. Šoparos paraginti ūkininkai nuginklavo vokiečių okupacinę administraciją. Taip pasielgta su dvaro ūkvedžiu, pienininku ir kareiviais, kurie prižiūrėjo ūkio darbus.
- ◇ Kun. Alfonsas Petrulis Pivašiūnų šaulių būriui 1920 m. gruodžio 20 d. perdavė 10 šautuvų ir 500 šovinių. Aktyvus šaulys-rėmėjas buvo ir Nemunaičio parapijos klebonas kun. Feliksas Baltuška.
- ◇ Šaulys kun. Juozas Bakšys, Merkinės progimnazijos direktorius, aktyviai reiškėsi vietos visuomeniniame gyvenime. Jo labai nekenė lenkai, kurie jį 1924 m. gruodžio 17 d. iš pasalų peršovė. Nuo tų žaizdų komplikacijų, nors jo gyvybę bandė išgelbėti garsus chirurgas dr. Vladas Kuzma, kun. J. Bakšys 1925 m. sausio 7 d. mirė Kauno ligoninėje.
- ◇ 1918 m. Seinų apskr. Kučiūnų parapijos klebonas kun. Juozas Galeckas suorganizavo vokiečių nuginklavimą ir rekvizuotų gyvulių atėmimą iš vokiečių, kurie, besitraukdami į Vokietiją, juos norėjo pasiimti su savimi. 1918 m. pabaigoje kun. J. Galeckas suorganizavo pirmąjį partizanų būrį (apie 60 vyrų), o kitą būrį – Rudaminos parapijos vikaras kun. Juozas Juozaitis. Šie kunigai – labiausiai pasižymėję kovose su lenkais partizanų vadai. Kun. J. Galeckas ragino jaunos parapijiečius stoti į Lietuvos kariuomenę, vyresnius – duoti jiems maisto, drabužių, ginklų. Ir pats pirmas savanoriams 1919 m. kovo mėn. padovanojo du arklius, vežimą, nupirko specialų katilą maistui gaminti, įtaisė virtuvę, atveždavo iškeptą duoną. 1922 m. gruodžio 3 d. 4 val. ryte lenkų partizanai užpuolė Kučiūnų bažnytkaimį ir nužudė septynis žmones, tris sunkiai sužeidė, dar apie 20 buvo lengvai sužeistų. Įsiveržę į kleboniją, sumušė kun. J. Galecką, atėmė jo turtą ir išsivarė į Seinus, kur ilgai tardė.

- ◇ Sumanūs partizanų-šaulių būrių steigėjai buvo Leipalingio parapijos klebonas kun. Jonas Juodviršis, Kapčiamiesčio parapijos klebonas kun. Pranas Urbanavičius.
- ◇ 1919 m. pradžioje kanauninkas kun. Juozapas Laukaitis kreipėsi į Lietuvos vyriausybę dėl savanorių milicijos (nuo 1924 m. – policija) organizavimo Seinuose ir gavo 15 000 markių. Už šiuos pinigus kun. J. Laukaičio pastangomis nupirkti du kulkosvaidžiai, apie 60 šautuvų, 10 pistoletų, aprangos. Netrukus Seinuose užsirašė į savanorius 50 vyrų. Vykstant kovoms dėl Lietuvos nepriklausomybės ir puldinėjant lenkams, 1919 m. kun. J. Laukaitis parašė du labai iškalingus raštus Lietuvos Respublikos prezidentui Antanui Smetonai, kuriuos su kitu jaunu kunigu pats ir nuvežė į Kauną.

Bakšių šeima. Konstancija ir Jurgis Bakšiai (sėdi centre) ir jų vaikai: Pranas (pirmas iš kairės) ir Juozas (dešinėje), Konstancija ir Veronika (stovinčios). Apie 1916 m.
Nuotr. iš knygos „Ir dar valandėlė“, 2004 m.

◇◇◇ JUOZO BAKŠIO TĖVAI. GIMTINĖ ◇◇◇

Juozapas Bakšys gimė 1884 m. rugsėjo 4 d. (senuoju stiliumi) Utenos apskrityje, Kuktiškių valsčiuje, Asmalų kaime, pasiturinčių ūkininkų Jurgio (g. 1848 m. Kuktiškių parapijoje, Asmalų kaime) ir Konstancijos Žulytės (g. 1859 m. Utenos parapijoje, Pačkėnų kaime) Bakšių šeimoje. Krikštytas rugsėjo 6 d. Kuktiškių Šv. Jono Krikštytojo parapijos bažnyčioje, krikšto tėvai – valstiečiai Justinas Bakšys ir Uršulė Žulienė.

Šeimoje dar augo 2 seserys: Konstancija (vėliau – Bražėnienė) ir Veronika (vėliau – Karvelienė) bei brolis Pranas. Tėvai iš Asmalų sodžiaus prieš 1898 m. persikėlė į Suolelius (Utenos parapija), kur įsigijo apie 50 ha žemės. Prieš 1908 m. tėvas nusipirko Paraudės vienkiemį (Utenos valsč.) su 12 ha žemės iš Žulių, o Raudžio ežerą (dokumente „Raudės“) – iš Pakalnio.

Juozas Bakšys mokėsi Kuktiškių pradinėje mokykloje. Mokslas jam sekėsi labai gerai, todėl tėvai ryžosi ir toliau leisti jį mokytis. Nuvežtas į Švenčionis, Juozas išlaikė egzaminus į miesto mokyklos 2-ąją klasę. Baigęs 4 klases, jis dvejus metus Vilniuje mokėsi privačiai.

1903 m. išlaikė stojamuosius egzaminus į Vilniaus kunigų seminariją. Egzaminus išlaikė gerai, tačiau susirinko daug tokių kandidatų, kuriems buvo atėjęs karinės prievolės atlikimo laikas (priimdavo vyresnio amžiaus jaunuolius, kuriems jau reikėdavo eiti į kariuomenę), tad jaunuoliui patarta vienerius metus palaukti ir pasimokyti lotynų kalbos. Juozas, grįžęs gyventi pas tėvus, jiems padėjo ūkyje. 1904 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją; čia besimokant pradėjo formuotis jo tautiškasis supratimas ir pažiūros. 1908 m. pavasarį Juozas Bakšys baigė seminariją su pagyrimu ir buvo išventintas į kunigus.

Kun. Juozas Bakšys sielovados darbo nedarbo. Kadangi pasirodė gabus ir imlus mokslui jaunuolis, jam pasiūlyta tęsti studijas. Todėl, vasarą pasimokęs vokiečių ir prancūzų kalbų, tais pačiais metais jis išvyko į Austriją. Insbruko (vok. *Innsbruck*) universitete pradėjo studijuoti teologiją. Tuo metu ten studijavo dar du lietuviai: būsimasis Lietuvos prezidentas Aleksandras Stulginskis ir rašytojas Mykolas Vaitkus.

Kun. Juozas Bakšys 1912 m. baigė studijas Insbruko universitete ir įgijo teologijos mokslų daktaro laipsnį. Jis buvo nepaprastai darbštus, visada ir visur pasižymėjo atviru elgesiu, nemokėjo veidmainiauti. Gyvendamas Austrijoje, paramos iš tėvų beveik nieko negaudavo. Kun. Juozas Bakšys pats užsidirbdavo tarnaudamas sanatorijoje kaip kapelionas, o per vasaros atostogas mokydavo pasiturinčių šeimų vaikus. Iš Insbruko universiteto vėl grįžo, anot jo, į mylimiausią ir romantiškiausią Vilnių. Dvasinei vadovybei reikalaujant, 1912 m. išlaikęs valstybinius egzaminus Petrapilio (Sankt Peterburgo) dvasinėje katalikų akademijoje ir gavęs diplomą *Magna cum laude* (su dideliu pagyrimu), nuo 1913 m. paskirtas Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios vikaru. 1914 m. pavasarį savo noru iš pareigų pasitraukė. Ėjo kapeliono pareigas kai kuriose Vilniaus miesto mokyklose. Dėstė tikybą, vokiečių kalbą, geografiją, istoriją, aukštesnių klasių mokiniais – lotynų kalbą.

N. 94.

19¹¹ 02.

A

Душевно
Акушерства наставник

Его Высочествому Господицу
Ректору Виленской Римско-Като-
лической Спиританасной Семинарии

Крестовина Вилен-
ской уезд. Свещенского уезд.
Вукуртиской воеводы
Юзефа Бахмиса

Промение

Жуапо поступить в духовное звание, и
покорнейше прошу Ваше Высочество
о допущении моего из прииманому экзамену, им-
нущему происходить во второй раз. Вали
Семинарии 15 июня текущего года и при-
еда представляю метрическую запись
о рождении и крещении отъ 11 августа 1898 г.
за № 6, аттестатъ изъ Свещенского
городского училища отъ 12 июня 1901 года
за № 194, свидѣтельство изъ Царска Сел-
ской Императорской Николаевской
Гимназии отъ 30 апреля 1902 года за
№ 364, и фотографическую карточку, за-
свидѣтельствовавшую педагогический
составъ Царско-Сельской Император-
ской гимназии.

Юзеф Бахмисъ

14 июня 1902 года.

Обращаюсь к Вам
обратно У. Бахмисъ

Stojančiojo į Vilniaus kunigų seminariją Bakšio Juozapo prašymas.
1902 m. birželio 14 d. LMAVB RS. F342, vnt. 3945, l. 1.

12
A4

Опись захваченных прибалтийских евреев,
список уезд. Вильянской губернии, Вильянского
уезда, Жуозапа Бахшиса:

а) Коммунальный список с пенсией и
пенсией Вильянской губернии, Вильянского
уезда, от 21 числа Января 1903 года
за № 689 утверждения;

б) Коммунальный список с пенсией
от 29 числа Января 1903 года
за № 708.

в) Коммунальный список Вильянского
от 21 числа Января 1903 года за № 718
с пенсией и пенсией, в Вильянской губернии
от 15 числа Января 1903 года за № 1518.

г) Коммунальный список Вильянского
от 21 числа Января 1903 года
за № 718 с пенсией;

д) Коммунальный список охрании
от 21 числа Января 1903 года за № 718
с пенсией и пенсией;

е) Коммунальный список охрании
от 21 числа Января 1903 года за № 718
с пенсией и пенсией;

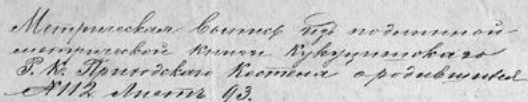
ж) Коммунальный список охрании
от 21 числа Января 1903 года за № 718
с пенсией и пенсией;

Затем в Вильянской губернии, Вильянского
уезда, от 21 числа Января 1903 года за № 718
с пенсией и пенсией;

Вильянской губернии, Вильянского
уезда, от 21 числа Января 1903 года за № 718
с пенсией и пенсией;

Вильянской губернии, Вильянского
уезда, от 21 числа Января 1903 года за № 718
с пенсией и пенсией;

Bakšio Juozapo, stojančiojo į Vilniaus kunigų seminariją, dokumentai, tarp jų:
išrašas iš krikšto metrikų, Švenčionių gimnazijos atestatas,
Vilniaus ir Kauno gubernatorių raštai, egzaminų lapas. 1903 m.
LMAVB RS. F342, vnt. 4304, l. 1-9.

[illegible]

1896
Что настоящим состав
да погребенных миссионер
ков вярна, в ~~такой~~ поз
нине и приносимом
Костинской погребен. Уго
ловляемо: 1896 года
Августа 11. г. в. По Куху
ишкан

Генерал-майору Н. П. Бауману
Г. К. Прозорову Коменданту Р. Р. Бауману

◇◇◇ 23 ◇◇◇

С. К. Кош. Кош.

По указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА, Виленская Римско-Католическая Духовная Консистория, согласно резолюции своей Июня 7-го дни 1903 г. состоявшейся, о вѣрности настоящей метрической выписи о рождении и крещении Иоанна сына Крестовника Юрия Фадеевича, ученика ир. папской ир. папской книги Кургузской Кошты — " " — с подлинною статью сей метрики записанной в метрической книге хранящейся в архиве сей Консистории — " " — свидетельствует надлежащею подписью и приложением казенной печати.

г. Вильна, 1903 г. Июня 21 дня

Фридрих Фридрих

Секретарь Фридрих

Столбачевский Кош

СВИДѢТЕЛЬСТВО.

Дано сіе

крѣпкому Свѣдѣцу Терриеву
Бакшиеву,

для представленія

в. Вилenskую р. к. Сух.
Семимарію,

въ томъ, что

онъ за время провѣ-
данія въ 1887 году въ
Свенцянскій уездъ
подъ судомъ и слѣдствіемъ не былъ и нравственной и политической
неблагонадежности не проявлялъ.

Въ чемъ подписью съ приложеніемъ казенной печати удостовѣряю.

Г. Вильна

Въ 1890 года. 24-го дня 1903 года. Гербовый

сборъ уплаченъ.

Вилenskій Губернаторъ

Внѣ-Губернаторъ Ад. м. Вильн

За Правитель/Канцелярію

А. О. Ринини

М. Ю.
ВИЛЕНСКИЙ
ОКРУЖНЫЙ СУДЪ.

" 1 " уголовное Отделение.

Ноля 14 дня 1903 г.

№ 17542

г. Вильна.

Удостоверение.

Дано сіе за надлежащимъ подписомъ и
приложеніемъ казенной печати гг. Госс-
фу Георгіеву Бан-
шину, вслѣдствіе прошенія его,
въ удостовѣреніе того, что онъ Бан-
шину по наведеннымъ въ сему Судѣ и Ар-
хивѣ оного справкамъ судившимся или состо-
явшимъ подъ слѣдствіемъ не значится.

Удостовереніе сіе выдается Бан-
шину для представленія въ Ви-
шенскую Римско-Католическую Ду-
ховную Семинарію при поступленіи въ число
воспитанниковъ ея.

Членъ Суда

Мартин

Н. д. Секретаря А. М. Гринько

21.

5

СВИДѢТЕЛЬСТВО.

Дано сіе отъ Ковенскаго Губернатора Крестья-
нину Тасиру Тасинову Бакимсу
 для представленія по необходимости
при поступленіи въ Виленскую
Гимназію-Католическую Духовную
Семинарію
 въ томъ, что онъ Бакимсъ за
 время проживанія въ Ковенской губерніи, какъ въ прав-
 ственномъ, такъ и въ политическомъ отношеніяхъ ни
 въ чемъ предосудительномъ замѣченъ не былъ подъ
судомъ и свидетелемъ не состоялъ и не состоятъ.
 Въ семъ подписью, съ приложеніемъ казенной печати,
 удостоверяется. Г. Ковна Октября 6 дня
 1903 года. Гербовый сборъ уплаченъ.

№ 15267

Ковенскій Губернаторъ.

въ должности Гармистера Веттер

Предатель Канцеляріи

Штисен

А Т Т Е С Т А Т Ъ.

Предъявитель сего Иосифъ Нріевъ Гавкиисъ (Бакниевъ)
изъ крестьянъ, р. Катинскаго вѣроисповѣданія, родившійся
4 сентября 1884 г. обучался съ 1897 по 1901 годъ и окончилъ полный
курсъ ученія въ Венуженскомъ городскомъ училищѣ. При отличномъ
поведеніи оказалъ успѣхи:

по Закону Божію хорошо (4)
 „ русскому и церковно-славянскому языку
 „ арифметикѣ
 „ геометріи
 „ естествознанію и физикѣ
 „ исторіи
 „ географіи
 „ чистописанію
 „ черченію и рисованію
 „ пѣнію и гимнастикѣ

удовлетворительно (3)
хорошо (4)

А потому онъ, Гавкиисъ, на основаніи ст. 39 ВЫСОЧАЙШЕ утвержден-
наго 31-го Мая 1872 года Положенія о городскихъ училищахъ, при производствѣ въ
первый классный чинъ, если онъ на основаніи существующихъ узаконеній имѣетъ право
вступить въ государственную службу, освобождается отъ установленнаго для сего испытанія
и, на основаніи ст. 56-й пункта 2-го устава о воинской повинности, пользуется льготою,
предоставленною лицамъ, окончившимъ курсъ въ учебныхъ заведеніяхъ 3-го разряда.

Г. Свенцянъ; Юлія 12 дня 1901 г.

Начальникъ училища А. А. Кривъ

Законноуполномоченный Викторъ Ивановичъ

Предоставитель

А. И. Кривъ
Н. И. Матвеевъ
А. Рудковскій
А. Мухоморовъ

Свиромесембо

№ 364.

Дано сие сему крестьянину Вишневской удельной, Свирганского уезда, Художинской волости деревни Семеновской Георгию Георгиеву Божинцу, окончившему курс в Свирганской церковной училища, физико-математического вступительного экзамена 4 сентября текущего всемирного всемирного сентября того года / 4 сентября 1884 года /, в том, что он, Божинца, объявлено о приеме его в гимназию в гимназическом училище, на основании училища от 1 апреля 1900 года № 8962, из которого он, Божинца, и из других на основании артикула училища, погребения похоронен на кладбище в Александровской Вишневской Успенской Троицкой в апреле, и в том, что он, Божинца, в том же году, как и в том же году по означенному приговору училища вступил в училище, погребения отныне / 3 /.

Г. Успенский. Село. Апрель 30 дня 1902 года

Директор Успенский

Секретарь Свирганской

Секретарь Свирганской

Экзаменаціонный листъ.

Изъявившій желаніе поступить въ число воспитанниковъ
Виленской Римско-Католической Епархіальной Семинаріи,

Вакшисъ Осипъ Бореисъ.

былъ сего числа подверженъ экзамену и оказалъ въ
наукахъ слѣдующіе успѣхи:

№ 504.

Въ Законѣ Божіемъ	3	три.
— Латинскомъ языкѣ	3	три.
— Русскомъ языкѣ	3	три.
— Отечественной исторіи	4	четыре.
— Географіи	4	

въ чемъ свидѣтельствуемъ, 1903 года *июня 16* дня.

Г. Вильна.

Ректоръ Семинаріи, Прелатъ

Ванасъ

Инспекторъ Семинаріи,

Присутствующій, въ качествѣ Депутата
отъ Виленскаго Учебнаго Округа,

Вну. еп. А. Вильна

Преподаватель рус. слов.

Додованъ

Преподаватель отеч. исторіи

А. М. Гуръ

За Письмоводителя *Михайлова*

СВИДѢТЕЛЬСТВО

О ЯВКѢ КЪ ИСПОЛНЕНІЮ ВОИНСКОЙ ПОВИННОСТИ.

(ВРЕМЕННОЕ)

*Преставилъ Курляндиской волости Селитъ
Юрковъ Пётръ Ивановичъ*

являясь къ исполненію воинской повинности при
призывѣ 1905 года, и по вынужденію имъ №

жеребья, подлежалъ поступленію на службу въ по-
стоянныя войска; но на основаніи *Законъ 61-*
ст. уст. о воинской повин., для *освобожденій* *срокъ* *въ*
Курляндской волости Селитъ Юрковъ Пётръ Ивановичъ
мужъ поступленіе ему на службу отерочено
до 1-го января 1908 года но не далѣе призыва 1908 года.

Выдано Свенцянымъ уѣзднымъ по воинской
повинности Присутствіемъ *Симъ 27* дня
1905 года за № *2638.*

За Предсѣдателя Присутствія

Симъ

По общ. призыву.
списку *2* участка
№ *6*

Дьялопроизводитель

Симъ

(11)

ИЗВЛЕЧЕНИЕ ИЗЪ УСТАВА О ВОИНСКОЙ ДОВИННОСТИ.

1) Каждому лицу, участвовавшему въ жеребьѣ и получившему оторочку въ поступленіи на службу, а равно подлежащему пересвидѣтельствуванію, отправленному въ лечебное заведеніе на испытаніе и состоящему подъ слѣдствіемъ и судомъ, выдается временное свидѣтельство въ коемъ съ точностію обозначается, тѣмъ обусловливается окончаніе срока дѣйствія свидѣтельства (ст. 160 п. 3).

2) Получившія временное свидѣтельство обязаны, по истеченіи срока дѣйствія оного заявить о томъ подлежащему уѣздному, окружному, или городскому присутствію для полученія отъ него указація о времени и мѣстѣ явки къ освидѣтельствуванію и приему на службу (ст. 162).

3) Подлежащія поступленію въ постоянныя войска, по вывотому нумера жеребья въ случаѣ неявки на службу въ назначенный срокъ, безъ уважительныхъ причинъ подвергаются:

наказаніямъ, опредѣленнымъ за неявку на службу въ ст. 140 воинскаго устава о наказаніяхъ т. е. одиночному заключенію въ военной тюрьмѣ *отъ одного до четырехъ мѣсяцевъ* когда неявка продолжается болѣе шести мѣсяцевъ—наказаніе *созывается до отдачи въ военноподчинительныя роты на срокъ до двухъ лѣтъ*, съ соединеніемъ при этомъ потери нѣкоторыхъ особенныхъ и лично по состоянію осужденнаго присвоенныхъ ему или службой приобретенныхъ правъ и преимуществъ (ст. 216).

№ 120.

Оро Вископрендобію
Господиу Рятору Вишской ринско-каталицкой
Спаршантвой Семинаріи.

Крестіанина Венцелюса
указа Вишской уездной
Нуртумской волости
Василя Перица Валишова

Прошениі.

Представлено при сего надлежаніи доку-
менты, при водопитворуванні ласей на отдѣлѣ
имѣть описи, похоронѣи, прашу Васил
Вископрендобію о отдаленіи распара-
женіи въ опредѣленіи имѣ въ ринско-воты-
танниковъ Уездной Васил Семинаріи.
Документы имѣютъ дѣйствіе:

а). Поморская книга о рожденіи ласей
и крещеніи Вишской ринско-каталицкой
Схоловой Консасторіи отъ 21 числа Гомфиса-
ска 1903 года за № 6189 утѣртенная.

б). Удѣлительное свидѣтельство Сас-
окаго Спаршанта отъ 29 числа Гомфиса-ска
1903 года за № 158.

①

б) Свидетельство Виленского Губернатора от 21 числа Августа 1903 года за № 44435 о поведении и непорочности;

в) Свидетельство Виленского Округного суда от 14 числа Июня 1903 года за № 3542 о непорочности;

г) Свидетельство охотничьей Службы охотничьего уполномоченного от 12 числа Июня 1903 года за № 194;

е) Свидетельство на звание аптекарского ученика Императорской Николаевской Царскоселенской Гимназии от 30 числа Августов 1903 года за № 304;

ж) Экзаменный университетский лист от 16 числа Июня 1903 года за № 504.

Умного документоты сым

30 числа Августа 1903 года.

Подпись комит.
На пом. от. Гукенит. Ков. упр.
Купушискии вав. ии. Селени.

②

Bakšio Juozapo prašymas rektoriui, kad priimtų jį mokytis į Vilniaus kunigų seminariją, pateikiant pristatomų dokumentų sąrašą. 1903 m. rugpjūčio 30 d.

LMAVB RS. F342, vnt. 15667, l. 1r-1v.

2. Theodore James & Percy, members *Harrell*
 Duane & Robinson, *Kauwape*

ŽUVES UŽ LIETUVĄ KUNIGAS DR. JUOZAS BAKŠYS (1884–1925)

ANŠKONIS KLASIKŲ K. 122
K. 122
122

Q.F.F.F.Q.S.

Summis Auspiciis

Augustissimi Imperatoris ac Regis
FRANCISCI JOSEPHI I.

Nos

Aloysius Lode, med. univ. doctor, hygieines professor publicus
ordinarius caes. reg.,
Caesareo-Regiae Leopoldino-Franciscanae Universitatis Aenipontanae
h. t. Prorector,

Josephus Linder, S. J. theol. doctor, exegeseos nov. et vet. Testamenti et
linguarum orientis professor publicus ordinarius
caes. reg.,

Ordinis Theologorum h. t. Decanus
et

Mathias Flunk, S. J. theol. doctor, exegeseos nov. et vet. Testamenti orient.
prof. publ. o. c. r.,

Promotor rite constitutus,

in

Virum Clarissimum

JOSEPHUM BAKŠYS,

oriundum e Wilna in Russia, sacerdotem diocesis Vilmensis,
postquam et dissertatione, cui inscribitur: „Authentia textus apud Mathaeum
caput XVI v. v. XVII - XIX" et examinibus legitimis laudabilem in universa
Theologia doctrinam probavit fideique professionem emisit, Doctoris s. s.
Theologiae nomen et honores, iura et privilegia, quae ab Augustissimo Impe-
ratore ac Rege atque a Pontificibus Romanis concessa sunt, contulimus in
eiusque rei fidem hasce litteras universitatis sigillo sancientes curavimus.
Aeniponte die vicesimo nono mensis Novembris anni millesimi nongentesimi
decimi secundi.

Josephus Linder m. p.
h. t. Decanus.

Aloysius Lode m. p.
prorector.

Mathias Flunk m. p.
promotor.

*Wird von der K. k. Universitäts-Bibliothek als Eigentum der k. k. Universitäts-Bibliothek in Wien
aufbewahrt und ist Eigentum der k. k. Universitäts-Bibliothek in Wien.*

Erhalten am 29. November 1912.

Dr. M. Flunk - Rektor.

W. Flunk

Bendradarbiaudamas lietuviškoje spaudoje, ypač „Vienybėje“ (nuo 1909 m.) ir „Aušroje“ (nuo 1913 m.), kun. Juozas Bakšys greitai įgijo priešų, nes tiesaus būdo ir griežto tautiško nusistatymo lietuviybės klausimais kunigo lietuvių tuomet lenkomanai labai nekenė. O Vilniaus vyskupijos administracija, veikiai sužinojusi, kad kun. Juozas Bakšys yra laikraščio „Aušra“ bendradarbis, nusprendė iškelti ir paskyrė jį eiti vikaro pareigas Baltstogėje (lenk. Białystok). Vargais negalais „Aušros“ redaktorius ir leidėjas, Šv. Mikalojaus bažnyčios rektorius kun. prof. Petras Kraujalis pasirūpino, kad kun. Juozas Bakšys galėtų likti gyventi Vilniuje ir būtų nuolatinis „Aušros“ redakcijos bendradarbiu. 1914 m. kovo 6 d. atsakęs pareigų Visų Šventųjų bažnyčioje, kun. Juozas Bakšys nuolat dirbo „Aušros“ redakcijoje. Birželio 14 d. „Aušros“ redaktoriui kun. Petrui Kraujaliui išvykus 2 mėn. į užsienį, kun. Juozas Bakšys pats laikraštį redagavo iki pat vokiečių okupacijos, išskyrus paskutinius 6 numerius, kuriuos, jam išvykus į tėviškę pailsėti, redagavo „Aušros“ bendradarbis Vytautas Bičiūnas.

Vilniaus krašte lietuvių tautiška savimonė buvo labai silpna. Dauguma nežinojo apie atbundančios tautos reikalus. Pasitaikė nemažai ir tokių tamsuolių, kurie žiūrėjo į lietuvių kalbą su panieka, vengė lietuvių vardo. „Aušra“ kaip tik ir pasiryžo pritraukti šiuos lietuvių atgal prie savo kalbos ir Tėvynės meilės bei tautiško susipratimo. Kun. Juozui Bakšiui irgi priklausė tie nuopelnai. Jis stengėsi neužgauti asmenų, nelietė lietuvių-lenkų ginčo aštria forma, ir tokiu būdu „Aušra“ tapo populiariausiu laikraščiu Vilniaus krašte, o neturtingi gyventojai gausiai prenumeravo ir laikė geriausiu savaitraščiu. „Aušrą“ labai mėgo ir dėl to, kad joje rašyta paprasta, kaimietiška kalba, kaip žmonės kalbėjo. Kun. Juozas Bakšys tyčia nevengė barbarizmų, tačiau greta jų skliausteliuose nurodydavo ir lietuvišką žodį, todėl laikraščio skaitytojai pramokdavo taisyklingai lietuviškai kalbėti.

Tokie kun. Juozo Bakšio patriotiniai darbai nepatiko Vilniaus lenkų dvasininkams, ypač jo tiesioginiams vadovams. 1915 m. balandžio 10 d. Vilniaus vyskupijos vyskupas sufraganas (administratorius) Kazimieras Mikalojus Michalkevičius, norėdamas atitraukti kun. Juozą Bakšį nuo

УПРАВЛЯЮЩИЙ
ВИЛЕНСКОЙ
РИМСКО-КАТОЛИЧЕСКОЙ
ЕПАРХИЕЙ

Декабрь 11 дня 1915 г.
Копия № 4448
г. Вильно.

KABINETO URSKURPUS KURIA
Kontado g. 44
2015 K. 4448

Ксендзу Тосишу Бакшысу.

Назначаю Вас с сего числа
на должность викарного Виленского Св. ИОАННА
костела, предлагаю Вашему Преподобию немедленно отпра-
виться къ мѣсту назначенія и служить честно и богобоя-
зненно съ духовною пользою для Церкви и народа.

При семъ прилагается духовный актъ.

Управляющий Епархіею

Апостольскій Протоиерей

Секретарь

Тит. Кс. А. Рутковский из Вильно.

1915 m. gruodžio 11 d. kun. J. Bakšys paskirtas Vilniaus Šv. Jono bažnyčios vikaru.
Dokumento kopija iš KVKA.

spaudos darbo, paskyrė jį į Semeliškes (Trakų apskr.) klebonu, kol sugrįš iš Kaukazo fronto karo kapelionas, tos parapijos klebonas kun. dr. Jonas Steponavičius. Tačiau kun. Juozas Bakšys šio nemalonaus jam paskyrimo išvengė, pasilikdamas Vilniuje. 1915 m. gruodžio 11 d. vyskupas sufraganas paskyrė kun. Juozą Bakšį Vilniaus Šv. Jono bažnyčios vikaru.

Kun. Juozas Bakšys parodė daug energijos ir pasiaukojimo. Jis dirbo ne tik laikraščio redaktoriaus darbus, jam labai rūpėjo ir visuomeniniai reikalai. Be tiesioginių pareigų dar skaitė paskaitas Vilniaus lietuvių liaudies mokytojų kursuose (dėstė vokiečių kalbą), steigė lietuviškas organizacijas, rengė susirinkimus.

1916 m. sausio 14 d. kun. Juozas Bakšys Vilniuje išleido 1916 metų kalendorių „Vilniaus aidas“, kuris išspausdintas 15 000 egz. tiražu. Spalvotą viršelį paruošė dailininkas Antanas Žmuidzinavičius. Baiminantis, kad vokiečiai kalendoriaus nekonfiskuotų, iš pradžių jį platino provincijoje.

1917 m. balandžio 7 d. įvyko susirinkimas dėl lietuviško laikraščio leidimo. Numatytas pavadinimas „Vilniaus aidas“. Sudaryta lietuviško laikraščio redakcija: šefas – Antanas Smetona, sekretorius – Petras Klimas, bažnytinių reikalų – kun. dr. Juozas Bakšys, politikos – Jurgis Šaulys, švietimo – Mykolas Biržiška, dailės – Antanas Žmuidzinavičius, ekonomikos ir visuomenės – Aleksandras Stulginskis. Tik po didelių vargų 1917 m. rugsėjo 6 d. išleistas pirmas laikraščio „Lietuvos aidas“ numeris. Kun. Juozas Bakšys, konfliktuodamas su vokiečių administracija dėl laikraščio leidimo, net pateko į Lukiškių kalėjimą, kur praleido kelis mėnesius.

◆◆◆ JUOZAS BAKŠYS – DRAUGIJŲ NARYS IR STEIGĖJAS ◆◆◆

Nuo 1915 m. kun. Juozas Bakšys kaip aktyvus narys dalyvavo „Vilniaus lietuvių katalikų blaivybės“ draugijos veikloje: rengė Šv. Mikalojaus bažnyčios salėje vaidinimus, skaitė paskaitas. Jis vadovavo Vilniaus blaivininkams. Būdamas „Blaivybės“ draugijos pirmininku, suorganizavo „Katalikų vyrų draugiją“, o 1916 m. spalio mėn. kartu su kitais kunigais įsteigė „Katalikų darbininkų draugiją“ ir prie jos labdaros valgyklą.

Vokiečiams okupavus Vilnių, „Aušra“ (nuo 1915 m. rugsėjo 7 d.), kaip ir kiti lietuviški laikraščiai, uždrausti leisti. Prasidėjo sunki vokiečių okupacija, nes Vokietija traktavo Lietuvą kaip priešų žemę – Rusijos krašto dalį. Įvesti karo lauko teismai, suvaržytas susisiekimas, rekvizicijos skurdino kraštą. Rekvizicijos reikalauotos nepaprastai sunkios, nes Lietuva turėjo aprūpinti maistu ne tik čia veikiančią Vokietijos 10-ąją armiją, bet maisto produktai dar būdavo išvežami ir į Vokietiją. Lietuvos ūkininkai apkrauti visokiais mokesčiais, turėjo atiduoti labai daug grūdų, mėsos, pieno, kiaušinių ir kitokių ūkio produktų, įvesta kortelių sistema. Lietuvoje, ypač miestuose, pritrūko maisto. 1916 m. Vilniuje net kilo badas. Vyrų buvo imami darbams į pafrontę, miškų kirsti, kelių tiesti, o kiti siunčiami Vokietijon į kasyklas, dvarus.

Vokiečių okupacijos pradžioje, 1915 m. rugsėjo 23 d., Vilniuje visų lietuvių politinių srovių atstovai atskirai nuo lenkų suorganizavo slaptą „Lietuvių komitetą politikos klausimams svarstyti“ (sutrumpintai – Komitetas), kuris gintų gyventojų interesus vokiečių okupacinės valdžios įstaigose. Komitetas vadovavo slaptai organizuotai lietuvių politinei veiklai.

Kadangi Rusijai valdant Lietuvą savivaldybių nebuvo, neturėta ir jokios organizuotos iniciatyvos nukentėjusiems nuo karo šelpti. Dar karo pradžioje, 1914 m. rugpjūčio 11 d., Šv. Mikalojaus bažnyčioje susirinkusių 44 lietuvių inteligentų pastangomis įsteigtas Vilniaus „Lietuvių komitetas nukentėjusiems dėl karo šelpti“. Į valdybą išrinkta 20 asmenų. Šio Komiteto pirmininke trumpai dirbo Viktorija Landsbergienė, vėliau – advokatas Andrius Bulota, jo padėjėju (vicepirmininku) išrinktas kun. Juozas Bakšys, o išdininku – kun. Juozas Kukta. Taip pradėjo veikti pirmasis „Komitetas

„Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti“

Centro komiteto reikalų vedėjo Jokūbo Šerno ir mokytojos Kleopatros Brijūnaitės vestuvės. Pirmoje eilėje (iš kairės): Mykolas Biržiška, Peliksas Bugailiškis, Petras Klimas, Justina Janulaitytė. Antroje eilėje (iš kairės): Bronislava Biržiškienė, Povilas Gaidelionis, Sofija Smetonienė, Jonas Basanavičius, Kleopatra Brijūnaitė, Jokūbas Šernas, neatpažinta mergina, apačioje Aleksandras Stulginskis, kun. Povilas Dogelis, neatpažintas vokiečių karininkas. Trečioje eilėje (iš kairės): Elena Janulaitienė, Augustinas Janulaitis, kun. Pranas Bieliauskas, kun. Juozas Bakšys, neatpažintas jaunuolis, kun. Juozas Kukta, kun. Vladas Jezukevičius, Antanas Smetona, neatpažinta smuikininkė. 1915 m. lapkričio 21 d. *LMAVB RS, F267-2862, l. 11av.*

„Lietuvių katalikų vyrų Šv. Mikalojaus draugijos“ valdyba. Iš kairės sėdi:
Ignas Jankauskas, Tomas Lebedys, Petras Insoda, Pranas Žurauskas, Jankauskienė,
kun. Juozas Bakšys, Kazimieras Kriščiukaitis, Kazimieras Strazdas, Rapolas Paškevičius.
Fotografavo Aleksandra Jurašaitytė-Vailokaitienė.
Vilnius, 1917 m. Nuotr. iš Lietuvos nacionalinio muziejaus fondų.

nukentėjusiems dėl karo šelpti“ Rusijos Šiaurės Vakarų krašte. Komitetas ieškojo lėšų, steigė labdaros valgyklas, prieglaudas, senelių ir moksleivių bendrabučius, maisto dalijimo punktus, arbatines, mokyklas, parapijų komitetus, teikė pašalpas pinigais, drabužiais, maisto produktais, įsteigė pedagoginius kursus, rūpinosi kultūriniais reikalais. Komitetas nuo pat pradžios jau globojo 257 asmenis. Greitai šių globotinių buvo 500, o 1914 m. pabaigoje jau šelpta apie 1000 asmenų. 1915 m. vasarą vien Vilniuje jau priskaičiuota apie 15 000 pabėgėlių ir tremtinių, o netoli Vilniaus, Sudervės bažnytkaimyje, irgi buvo sutelkta 3000 pabėgėlių, kuriais rūpinosi Komitetas. Nuo 1915 m. sausio 11 d. Vilniaus „Lietuvių komitetas nukentėjusiems dėl karo šelpti“ perorganizuotas į „Lietuvių draugiją nukentėjusiems dėl karo šelpti“, kuri veikė jau visoje Lietuvoje. Kartu organizuota „Maisto sekcija“, kuri rūpinosi reikalingiausių maisto produktų pristatymu. 1915 m. vasario 28 d. įsteigta speciali sekcija (S. Šilingas, dr. J. Basanavičius, A. Smetona) Rusijos visuomenei informuoti apie lietuvius ir Lietuvos padėtį. Lietuvių politiniai veikėjai kaip draugijos nariai dalyvavo Rusijos žemietijų („zems-tvų“) ir miestų sąjungų suvažiavimuose. Bandyta užmegzti ryšius su užsienyje gyvenančiais lietuviais ne tik Lietuvos šelpimo, bet ir politinės veiklos koordinavimo reikalų. 1915 m. liepos 1 d. „Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti“ turėjo 122 skyrius. Draugijos skyriai provincijoje reiškėsi kaip lietuvių visuomenės organizacijos branduolys. Vilniaus skyrius išlaikė 47 bendrabučius, kuriuose gyveno 2545 žmonės.

Kun. Juozas Bakšys uoliai darbavosi kaip „Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti“ Centro komiteto narys. Išlikusioje 1917 m. Centro komiteto narių nuotraukoje kun. dr. Juozas Bakšys yra tarp šių žymių Lietuvos visuomenės veikėjų: dr. Jono Basanavičiaus, Antano Smetonos, Mykolo Biržiškos, Donato Malinausko, Jokūbo Šerno, dr. Antano Vileišio, Emilijos Vileišienės, Aleksandro Stulginskio, Antano Žmuidzina-vičiaus, kun. kan. Juozo Kuktos, kun. dr. Juozo Stankevičiaus, kun. Povilo Dogelio ir kt. Centro komitetas įsikūrė Didžiojoje gatvėje, tame pačiame kambaryje, kuriame 1918 m. vasario 16 d. paskelbta Lietuvos valstybės Nepriklausomybė.

*Pupšys Vladas. Lietuvos mokykla: atgimimo metai (1905–1918).
Klaipėda, 1994, p. 139–142.*

*Lietuvių draugijos „Rytas“ pedagoginiai kursai Vilniuje
(1915–1918)*

Vilniaus mergaičių „vakariniai kursai“ per savo devynerių metų veiklos laikotarpį, palyginus su Kauno „Saulės“ pedagoginiais kursais, atliko žymiai kuklesnį darbą, tačiau tai turėjo neabejotinai teigiamą reikšmę, nes parengė dirvą „Ryto“ draugijos pedagoginiams kursams, įsteigtiems 1915 m. rudenį, pasitraukus iš Vilniaus rusų administracijai. Apie tokių kursų reikalingumą dar 1910 m. kėlė klausimą rašytoja ir švietėja G. Petkevičaitė-Bitė. Atkreipusi dėmesį į tai, jog Kaune kelinti metai veikia „Saulės“ pedagoginiai kursai, rašytoja klausia: „Kodėl Vilniaus inteligentai nesirūpina Vilniuje tokių pat kursų įkūrimu?“

Mokytojų rengimo įstaigos reikalingumą, atrodo, suvokė ir Vilniaus lietuvių inteligentija. Dr. J. Basanavičius 1913 06 14 rašo „Ryto“ draugijos vardu Vilniaus švietimo apygardos globėjui prašymą, kad leistų įsteigti Vilniuje mokytojų kursus, panašius „Saulės“ kursams. Nežiūrint „Ryto“ pakartotinio prašymo 1914 m., klausimo sprendimas užsitęsė, o prasidėjęs I pasaulinis karas pedagoginių kursų atidarymą nustūmė į dar vėlesnį laikotarpį. „Ryto“ draugijos „Lietuvių pedagogikos kursai“ Vilniuje pradėjo veikti tik 1915 m. rugsėjo mėnesį.

Vilniaus „Ryto“ pedagoginių kursų steigimą 1915 m. padiktavo tuometinė politinė ir karinė situacija, nes, Lietuvą užėmus vokiečių kariuomenei, o Kauno „Saulės“ kursams ir „seminarijėlei“ persikėlus į Voronežą, Lietuvoje neliko nė vienos pedagoginio profilio mokyklos. Šią spragą užpildė 1915 m. rudenį atidaryti „Ryto“ pedagoginių kursų du skyriai. Į I skyrių (kursą) priimti moksleiviai, išėję maždaug gimnazijos 3 klases, jie turėjo pasilikti kursuose vienerius metus. Į II – gimnazijos 4 klasių; mokslas II skyriuje tęsėsi 3 mėnesius.

„Ryto“ pedagoginiai kursai dirbo tose pačiose patalpose, kur buvo įkurta Vilniaus lietuvių gimnazija (prie Didžiosios Poguliankos gatvės Nr. 14-7, buvusiuose Grečianinovos privačios gimnazijos rūmuose). Vilniaus „Lietuvių komitetas nukentėjusiems dėl karo šelpti“ įsteigė kursų moksleiviams

bendrabutį (Subačiaus gatvėje), kur už visą vieno moksleivio išlaikymą reikėdavo sumokėti 20 rb. per mėnesį arba, pristačius reikalingus produktus, 100 rb. per metus. Tikrai ypatinguose atsitikimuose Komitetas nereikalauja (iš pabėgėlių vaikų) jokio užmokesnio.

1916/1917 mokslo metais, sumažėjus Vilniuje atsakančiai išlavinatos jaunuomenės skaičiui, įstojimo į kursus sąlygos buvo palengvintos, reikalauta nuo įstojusių kandidatų žinoti tik dviklasės mokyklos kursą.

Į „Ryto“ pedagoginius kursus dėstyti buvo pakviesti tos pačios draugijos lietuvių gimnazijos mokytojai. Aritmetiką dėstė M. Bagdonas, lietuvių kalbą – P. Gaidelionis, vokiečių kalbą – J. Bakšys, lietuvių literatūros istoriją – M. Biržiška, Lietuvos istoriją – A. Janulaitis, visuotinę istoriją – J. Šernas, geografiją – B. Biržiškienė, higieną – A. Vileišis, gamtą – A. Stulginskis, piešimą – A. Žmuizdinavičius. Pedagogiką, didaktiką ir lietuvių kalbos metodiką dėstė B. Biržiškienė. Pedagoginiams kursams 1915–1918 m. vadovavo A. Stulginskis.

1915 m. rugsėjo mėn. kursuose mokėsi dvi grupės moksleivių, kurie priimti, išlaikę įstojamuosius egzaminus. Remiantis egzaminų protokoliais, į I kursą stojo 16 asmenų, priimta 9 (vienai merginai paskirti pakartotini egzaminai), o į II kursą – apie 26, iš kurių priimta 23 ar 24. Tad 1915–1916 mokslo metais kursuose mokėsi daugiau kaip 30 klausytojų. Po trijų mėnesių, 1915 11 14, įvyko pirmosios „pagreitinotos“ kursų absolventų išleistuvės. Baigiamuosius egzaminus laikė 21, išlaikė 20. Iš pirmosios laidos atkrita ne mažiau kaip 7 mokiniai. Iš gavusiųjų mokytojų liudijimus – du tuo metu gerai žinomi poetai K. Binkis ir F. Kirša. 1917 m. spalio mėnesį išleista antroji „Ryto“ mokytojų laida (20 asmenų). Nuo 1918 m. atidarytas ir III kursas, o nustatyta mokymosi trukmė – treji metai. Nuo 1918 m. kursai oficialiai vadinami „Ryto“ draugijos Mokytojų seminarija. Tais metais moksleivių skaičius padidėjo iki 90.

Vilniaus „Ryto“ pedagoginiai kursai savo veiklą pradėjo auštant Lietuvos Nepriklausomybei, sunkiomis karo meto ir vokiečių okupacijos sąlygomis, todėl, nors jie steigėsi kauniškės „Saulės“ pavyzdžiu, tarp jų lygybės ženklą dėti negalima. Didelis mokytojų poreikis steigiamoms lietuviškomis mokykloms kursų steigėjus vertė dirbti „pagreitintais“ tempais pagal maksimaliai sutrumpintas programas. Suaktyvėjus lenkiškųjų draugijų veiklai, Vilniaus

Lietuvių Komitetui ypač rūpėjo apšviesti ištautėjusius lietuvius ir ten įkurti mokyklas. Kursų lektoriai surinkti paskubomis, dalis jų neturėjo pedagogo kvalifikacijos (A. Stulginskis – agronomas, M. Biržiška ir A. Janulaitis – teisininkai, A. Žmuidzinavičius – dailininkas ir t. t.). Kursai dirbo ankštosse patalpose vakarais.

Ypač sunki buvo pedagoginių kursų materialinė padėtis. Lietuvių draugijos „Ryto“ kursų, kaip ir kitų mokymo įstaigų, veiklą griežtai kontroliavo vokiečių okupacinė valdžia, kurios ketinimai ir tikslai buvo visiems gerai žinomi bei suprantami. Gana greit paaiškėjo, kad dalis „Ober-osto“ karinių valdininkų remia įvairias lenkų organizacijas, siekiančias Vilniaus kraštą prijungti prie atsikuriančios Lenkijos valstybės, pavyzdžiui, Širvintų kreishauptmanas buvo lenkų šalininkas.

Okupantai reguliariai persekiojo lietuvių inteligentiją, kartu ir mokytojus. Lietuva pasibaisėjo išgirdusi apie piktadariškai kaizerio žandarų nušautą Budraičių mokytoją P. Dantaitę. Marijampolėje pasižymėjo okupantų tarnautojas Rimkus, 1915 m. sumušęs mokytoją A. Draugelytę. Lietuvių veikėjai buvo areštuojami, tremiami į Vokietiją. 1916 12 02 Vilniuje buvo areštuotas „Lietuvių komiteto nukentėjusiems dėl karo šelpti“ pirmininkas A. Smetona, „Ryto“ kursų mokytojai P. Gaidelionis, dr. J. Bakšys, o kitą dieną – dr. J. Basanavičius ir E. Vileišienė, 1916 12 15 – J. Vileišis, kurį išvežė Vokietijon. Suareštuotas buvo Lietuvių komiteto sekretoriaus kun. P. Dogelis, areštuotas ir išvežtas į Vokietiją Komiteto tarnautojas P. Leonavičius, įgaliotinis Suvalkijoje P. Klimas. Dar 1916 11 18 buvo areštuotas ir išvežtas į Vokietiją istorikas ir teisininkas A. Janulaitis, dėsęs „Ryto“ kursuose. 1917 03 03 vokiečiai darė kratą mergaičių bendrabutyje ir pas vedėją M. Ruškytę. Vedėjos nebuvo namie. Vokiečių slaptoji policija, iškračiusi mergaites, įsilaužė į Ruškytės butą, išvertė viską ir, paėmusi keletą laiškų, išėjo. Mergaites klausinėjo apie Lietuvių komitetą, kur jis esąs ir ką jis joms duodąs. 20 min. prieš kratą kažkas buvo atnešęs į bendrabutį lietuviškų proklamacijų pundą. Vedėja susiprato jas laiku paslėpti ir policiją jų nesurado. Tardymai tęsėsi ir 1917 m.: sausio 17 d. tardyti kun. P. Bieliauskas, kun. M. Reinys, M. Biržiška; vasario 22 d. – A. Žmuidzinavičius ir beveik visi Vilniaus lietuviai inteligentai, su maža išimtimi, buvo vokiečių teroro paliesti. Nežiūrint visų sunkumų ir okupantų persekiojimų, „Ryto“ pedagoginiai kursai parengė daugiau kaip 100 labai reikalingų Rytų Lietuvai mokytojų.

1151
Pavars
1925/6
12/1
Kad arī
Bakšij,
34
X

1/2 Dzeļencijai
Krievu Viskrievijas Administrācijai

Kun. D-rui J. Ģeiniņi atvairis nuo P.
Kat. reliģiozā izglādnējamo n. kapelona-
vimo „Bakšij” draugijas Pedagoģijā kur-
susos (Ģidāziji Pohulanxa N 14, b. 14) mel-
dīm Jusu Dzeļencijā malonisti pasir-
ti Kun. D-rs J. Bakšij z reliģiozā moxy-
kojā n. kapelona mīnēturose kurssos;
sen kun. D-ras Bakšij jau antri metai
izglādnēja vokicēiķu kalvā.

1/2 J. Bakšij novērtis at
1/2

24. X - 1916
Krievu
Jv. Ģonogatvi
N 24, b. 1

Le grolva pagarbā
Krievu direktoris Atstulģimz

Dokumento kopija iš LVIA.

„Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti“

Centro komiteto nariai ir darbuotojai. Sėdi (iš kairės):

kun. Juozas Kukta (vicepirmininkas, 1919–1922 m. pirmininkas), Emilija Vileišienė,
dr. Antanas Vileišis, dr. Jonas Basanavičius, Antanas Smetona (pirmininkas),
Jonas Kymantas, Donatas Malinauskas, kun. Juozas Stankevičius. Stovi (iš kairės):
Aleksandras Stulginskis, buhalteris Ignas Jankauskis, kun. Juozas Bakšys,
kun. Vladas Jezukevičius, Jokūbas Šernas, Antanas Žmuidzinavičius, Mykolas Biržiška,
kun. Povilas Dogelis, buhalteris Jonas Siemaška, kurjeris Kazimieras Barauskas.

Vilnius, apie 1917 m. *LMAVB RS, F267-2886, l. 1r.*

◇◇◇ JUOZO BAKŠIO POLITINĖ VEIKLA ◇◇◇

Pradėjus aktyviau reikštis lietuvių politinei veiklai, vokiečių okupacinė valdžia „Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti“ Komiteto pirmininką A. Smetoną 1916 m. vasario 12 d. priverstė pasirašyti pasižadėjimą, kad Komiteto veikla apsiribos tik Vilniumi ir jokiais politiniais bei tautiniais reikalais nesidomės. Suprasdami didelę Komiteto reikšmę ir vaidmenį bei matydami, kad vokiečių yra budriai sekami, jo nariai stengėsi oficialiai veikti tik kaip šalpos organizacija. Tačiau visi aktyviai veikė politiškai, už savo veiklą kiekvienas asmeniškai įsipareigojo atsakyti, jeigu vokiečių slaptoji policija suimtų ir tardytų.

1916 m. balandžio 29 d. Komiteto nariai lietuvių tautos vardu parengė JAV prezidentui Vudruui Vilsonui (angl. *Woodrow Wilson*) memorandumą – pagalbos prašymą, nurodydami jame skaudžius lietuvių tautos persekiojimo pavyzdžius – kalinimus, trėmimus, turto naikinimus ir pan.

1916 m. birželio 10 d. Komiteto nariai dr. J. Basanavičius, kun. dr. J. Stankevičius, kun. dr. J. Bakšys, M. Biržiška, kun. P. Dogelis, A. Janulaitis, S. Kairys, P. Klimas, A. Smetona, A. Stulginskis, J. Vileišis ir dr. J. Šaulys pasirašė bei įteikė dviejų dalių politinį memorandumą Vokietijos okupacinės valdžios Rytų fronto Vyriausiajam kariuomenės vadui Pauliui fon Hinderburgui (vok. *Paul von Hinderburg*) paliesdami dvi problemas:

1) „Apžvalga apie lietuvių tautinės minties raidą praeityje ir dabartyje“, kur plačiai apžvelgiama Lietuvos istorija nuo viduramžių iki Pirmojo pasaulinio karo, nušviečiami pagrindiniai lietuvių tautinio atgimimo etapai;

2) „Apie dabarties lietuvių siekimus“, kur aiškiai išdėstyti politiniai lietuvių siekiai: atkurti demokratiniais pagrindais paremtą nepriklausomą valstybę su sostine Vilniuje.

Memorandume pasisakoma ir dėl Lietuvos teritorijos sienų. Komiteto pastangomis slapta išspausdinti ir platinti atsišaukimai ir proklamacijos prieš okupacinę vokiečių valdžią, puoselėjant būsimos laisvesnės Lietuvos viltį.

1916 m. rugsėjo mėn. nutarta Vilniuje įsteigti slaptą biurą arba politinę valdybą. P. Klimui paruošus nuostatus, politinę valdybą sudarė P. Klimas,

A. Smetona, dr. J. Šaulys, S. Kairys, kun. dr. J. Bakšys, o kandidatai išrinkti A. Janulaitis, kun. dr. J. Stankevičius.

Vokiečių okupacijos laikotarpiu kun. Juozas Bakšys, puikiai mokėdamas vokiečių kalbą, tapo nuolatinio lietuvių delegacijų, vykstančių pas okupacinę valdžią dėl įvairių lietuvių reikalų, nariu. Jis rašė vokiečių įstai-goms įvairius raštus ir pats lankydavosi pas vokiečių aukštuosius pareigūnus nukentėjusių lietuvių reikalais. Dažnai su tais pareigūnais ginčydavosi ir teisėtus lietuvių reikalus visada sugebėdavo teigiamai išspręsti. 1915 m. vokiečių komendantūroje Vilniuje aktyviai gynė lietuvių pabėgėlių reikalus ir lietuvių kalbos teises.

1916 m. kun. Juozas Bakšys su Antanu Smetona ir Emilija Vileišiene važiavo pas Vokietijos vyskopus dėl pašalpų rinkliavos, nes per karą Vilnius buvo atskirtas nuo provincijos ir gyventojai ėmė badauti.

Kun. Juozas Bakšys su E. Vileišiene ypač rūpinosi našlaičių likimu: steigė vaikų prieglaudą, ieškojo jiems maisto, drabužių ir kt. Kadangi mieste našlaičių reikalus tvarkyti buvo labai sunku, tai kun. Juozas Bakšys vieną prieglaudą įsteigė Rūdiškių mstl. (Trakų apskr.), kur surado tinkamas patalpas. Dažnai vykdavo į kaimus pas ūkininkus prašyti našlaičiams maisto: duonos, miltų, mėsos, kitų aukų. Paaukotą maistą pats nešdavo ant savo pečių į prieglaudą. Vokiečiai pykdavo, žandarai gąsdindavo, bet jis tiesiai jiems į akis sakydavo, kad tik dėl jų, vokiečių, tiek daug našlaičių ir moksleivių Vilniuje skursta.

Kartais vokiečių okupacinė valdžia kun. Juozą Bakšį areštuodavo. 1916 m. liepos 18 d. jį suėmė kartu su J. Vileišiu, A. Smetona, E. Vileišiene, J. Basanavičiumi, P. Gaidelioniu. Visi buvo tardomi dėl prieš vokiečius platinamų atsisaukimų. O 1916 m. gruodžio 2 d. vokiečių žandarų jis kartu su A. Smetona suimti Vilniaus geležinkelio stotyje, kai grįžo iš Kauno, ir uždaryti į Lukiškių kalėjimą. Tardė dėl pasklidusių slaptų atsisaukimų, keliančių Nepriklausomybės šūkius. Tačiau netrukus, neįrodžius kaltės, juos paleido.

Kai Rytuose pradėjo braškėti vokiečių frontas, kun. Juozas Bakšys su A. Smetona ir kitais bendraminčiais rašė į laikraščius straipsnius ir atsisaukimus plačiai visuomenei apie Lietuvos prisikėlimą, dalyvavo

verčiant įvairias knygas, brošiūras, spausdinamas vokiečių kalba, lietuvių idėjoms kelti. Pradėta ruošti daug vadovėlių naujai tautinei mokyklai („Skaitymų pradžia“, „Geografijos pradžia“, „Aritmetikos uždavinynas“ ir kt.). Vilniaus lenkai šovinistai tuo metu pradėjo kelti aukštyn galvas. Jie dar prieš karą norėjo veiklų lietuvių gaivintoją išguiti iš Vilniaus, o karo metu jų neapykanta dar labiau padidėjo. Kun. J. Bakšys su jais ryžtingai kovojo, laikraščiuose aprašydamas įvairias lenkų šovinistų blogybes, tad šie pradėjo jį skųsti vyskupijos administracijai.

1917 m. gegužės 25 d. Memorandume, kurį pasirašė 44 žymūs „visų Lietuvos lenkų politikos pakraipų“ atstovai, tarp jų ir Vilniaus vyskupijos administratorius K. M. Michalkevičius, įteiktame Vokietijos reichskancleriui dr. fon T. Bethmanui Holvegui (vok. *von Theobald Bethmann Hollweg*), reikalaujama, kad Lietuva su Lenkija sudarytų bendrą valstybę ir būtų neatskiriama jos dalimi. O kai liepos 10 d. Vilniaus lietuvių politiniai veikėjai – dr. J. Basanavičius, A. Smetona, A. Žmuidzinavičius, dr. J. Šaulys, kun. dr. J. Bakšys (tekstą išvertė į vokiečių kalbą), kun. dr. J. Stankevičius, P. Klimas, dr. A. Vileišis, A. Gylys, A. Stulginskis, Č. Landsbergis, kun. kan. J. Kukta, kun. prof. T. Brazys, kun. A. Varnas, D. Malinauskas, kun. A. Petrulis, kun. V. Mironas, kun. J. Stašys ir kun. K. Ribikauskas – naujam Vokietijos kancleriui G. Michaeliui (vok. *Georg Michaelis*) įteikė pasirašytą savo platų atsakymą – Kontrmemorandumą į lenkų nepagrįstus tvirtinimus ir netiesą, pabrėždami, kad lietuviai „negali kitaip sau vaizduotis savo ateities, kaip tik nepriklausomybės pavidalu ir tas noras tapo nebeįveikiamas ir nebeišdildomas“, tai tada ne tik vokiečiai, bet ir lenkai pradėjo siusti. Negalėdami nieko padaryti pasauliečiams, kibo į kunigus. Vilniaus vyskupijos administratorius K. M. Michalkevičius panaudojo griežtas sankcijas: be jokio bažnytinio teismo 5 lietuvius kunigus (J. Bakšį, J. Kuktą, T. Bražį, J. Stankevičių ir A. Varną), kurie pasirašė po lietuvių Kontrmemorandumu, suspendavo vienam mėnesiui. Baudė už „maldingo kataliko jausmų užgavimą ir papiktinimą“. Jeigu kunigai neturėtų iš ko pragyventi – pasiūlė Gardino vienuolyną (vėliau kun. J. Bakšį paskyrė vikaru į Merkinę). Kilo lietuvių protestai, ir patys suspenduoti kunigai kreipėsi į popiežių Pijų XI, kuris 1918 m. pradžioje suspendavimą atšaukė.

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS KURIA
Cofie of the Bishop of Kaunas
Kęstutis g. 44, LT-01101 Kaunas
Lietuva - Lithuania

Copia pareiškimo Vilniaus Valdytojui

Jo Malonybei

Kunigui Daktarui Juozui Bakšioi

Mes, Vilniaus Lietuviai katalikai blaivininkai sušinoje, kad Kun. Kun. J. Kuktas, Kun. Dr. J. Stankovičius, Kun. Profesorius T. Brazys-Frey, Kun. Dr. J. Balšys yra Jūsų Ekscelencijos nubausti už tai, kad pasirašė po Lietuvų memorijalu į Vokietijos Kanclerį ir busią tuo memorijalu užgave valdingų katalikų jėgas, šiuo pareiškime savo nuomone.

Kai dėl žmonių jausmų užgavimo, tai toks tvirtinimas neatitinka su teisybe. Nepasipiktino žmonės, nes jie beveik mažai ką nežino apie memorijalą. Tie „pasipiktinusieji“ ir klausyti nemori, kad už pasirašymą po memorijalu lietuviai kunigai būtų nubausti. Sako jie – tur būti nubaustieji kunigai ką nors labai bloga padarė – ar bažnyčioje, ar prieglaudose kokiomis nors neteisyboms leido įvykti, ar kas kita yra. Negalimas dalykas, kad už pasirašymą taip smarkiai būtų bausiti. Ir dėl klausimo, kur lietuvių kunigų kalybė, tarp žmonių daug kyla ginčų, bernių ir neapykantos, vienas kitą pertikrinėdami ir bardamies sako – tik už pasirašymą – ne, tai ne gali būti! Kiekurie lenkų inteligentų apgailistauja, kad bereikalo nubausta lietuviai kunigai. Nubausta dėlai politikos ar asmeninių dalykų. Šitokios nuomonės tarpe žmonių yra, o ne kokios ten išsajoti dėl memorijalo papiktinimai.

Tiesą, yra tarp žmonių pasipiktinimus, bet ne dėl pasirašymo po memorijalą, bet dėlai to, kad dvasiną valdžia į politiką įsileido ir įnešė žmonėse suiratus, valdų ir neapykantos.

Turint omenyje, kad mūsų dvasiniam vadovams, Jūsų Malonybės neteisingu nubaudim yra žmonių lietuvių plėboma šlovė ir kad mūsų Gerbiamieji Tautiečiai gerai padarė pasirašė po memorijalą, kaip tat privalytu kiekvienas lietuvis pilietis – išreiškime jiems širdingą užuojautą, ir didelį nuliudimą, kad Jūsų Malonybė svarbiame, istoriniame momente, užuot pasirodėsite bešaliu, Jūsų Malonybė pasmykt Lietuvį šventas tiesas, visai nukrypo iš lenkų pusės, ir neteisinaigai pasielgėte su savo pavaldiniais kunigais, kurie yra kitokių politikinį pažiūrą, negu Jūsų Ekscelencija. –

*Vilniaus lietuvių katalikų
„Blaivybės“ draugijos valdybos nariai*

Vicepirmin. K. Stradaus

Secretorius. K. Rupins

Nariai: J. Lebedys P. Kiliński

Kelčinskas

6-III-17

K. Linis

1917 m. gruodžio 6 d. „Vilniaus lietuvių katalikų blaivybės“ draugijos valdybos narių prašymas Vilniaus vyskupijos Valdytojui, siekiant apginti nubaustus kunigus.

Dokumento kopija iš KVKA.

Bet kun. Juozas Bakšys ir toliau tęsė savo mėgstamą darbą, jam visiškai nerūpėjo jokie žemiškieji turtais, džiaugėsi, kad gali atsidėti lietuviybės idėjos ir tautos darbams. Jis ženkliai prisidėjo organizuojant visų Lietuvos vietovių ir luomų lietuvių atstovų konferenciją, kuri vyko 1917 m. rugsėjo 18–22 d. Vilniuje, buvo jos dalyvis (į konferenciją susirinko 222 dalyviai). Kun. Juozo Bakšio namuose gyveno Utenos krašto atstovai. Konferencijoje priimta rezoliucija, kad Lietuva turinti tapti nepriklausoma ir demokratinė valstybė etnografinėse ribose, taip pat slapto balsavimu posėdyje išrinkta Lietuvos Taryba (iš 20 asmenų), kuri vėliau – 1918 m. Vasario 16 d. – paskelbė Lietuvos Nepriklausomybę.

***Bieliauskas Pranas. Vilniaus dienoraštis
(1915.XII.26–1919.XI.26). Trakai, 2009, p. 132, 133.***

1919 m. sausio 29 diena.

Iš bolševikų negalima gauti malkų. Šį vakarą pas mane ruošiamos kunigo Juozo Bakšio išleistuvės. Dalyvauja kanauninkas Juozapas Kukta, Mečislovas Reinys, Juozas Bakšys, Juozapas Stankevičius, Vladas Jezukevičius, Povilas Dogelis, Liudas Gira su žmona ir Kostas Daunoras. Atsisveikinimo žodyje priminiau jo darbus Vilniuje dar Dvasinės seminarijos laikais. Kurį laiką jis redagavo „Aušrą“, suorganizavo ir vadovavo Šv. Vincento a Paulo prieglaudai, kuri vėliau buvo išvežta į Rūdiškes; Šv. Mikalojaus vyrų draugijai ir valgyklai; išvertė visų draugijų įstatus į vokiečių kalbą; dažnai įvairiais reikalais lankėsi vokiečių valdžios įstaigose kaip delegatas; važinėjo į sodžių organizaciniais reikalais. Pabaigoje priminiau jo paties pasakytus žodžius Prano Dovydaičio, pasitraukusio iš „Vilties“ redakcijos, išleistuvėse: „Darbavaisi kaip juodas jautis (jis sakė „veršis“)“.

Kunigas Povilas Dogelis apibūdino kunigą Juozą Bakšį kaip visuomenininką, organizatorių, veikėją. Dabar po sunkių darbų važiuojantį pailsėti ir kartu toliau sodžiuje darbuotis.

Kunigas Juozapas Stankevičius sakė, kad Bakšys kartu su mumis nukentėjęs nuo valdytojo Kazimiero Michalkevičiaus, bet tiki, kad jis grįš į Vilnių. Kunigas Reinys kalbėjo pabrėždamas Bakšio norus – baigus užsienyje aukštesnius mokslus dirbti mieste, o ne provincijoje. Bet, vadinasi, štai kas

atsitinka, matome: kunigai dr. Jonas Steponavičius išvytas į Sumiliškes (tuomet taip vadintos Semeliškės), prof. Jonas Skruodys – į sodžių, Grigonis – į sodžių, prof. Teodoras Brazys – į sodžių ir pagaliau dr. Juozas Bakšys – į sodžių. Lieka mažai mūsų darbininkų Vilniuje, o darbo visose srityse labai daug.

Liudas Gira sakė, kad kunigas Juozas Bakšys išvažiuoja ne kaip nugalėtas, bet kaip nugalėtojas.

Juozas Bakšys į tai pusiau ironiškai atsakė, kad jis daug nusikaltimų padaręs: valdytojo skirtas į Balstogę vikarauti – nenuvykęs; Vilniuje skirtas į Šv. Jokūbo bažnyčią, Šv. Jono ir net į Sumiliškes – visų šių vietų atsisakęs. Dabar J. E. vyskupo Jurgio Matulevičiaus tėvišku patarimu vyksta į Merkinę vikarauti.

Manau, kad kunigas dr. Mečislovas Reinys nuoširdžiausiai kalbėjo, giliai įsitikinęs, kad išsiųsdamas Bakšį valdytojas mažina mūsų darbininkų skaičių, kai lenkai turi daug įvairių organizacijų ir vadų. Dar vokiečių kunigą Frydrichą Mukermaną jiems paskyrė. [...]

1919 m. sausio mėn. pabaigoje, Tarybų Rusijos Raudonosios armijos kariams užėmus Vilnių, vasario 1 d. kun. Juozas Bakšys, vyskupui Jurgiui Matulevičiui patarus, persirengęs civiliais drabužiais, iš Vilniaus pasitraukė, nes bolševikai jo ieškojo areštuoti ir išvežti į Rusiją kaip įkaitą.

◆◆◆ PARTIZANAI IR ŠAULIAI TĖVYNĖS SARGYBOJE ◆◆◆ MERKINĖS KRAŠTE

Iki Pirmojo pasaulinio karo Lietuvoje, ypač Dzūkijoje, čionykščiai kaimų gyventojai gyveno, kad ir skurdų, bet ramų gyvenimą. Tačiau jų ramus gyvenimas baigėsi Pirmojo pasaulinio karo pačiame įkarštyje. Tomis siaubo dienomis Pietų Dzūkijos gyventojai slėpėsi didžiuliuose miškuose, į kuriuos nedrįso įžengti nei rusai, nei vokiečiai, nes buvo neįmanoma prie pasislėpusių privažiuoti. Karo audrai praūžus, šių kaimų gyventojai vis tiek ramybės neturėjo, nes mišką užvaldė Rusijos kariuomenės likučiai, kurie nespėjo pasitraukti per sunkiai išvažiuojamą Gudo girią. Todėl dauguma jų apsigyveno šioje tamsioje girioje, pasidarė urvinius barakus iš rąstų. Kiti apsigyveno tose slėptuvėse, kuriose vietiniai gyventojai slėpdavo savo daiktus. Prie šių likučių vėliau prisidėjo nemažai iš Vokietijos pabėgusių rusų belaisvių. Pradžioje žmonės rusų belaisvius rėmė, užjautė, maitino, globojo, slėpė nuo vokiečių, visaip jiems rodė lietuvišką nuoširdumą. Taip pat kai kurį laiką ir belaisviai buvo taikingi, paslaugūs – padėdavo savo maitintojams. Tačiau ilgainiui ėmė medžioti girioje briedžius, stirnas, kiškus, o toliau įsidrąsinę – pradėjo vagiliauti ir plėšikauti. O kai prie jų prisidėjo tamsus vietos gaivalas, susidarė žiaurios plėšikų-žmogžudžių gaujos, kurios naktimis plėšė, kankino ir žudė nekaltus gyventojus, buvusius savo geradarius.

*Bingelis Julius. Apie Vincą Krėvę-Mickevičių,
ko niekur nebuvo apie jį pasakyta ir parašyta.
(Atsiminimai, kraštotyrinė medžiaga. 1972 m. rankraštis).
LMAVB RS. F8, vnt. 12, l. 6r.*

[...] Subartonių Mickevičius visais laikais buvo „valdžios žmogus“ prie visų valdžių iki senatvės. Vietos rusai ir lietuviai nesugebėjo to atlikti – kaimą atstovauti. Vokiečių okupacijos metais, per Pirmąją karą, buvo eigulys ir dar kaimas išrinko seniūną. Vadinasi, nebuvo tinkamesnio žmogaus, kad taip sugebėtų kaimui atstovauti. Iš tamsumo ir pavydo tie patys jo kaimynai, kurie jį

rinko, užvedė žmogžudžius ir plėšikus, vadinamus „plenykais“. Mickevičius tik per stebuklą išliko gyvas. Kol jo namą plėšė – vertė, jį buvo uždarę kamaroje. Po namo apiplėšimo jį būtų kankinę ir užkankinę. Žmogžudžiai, uždarę jį kamaroje, nepastebėjo žiemai užtaisyto langelio. Mickevičius liesas ir plonas, atsiplėšęs langelį, išlindo ir basas pabėgo.

Kova su plėšikais anuo metu buvo sunki ir beveik neįmanoma, nes gyventojai ginklų neturėjo, o jei kuris ir turėjo – bijojo rodyti juos, slėpė taip giliai, kad ir patys vargiai tesurasdavo. Mat už ginklo laikymą okupantai vokiečiai bausdavo žiauriomis baudomis, net mirtimi. Kai gyventojai pranešdavo apie banditų siautėjimą, vokiečiai tuo mažai domėdavosi, kovos su rusų belaisviais vengdavo ir vietos gyventojams nelygioje kovoje nepadėdavo. Nors ir draudė vokiečiai rusų belaisviams duoti maisto ir formaliai reikalavo jiems pranešti apie banditų vietas, bet vargas buvo tiems, kurie drįso pildyti tą okupantų įsakymą. Tokius nakties metu plėšikai užpuldavę, peiliais subadydavę ir surišę, kraujuose paplūdusius buožgaliais mušdavę, pinigus ir drabužius, geresnius namų apyvokos daiktus paimdavę, išvykdami prigrasindavę – jei praneš tą vokiečiams, tai kitą naktį būsią sudeginti visi trobesiai. Nebuvo nei vieno prie miškų kaimo, kurio nebūtų aplankę tos banditų gaujos. Jos čia taip įsigalėjo, kad atvažiuodavo naktį vežimais plėšikauti, o dienomis ginkluoti rekvizuodavo iš gyventojų paskutinį maistą. Kas pasipriešindavo, ne tik sunkiai nukentėdavo, bet ir gyvybių netekdavo. Net keliolika šeimų buvo išžudyta ir trobesiai sudeginti. O kai gyventojai vokiečiams veždavo duoklę – kiaušinius, sviestą, lašinius, mėsą, tai banditai miške pastodavo kelią, viską atimdavo ir parašydavo raštelį, kad vokiečių žandarai apmokėtų. Po keleto tokių įvykių žandarai įsiuto ir paskelbė – kas turės ryšį su rusų belaisviais, bus nubaustas mirtimi – sušaudytas. Žmonės taip įsibaigino, kad net bijojo į mišką važiuoti malkų kurui parsivežti.

Artėjant 1918 m. vasarai, Lietuvoje labai padidėjo plėšimų skaičius. Lietuvos Valstybės Taryba gaudavo iš gyventojų vis daugiau ir daugiau skundų. Vokiečių karinė policija ir žandarmerija, kurią sudarė kariai senu-

*„Dabartis“ (Balstogė).
1917 m. liepos 28 d. Nr. 66, p. 6.*

Merkinės apylinkėje paplito plėšikų

Pastaruoju laiku Merkinės apygardoje atsirado gauja galvažudžių, kurie jau keliose vietose pasižymėjo nuožmiais savo darbais. Vinkšninių sodžiuje užmušė vieną moterišką Čaplikienę ir sudegino keletą trobų, Laukininkuose užmušė vieną ūkininką Jakubavičių, kurio sūnus keršydamas už tėvo nužudymą, narsiai užpuolė plėšikus ir vieną jų užmušė, iš Čapliko Riliškėje ta pati gauja atėmė 4000 rbl. Žmonės kalba, kad toje gaujoje esą pabėgusių belaisvių ir vietos vagių bei plėšikų. Birželio pabaigoje mūsų apylinkėn buvo atvykę vokiečių kareivių gaudyti tų plėšikų. Sugavo nemaža pabėgusių belaisvių ir įtariamų vietos vagilių. Palei Varėną miškuose laikosi banditų. Pereitą sekmadienį vienam bernaičiui užstojo kelią ir kvotė jį apie turtingesnius vietos gyventojus. Ta gauja apsiginklavusių galvažudžių suterorizavo žmones. Vyriausybė jau tuos plėšikus gaudo, todėl galima tikėtis, jog gyventojų daugiau plėšikai nerušins.

kai ir karo invalidai, nenorėdavo ir nepajėgdavo su plėšikais kovoti. Nuo plėšikų, kurių daugumą sudarė iš vokiečių nelaisvės pabėgę rusai, darbo batalionų darbininkai, kentėjo daugiausia valstiečiai, kaimų gyventojai. Lietuvos Taryba keletą kartų svarstė valstiečių apsaugos reikalą. Buvo nutarta įsteigti gausingesnę miliciją, į kurią buvo numatyta imti daugiau iš Rusijos tebegrižtančių karių. Ta milicija, kaip dauguma Lietuvos Tarybos narių galvojo, galėtų būti branduolys būsimai kariuomenei. Milicijos steigimo sumanymas buvo praneštas vokiečių karinei valdžiai, kuri sumanymą pagyrė ir paprašė aiškaus bei smulkaus projekto. Toks projektas buvo parengtas ir 1918 m. liepos mėn. vokiečiams įteiktas. Tačiau vokiečių karinė valdžia lietuvių milicijos steigti neleido ir ginklų nedavė, o pati Lietuvos Taryba nei ginklų, nei lėšų neturėjo. Todėl milicija liko neįsteigta, o plėšikai toliau siautė krašte: buvo deginamos sodybos, plėšiamas turtas ir žudomi žmonės.

1918 m. vasarą ir Alytaus krašte atsirado plėšikų gaujų. Dažniausiai šie užpuldinėjo turtingesnius, nuošaliau gyvenančius ūkininkus, atimdavo pinigus, vertingesnius daiktus. Merkinės valsč., Savilionių k. apiplėšė ir nužudė seniūną Luščinską bei ūkininką Svirnelį. Nemunaičio valsč., Dubrių k. apiplėšė ir žiauriai nužudė turtingą viengungį ūkininką Vladislovą Maslauską. Merkinės valsč., Ryliškių k. pas ūkininką Petrą Čapliką dienos metu atėję plėšikai pareikalavo atiduoti auksinius pinigus. Šis gynėsi neturiš, tačiau banditai jį pakabino ant balkio ir ėmė deginti kojų padus. Žmogus neištvėręs kankinimo, pasakė, kur paslėpti pinigai. Kaimynai kalbėjo, jog plėšikams atiteko virš 3000 aukso rublių. Alovės valsč., Meškasalio k. plėšikai ūkininką Igną Gilevičių pakabino po balkiu ir tol svilino jam padus, kol šis pasakė, kur paslėpti pinigai. 1918 m. spalio 13 d. Nemunaičio valsč., Kalnėnų k. plėšikai nužudė ūkininką Praną Turauską (40 m. amžiaus), jo žmoną Petronėlę (30 m. amžiaus) ir pas juos tarnavusį piemenį Antaną Jasionį (15 m. amžiaus). Tame pačiame kaime dar nužudė Rožę Šurskienę. Galintėnų k. užpuolė ūkininko Vincento Palažijos sodybą. Šeimininkas bandė pabėgti pro langą, bet jam peršovė koją ir pagavę tol kankino, kol jis atidavė pinigus. Dažną naktį kuriame nors kaime išplėšdavo svirno stogą

Čaplikas Kazimieras.

Saugojau žmonių gyvybę ir turtą (prisiminimai).
Vilnius, 2001, p. 48, 49.

Pirmojo pasaulinio karo metai

Baigiantis karui, 1917 metais didėjant suirutei, buvo ir baisesnių dalykų. Daugėjo rusų belaisvių, jie užeidavo pas ūkininkus, prašydavo valgyti. Nors žmonės patys mažai ką turėjo, bet dzūkų širdys gailestingos, kiek galėjo, tuos prašytojus šelpė. Tačiau kai kurie iš jų užsimanė prabangiau gyventi, susidėjo su vietos vagimis ir plėšikais, įsigijo ginklų ir pradėjo užpuldinėti, žudyti ir net deginti ūkininkų sodybas, išgirdavome visokių baisių ir klaidžių įvykių.

Netoli, vos už trijų kilometrų esančiame Savilionių kaime apsilankė plėšikai, dainuodami: „Prapuoliau motula, prapuoliau širdelė temstan...“. Užėjo

pas ūkininką Svirnelį, kuris jau klojosi patalą, ruošėsi gulti. Pareikalavo pinigų, o šeimą suvarę į kamaroje esantį rūšį, dar ant jo dangčio užritino kubilus su daržovėmis. Pinigus atėmė, o Svirnelį negailestingai mušė. Vaikai, išgirdę mušant tėvą, ėmė klykti, vienas plėšikas, norėdamas juos apraminti, šovė į rūšį. Kuomet užpuolikai išėjo, viskas aprimo, vaikai, išlipę iš rūšio, rado klaidų vaizdą: sienos krauju aptašytos, tėvas mirtinai sumuštas gulėjo negyvas savo patalo.

Vieną popietę, nuvaręs su vaikais gyvulius į ganyklas, eidamas miškeliu, dauboje pastebėjau keturis ginkluotus, gerai apsirengusius vyrus. Spėjau, kad tai plėšikai, skubiai pranešiau tėveliui. Iš pradžių tėvelis galvojo vykti į Merkinę, bet kelias ilgas, nespės pagalba atvykti. Už 3 km prie Nemuno buvo vokiečių sargyba, kuri saugojo apskričių ribas, ten tėvelis ir nuėjo, bet nieko nerado. Tarėsi su broliu Jurgiu, bet tas pasakė, kad ginklų nėra, pasipriešinti ginkluotiems neįmanoma, siūlė likti su šeima namuose. Anot jo, kas iš to, jei tėvelis išeis iš namų, o grįžęs ras šeimą išžudytą, sodybą sudegintą.

Tėvelis paklausė, liko namuose, nėjo gulti, mums visiems sakė būti prie jo. Tik mažesnieji – Monika ir Antanas, ilgai neištvėrė, nuėjo gulti į kitą trobos galą. Gerokai sutemus trys ginkluoti plėšikai vorele perėjo kiemą ir įėjo į namo vidų. Riktėlėjo: „Rankas aukštyti!“ Visus sustūmė į trobos kampą. Likęs plėšikas lauke daužė sienas, langus, keldamas triukšmą, norėdamas labiau visus išgąsdinti. Pasilikę tėvelį, mus visus suvarė į kambaro rūšį, uždarė duris.

Plėšikai pareikalavo tėvelio atiduoti visus pinigus, jis taip ir padarė. Matyt, tikėjosi daugiau, nutarė tėvelį pakankinti. Užnėrę virvę ant kaklo, korė po balkiu, o vienas plėšikas užpylė ant kojų žibalo ir uždegė. Tai stebėdamas tėvelis tarė: „Prisiekiu Dievu, atidaviau visus, mirsiu švaria sąžine.“ Šie žodžiai gal įtikino nusikaltėlius, jie tėvelį įstūmė pas mus į rūšį, užsklendė, liepė iki aušros niekur iš jo neišeiti.

Miegoję ir nuo triukšmo pabudę Antanas ir Monika išsoko per langą, nubėgo į Bugonių kaimą, pranešė, kas nutiko. Tačiau niekas iš kaimo vyrų nesiryžo eiti į pagalbą. Tik ryte, nurimus, žmonės aplankė, pasiteiravo, kas nutiko, pareiškė užuojautą. Viso plėšikai pagrobė apie 10 tūkst. jau Beverčių rusiškų rublių, nuvertėjusias karo metu vokiškas markes. Vertingi buvo tik aukso ir sidabro rubliai, kurių tėvelis po kelis šimtus turėjo. Plėšikai dar paėmė geresnius drabužius ir visą mėsą. Laimei, visi likome sveiki ir gyvi, o dėdė Jurgis įsitikino, kad Ryliškiai turi apsiginkluoti, nuo tokių plėšikų apsiginti.

ir išnešdavo sūdytą mėsą, lašinius, rečiau imdavo grūdus. Žmonės bijojo nakvoti namuose, nakčiai rinkdavosi po kelias šeimas.

Pietų Lietuvoje 1918 m. pabaigoje – 1919 m. pradžioje daug kur telkėsi neformalūs ginkluotų vyrų savignos būriai. Jie gindavo ūkininkus nuo besitraukiančių vokiečių kareivių plėšikavimo. Pirmieji partizanų būriai 1919 m. pradžioje ir kūrėsi iš tokių savignos būrių.

1919 m. Dzūkijoje pasklido spausdinti lapeliai:

*Vyrai, kas tik gal, skubėkit
Į lietuviškus pulkus,
Valdžiai mūs jaunai padėkit,
Nuvalykit jai takus!
Šiandien Lietuvai pavojus
Gresia iš visų šalių,
Reik ji gint visiems sustojus,
Nuo plėšikų įvairių.*

Šiam kvietimui Dzūkijos jaunimas neliko abejingas. Daugeliui iš tėviškės teko bėgti į Lietuvą slapčia, nes dalis Dzūkijos jau buvo Lenkijos kariuomenės okupuota.

1919 m. liepos 7 d. Vokietijos kariuomenės kareiviai pasitraukė iš Merkinės. Liepos 8 d. užėmę Merkinę, Lenkijos kariuomenės kariai areštavo ir pasitraukdami į Varėną išsivarė kunigus Kazimierą Ribikauską ir Juozą Bakšį. Juos paleido liepos 10 d., kai Merkinės lietuvių komendantas B. Balčiūnas suėmė 12 lenkų agitatorių. Liepos mėn. pabaigoje dvarininko Vlodo Stodolkevičiaus atvesti Lenkijos kariuomenės kareiviai sučiupo Merkinės komendantą krn. Joną Grėbliauską, su kareiviais saugojusį tiltą per Nemuną. Lenkai krn. J. Grėbliauską ir lietuvius karius nusivarė į Druskininkus, kur lietuvių karininką užmušė šautuvų buožėmis. Prie Alytaus priartėjo Lenkijos kariuomenės daliniai (liepos 25 d. Lenkijos kareiviai prisiartinio prie geležinkelio tilto, bet buvo lietuvių karių apšaudyti ir pasitraukė), kurie jau buvo užėmę Merkinę, Daugus, pasiekę net Butrimonis, Pivašiūnus ir Stakliškes.

1919 m. liepos 23–24 d. naktį Lenkijos kariuomenė plačiu frontu veržėsi Alytaus link. Naktį iš 24 d. į 25 d. apie 600 lenkų kareivių puolė

lietuvių karius ir po kautynių užėmė Merkinę. Stumdami toliau lietuvius, po atkaklių kautynių, lenkų legionieriai liepos 25 d. ryte užėmė ir Seirijus. Kautynės ties Seirijais vyko ir liepos 26 d., tačiau lietuviai privertė lenkus trauktis Merkinės link.

1919 m. liepos 23–24 d. naktį Lenkijos kariuomenės kavalerijos eskadronas buvo apsistojęs Merkinės valsč., Gudakiemio k. Kareivių saugomi arkliai ganėsi pievose. Tačiau vieną naktį jauni kaimo vyrai, suagituoti Juliaus Žalniersko, kai lenkų raiteliai šokdino merginas vakarėlyje, 27 arklius, kai kuriuos net pabalnotus, atvarė į Alytaus miesto karo komendantūrą (arkliai nuvaryti kairiuoju Nemuno krantu, ties Krikštonių k., perplukdžius juos per upę).

Kai Lenkijos kariuomenė 1919 m. vasarą okupavo Merkinę ir aplinkinius kaimus, tarp Merkinės ir Alytaus liko tuščias tarpas – „niekieno žemė“, kurios niekas nesaugojo. Lenkijos kariuomenės kareiviai į šiuos plotus pradėjo eiti plėšikauti, grobti iš žmonių maisto produktus, gyvulius. Tada Merkinės apylinkėse užvirė lietuvių partizanų ir šaulių kovos su įsibrovėliais lenkais. Vyrai saugojo savo apylinkes jose patruliuodami, operatyviai iš gyventojų rinkdami žvalgybinę informaciją; taip pat patruliavo prie Nedzingės, Raitininkų, Ryliškių ir Savilionių kaimų. Partizanai turėjo vokiškų šautuvų ir rankinių granatų. Vadovaujami Liudviko Prieskienio, jie atlikdavo rikiuotės ir gimnastikos pratimus, mokėsi elgtis su ginklais ir ruošėsi atremti priešą. Susidūrimai įvykdavo labai dažnai. Partizanai sugebėjo sėkmingai gintis, o jei plėšikaujantiems lenkų kariams pavykdavo kuriame nors kaime prisiplėšti, tai pastodavo jiems kelią, užpuldavo, atimdavo grobį. Kelis kartus rimtai susirėmė, vieną iš jų nušovė. Tose kovose labiausiai pasižymėjo Ryliškių k. gyventojai: vieni stėjo savanoriais į Lietuvos kariuomenę, kiti tapo partizanais ir šauliais. 1919 m. pirmieji Ryliškių partizanų būrio organizatoriai buvo Jurgis Čaplikas ir mokytojas Juozas Bloznelis.

Tarp Lenkijos–Lietuvos kariuomenių ištisinio fronto nebuvo. Iš lenkų užimtų vietų atvykdavo žmonės, kurie suteikdavo žinių apie priešo stovėjimo vietas. Sužinoję, kuriuose kaimuose yra lenkų kariai ir žandarai, lietuviai partizanai nakties metu užpuldinėjo juos. Šiuos puolimus vadindavo „ekspedicijomis“. Puolimuose partizanai dalyvaudavo savanoriškai, žiną

Ryliškių būrio šaulys Zigmas Verenius, Nepriklausomybės kovose tapęs invalidu.
Alytus, 1932 m. Nuotr. iš G. Lučinsko kolekcijos.

tas vietoves. Tų „ekspedicijų“ pagrindinis tikslas buvo nervinti ir demoralizuoti priešą, įgyti gyventojų pasitikėjimą, pritraukti daugiau savanorių.

Nuo 1919 m. vasaros iki 1920 m. vasaros Lietuvos kariuomenės užnugarį kovose su įsibrovėliais lenkais prie Merkinės saugojo Ryliškių būrio šauliai. Be to, jie ir patys dalyvavo kautynėse su besiveržiančiais lenkų legionininkais ruože, esančiame tarp Nedzingės ir Merkinės. Ryliškių ir Nemunaičio būrių šauliams teko ir kitas sunkus uždavinys: 1919 m. rudenį reikėjo neutralizuoti lenkų Panemunės šaulių (lenk. *Strzelcy Nadniemenscy*)

Lietuvos kariuomenės karininkai – ltn. Kazys Gudelis ir
ltn. Juozas Tumas. Merkinė. 1920 m.
Nuotr. iš A. Antanevičiaus kolekcijos.

veikimą dešiniajame Nemuno krante nuo Krikštonių vnk. iki Sudvajų k. prie Alytaus.

1920 m. gegužės mėn. į Raitininkų k. atjojo 40 lenkų kareivių ir ėmė daryti kratas. Iškrėtę gyventojus ir rekvizavę įvairius daiktus, juos paliko ten pat, o patys raiti patraukė į Makniūnų dvarą. Devyni šauliai iš Savilionių k. Makniūnų miške, netoli Makniūnėlio ežero, surengė pasalą ir susikovė su jais, sužeisdami lenkų kareivį ir arklį. Priešai grįžo į Raitininkus ir, palikę arklius, vėl pradėjo pulti. Smarkus susišaudymas truko kelias valandas, tačiau lenkų kariai, nežiūrint nelygios jėgų persvaros, bijodami lįsti gilyn į mišką, pasitraukė iš Raitininkų kaimo.

1920 m. rudenį Ryliškių šaulių būrio vadas gavo įsakymą pulti ir užimti Merkinę. Šauliai Merkinę užėmė be pasipriešinimo, su lenkų kariais susikauti neteko, nes jie jau spėjo pasitraukti iš ten ir įsitvirtino kitoje Merkio upės pusėje. Į Merkinę atvyko Lietuvos kariuomenės 1-ojo pėstininkų pulko

Ryliškių būrio šauliai, pasižymėję kovose su lenkais prie Merkio upės 1920 metais.

Sėdi 1-as (iš dešinės) – būrio vadas Jurgis Čaplikas.

Nuotr. iš Nacionalinio K. M. Čiurlionio dailės muziejaus fondo.

III batalionas, vadovaujamas mjr. Vlodo Skorupskio. Šio bataliono kariai ir šauliai puolė priešininkų įtvirtinimus ir po smarkių kautynių išvijo juos iki Lenkijos–Lietuvos demarkacijos linijos. Po šių kautynių 1-ojo pėstininkų pulko III batalionas pasitraukė į kitas vietas kovoti, o Ryliškių šaulių būrys liko saugoti ir palaikyti tvarką šioje vietovėje. Sargybą teko eiti ant Merkio tilto, kad priešai vėl nemėgintų užimti Merkinės ir jos apylinkių.

1920 m. rudenį neutralioje zonoje septyni ginkluoti lenkų kareiviai užpuolė Merkinės valsč. Šunupio k. ir atiminėjo iš gyventojų daiktus. Ryliškių būrio šauliai Z. Zeziulevičius, V. Prieskienis, L. Jančiauskas ir P. Margis susikovė su jais ir vieną kareivį nušovė, o vieną sužeidė, priversdami plėšikus pasitraukti. 1920 m. spalio 9 d. vakare, gavę pranešimą apie pasirodžiusius ginkluotus lenkų partizanus, Ryliškių būrio šauliai, vadovaujami būrio vado J. Čapliko, surengė žygį Rinkaučiškės dvarelio link. Miške netoli Jociūnų k. jie susišaudė su ten apsisitūjusiais lenkų partizanais.

Nuo 1920 m. lapkričio 1 d. iki gruodžio 10 d. mūšiuose su lenkais kovojo ir Ryliškių šaulių būrio 30 šaulių, vadovaujamų mokytojo J. Bloznelio. Jie kartu su Alytaus apskrities karo komendantūros kareiviais dalyvavo kovose prie Babriškių k. bei Merkinės apylinkėse. Paėmė į nelaisvę keletą lenkų kareivių ir daug ginklų.

Merkinės (vėliau Uciekos k.) pradinės mokyklos mokytojas,
šaulys Juozas Bloznelis. 1920 m.
Nuotr. iš G. Lučinsko kolekcijos.

Lučinskas Gintaras.

Pietų Lietuvos šauliai 1919–1991 m. Alytus (rankraštis).

Juozas Bloznelis, Zigmo, gimė 1895 m. gegužės 8 d. Alytaus apskrityje, Merkinės valsčiuje, Ryliškių kaime, ūkininkų šeimoje. Mokėsi Merkinės dviklasėje pradinėje mokykloje, vėliau lavinosi namuose. Vokiečių valdžios paskyrimu J. Bloznelis nuo 1917 m. spalio 20 d. Druskininkų kaime (Merkinės valsč.) pradėjo dirbti mokytoju. Alytaus apskrities Švietimo komisijos paskyrimu nuo 1919 m. rugsėjo 20 d. dirbo Ryliškių kaimo, o nuo 1920 m. rugsėjo 15 d. – Merkinės pradinį mokyklą mokytoju. 1919 m. rugpjūčio mėn. baigė mokytojų kursų Marijampolėje, o 1920 m. dalyvavo vasaros mokytojų kursuose Alytuje. Mokytojaudamas Dainavos krašte, sugėbėjo patraukti jaunimą ir įkvėpti tėvynės meilę, todėl jie gausiai stojo į partizanų-šaulių ir Lietuvos kariuomenės savanorių eiles.

Lenkijos kariuomenei okupavus Pietryčių Lietuvą, demarkacijos linija ėjo netoli Merkinės (už 8–9 km). Nuo Varėnos iki Kasčiūnų–Trasnykų kaimų linija ėjo Merkiu, o nuo Trasnykų aimo. iki Grovos (Gravės) upelio ir pro Uciekos kaimą – iki Nemuno. Uciekos kaimo gyventojai, kurių vaikams mokykla arti neveikė, nutarė organizuoti mokyklą savo kaime. Kadangi tuo metu mokytojų labai trūko, tėvų prašomas J. Bloznelis sutiko dirbti Uciekoje (nuo kaimo iki neutralios zonos – 2 km). Patalpą mokyklai suteikė Uciekos dvaro savininkas Aleksandras Kaminskas. Nuo 1922 m. rugsėjo 1 d. J. Bloznelis paskirtas Uciekos kaimo pradinės mokyklos vedėju. Mokyklos įsteigimas labai nepatiko Lenkijos pasienio sargybiniams. Vasario 8 d. apie 3–4 val. ryto Uciekos kaimo gyventojus iš miego prikėlė triukšmingai pro langus ir duris besilauždami ginkluoti lenkų kareiviai, kurių priskaičiuota apie 20. Visi jie vilkėjo karines lenkų uniformas su visais ženklais, tik apsirengę ant viršaus civilius drabužius. Įsibrovę į mokytojo J. Bloznelio kambarį, trys ginkluoti lenkų kareiviai išvilko jį iš lovos, apstumdė ir vienmarškinį bei basą išsivarė laukan. Mokytojų lenkų kareiviai pervedė per demarkacijos liniją ir, nusinevę Žiogelių kaimo link, nužudė šūviu į galvą, o jo kūną pakišo po Nemuno ledu. Tų pačių metų pavasarį, kada patvinusio Nemuno srovė išplovė mokytojo lavoną ties Alytumi, buvo įsitikinta apie jo mirtį.

1923 m. gegužės 11 d. alytiškai pastebėjo ties I Alytaus tiltu ant lytlaužio užsilaikiusį lavoną. Paaiškėjo, jog tai – Juozas Bloznelis. Gegužės 13 d. J. Bloz-

nelio kūnas iškilmingai palaidotas II Alytaus parapijos bažnyčios šventoriuje. Per laidotuves prie kankinio kapo kalbėjęs XIX Alytaus šaulių rinktinės valdybos pirmininkas dr. Simonas Janavičius papasakojo, kaip šis Lietuvos patriotas žuvo. J. Bloznelis buvo XIX Alytaus šaulių rinktinės tarybos narys, dažnai lankydavosi šiame mieste. Jį alytiškiai labai gerai pažinojo ir gerbė už lietuviybės skleidimą Merkinės apylinkėse. Mokytojas, šaulys nužudytas kaip Lietuvos valstybės tarnautojas, išdrįšęs dirbti kultūros darbą pačiame valstybės pakraštyje. Alytuje gatvė, nuo miesto centro vedanti į II Alytaus parapijos bažnyčios šventorių, prieškarui pavadinta jo vardu (dabar – Bažnyčios g-vė), o joje pastatytas J. Blozneliui skirtas atminimo kryžius.

Juozas Bloznelis nebuvo pamirštas ir savame krašte. 1928 m. prie Merkinės valsč. valdybos pastato išorinės sienos buvo pritvirtinta lenta su žuvusių už Lietuvos laisvę vardais, tarp jų ir mokytojo, šaulio J. Bloznelio. XX a. 5-ajame dešimtmetyje ši memorialinė lenta buvo sunaikinta, o 1989 m. toje vietoje vėl pritvirtinta lentos kopija, kurią atkūrė Merkinės mokytojas Juozas Kaupinis (1940–2004).

1931 m. J. Bloznelis apdovanotas Šaulių žvaigždės ordinu. 2005 m. kovo 29 d. Lietuvos mokytojo, šaulio J. Bloznelio kapas Alytaus miesto kapinėse (Savanorių g-vė) įtrauktas į LR Kultūros vertybių registrą.

Kai 1920 m. lapkričio 29 d. tarp kariaujančių Lenkijos–Lietuvos valstybių buvo nustatyta 12 km pločio neutrali zona, abiejų pusių kariuomenės kovose jau nedalyvavo. Didžiąją neutralios zonos gyventojų sudarė lietuviai, mažumą – nutautėję lietuviai, kurie buvo lenkų šalininkai. Tiek Lenkijos, tiek ir Lietuvos kareivių maži dalinėliai įeidavo į neutraliąją zoną pasižvalgyti, bet greit pasitraukdavo. Vieni su kitais retai susiremdavo, nes žvalgyti ir eiti į neutralią zoną buvo uždrausta. Lenkai neutraliojoje zonoje suorganizavo miliciją „Milicja Ludowa“, lietuviai – šaulius ir partizanus. Neutralioje zonoje ir abipus jos aktyviai veikė tik abiejų pusių partizanai. Savo priešininkus lenkai įvairiais būdais terorizuodavo. Visoje neutralioje zonoje nuo Vištyčio iki Daugpilio vyko nuolatinės kovos, apiplėšimai ir žudynės. Ypač smarkiai buvo kvojama Perlojos, Valkininkų, Širvintų, Giedraičių apylinkėse ir Užnemunėje – Kučiūnų, Leipalingio, Punsko ir Liubavo apylinkėse.

1921 m. gegužės 21 d. Lietuvos karinė vadovybė iš pafrontės šaulių pareikalavo laikytis neutralios zonos taisyklių ir nevykdyti kovos veiksmų, kuriuos lenkai galėtų aiškinti savo naudai. Per 10 km nuo neutralios zonos šauliai negalėjo nešioti ir naudoti ginklo, su ginklais daryti rikiuotės pratimų. Nepaklusniems grėsė karo teismas. Tačiau netrukus paaiškinta, kad neutralioje zonoje šauliams draudžiama tik pulti, o nuo lenkų plėšikų užpuodinėjimų gintis galima.

Lietuva stengėsi sutrukdyti Lenkijos kariuomenės gen. Liucijano Želigovskio sukurtos „Vidurinės Lietuvos“ – Vilniaus Seimo rinkimus 1922 m. pradžioje. Imta planuoti ginkluotus veiksmus Vilniaus krašte ir Gardino apylinkėse. Pagal Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo planą sukilimas lietuvių Pietryčių Lietuvoje ir baltgudžių Gardino krašte buvo numatytas 1922 m. kovo mėn. Sukilimui koordinuoti Lietuvos teritorijoje sudarytos keturios grupės. I grupės štabas buvo Kaune; jam buvo pavaldžios pagrindinės lietuvių ir baltgudžių organizacijos apie Vilnių, Trakus ir Švenčionis. II ir III grupių štabai įsikūrė Varėnoje ir Utenoje; jie turėjo išplėsti savo veiklą Ašmenos ir Breslaujos apskrityse. IV grupė iš Merkinės turėjo vadovauti veiksmams Gardino, Balstogės, Bielsko, Sokulkos, Volkovysko ir Lydos apskrityse, kur buvo daugiausiai baltgudžių partizanų. Šaulių sąjungai buvo skirtas tam tikras vaidmuo šioje permainingoje situacijoje. Ji tai darė su perspektyva, žvelgdama į ateitį. Lietuvos vyriausybei praradus Vilniaus kraštą, svarbus buvo Klaipėdos susigrąžinimo klausimas. Yra duomenų, kad vienas iš Klaipėdos karinės operacijos strategų Ernestas Galvanauskas yra ne kartą užsiminęs, kad reikia stiprinti partizaninį judėjimą Vilnijoje ir taip atitraukti dėmesį nuo planuojamo sukilimo Klaipėdoje.

1921 m. spalio 10 d. Lietuvos kariuomenės atskirojo Baltgudžių bataliono karininkas, vyr. lttn. Viačeslavas Razumavičius – Atamanas *Chmara* specialiu LŠS įsakymu skiriamas IV partizanų-šaulių grupės vadu. Šios grupės štabo viršininku paskirtas plk. A. Duškovskis. Būrys suformuotas iš baltgudžių – 200 aktyvių, gerai apginkluotų šaulių. Būrio organizavimo vieta buvo Merkinėje. 1921–1922 m. žiemą baltgudžių partizanų junginiai pradėjo aktyvią kovinę veiklą už demarkacijos linijos – Vilniaus krašte, Gardino srityje.

LŠS IV partizanų-šaulių grupės vadas vyr. ltn. Viačeslavas Razumavičius – Atamanas *Chmara* (centre) ir Julius Bloznelis (dešinėje). Merkinė, 1922 m.
Nuotr. iš Bakanauskų šeimos albumo.

1921 m. lapkričio 15 d. LŠS IV partizanų-šaulių grupės sekretoriumi paskirtas mokytojas Jonas Miškinis, išdininku – mokytojas Juozas Bloznelis. Pagal LŠS IV partizanų-šaulių grupės vado ir štabo viršininko visiškai slaptą neutralios ir pafrontės zonos dalinių 1921 m. pabaigoje sąrašą grupėje jau buvo 495 ginkluoti vyrai (Liškiavos, Uciekos, Merkinės, Darželių, Žiūrų, Perlojos, Mergežerio, Kaibučių, Lynežerio, Musteikos ir Kabelių šaulių būriuose). Jie veikė lenkų užnugaryje beveik iki Gardino.

LŠS IV partizanų-šaulių lauko štabo viršininko pranešime LŠS Konspiraciniam skyriui, lenkų būrys iki 150 žmonių kažkurį 1922 m. rugsėjo mėn. dieną užpuolė Puvočius, ir tik dėl energingo partizanų pasipriešinimo priešai buvo nuvyti.

Partizanų-šaulių grupės štabo narys kun. Juozas Bakšys 1922 m. rugsėjo 22 d. pranešė, kad lenkai planuoja užimti Merkinę, tačiau naktį iš rugsėjo 23-osios į 24-ąją lenkai užpuolė Žiūrus. Partizanams paleidus signalinę raketą, priešai pasitraukė be šūvio, tačiau vėl sugrįžo kitą naktį. Į koją sužeistas Žiūrų būrio šaulys išgąbentas iš kaimo. Susišaudymas su lenkais vyko Noruliuose.

1922 m. lapkričio 30 d. Krokšlio kaime šauliai likvidavo lenkų partizanų štabą su Aleksandru Sereičiku priešakyje. Į kaimą pasiūsta 10 šaulių iš baudžiamojo būrio. Apsupus namą, A. Sereičikas ir jo pagalbininkas pasipriešino, bet abu buvo nukauti. Paimti dokumentai, šautuvas, arkllys ir balnas.

1922 m. gruodžio 2 d. IV partizanų-šaulių grupės būrio vadu paskirtas lt. Stasys Lužas.

1922 m. gruodžio mėn. pradžioje laukta lenkų puolimo Kapčiamiesčio–Liškiavos–Merkinės–Perlojos rajone. IV partizanų-šaulių grupės vado visiškai slaptame gruodžio 4 d. įsakyme šaulių būriams įsakyta būtinai patruliuoti naktimis, įtartinus asmenis sulaikyti ir siųsti į štabą. Liškiavos būriui sekti padėti Mizarų–Gailiūnų–Liškiavos–Uciekos ruože, palaikyti ryšį su Panara, Viečiūnais ir Gudeliais, sekti kelius apie Kibyšius, Sarkajiedus ir Jakubiškius, palaikyti ryšius su karo patruliais. Uciekos šaulių būrys turėjo sekti persikėlimą per Nemuną ir turėti ryšį su karo sargyba, o prie Norulių išsiųsti patrulį stebėti plentą, palaikyti ryšį su Lankininkais ir Randamonimis. Puvočių šaulių būrys per Trasninką ir Kasčiūnus turėjo palaikyti ryšį su Lankininkais ir sekti pervažiavimą per Merkį. Žiūrų šaulių būrys per Trakiškius turėjo palaikyti ryšį su Puvočių šaulių būriu, per Lavysą – su Perloja ir palei Ūlą – su Mančiagire. Perlojos šaulių būrys siuntė patrulius prie Merkio upės Perlojos–Milioniškės–Kaibučių–Mardasavo linijoje.

Slaptiems dokumentams ir žinioms perduoti ar įsigyti buvo panaudojami prekybininkai žydai, iš Merkinės vykstantys prekių į Gardiną. Tokie ryšininkai buvo Jokūbas Morgenšteinas iš Merkinės mstl. ir Elijus Gordonas iš Liškiavos mstl.

1922–1923 m. poziciniai mūšiai su priešu nevyko. Lenkų partizanai pralįsdavo pro užtvaras ir lietuvių užnugaryje rengdavo diversijas. Lietuvių partizanams buvo pavojingiau negu reguliariosios kariuomenės kariams, nes lenkai partizanų į nelaisvę neimdavo. Pagavę labai kankindavo, gyvų nepaleisdavo. Lenkai keršijo net ir kovojančių su jais lietuvių milicininkų šeimoms. Nužudyta daug lietuvių. Plėšimai, žudynės kartojosi beveik kasdien. Nepakeldami tokio teroro ir norėdami apsiginti, kaimų gyventojai aktyviai būrėsi į šaulių būrius.

Baltgudžių partizanų junginio vadas Hermanas Šimaniukas (Henrichas Skomorochas) ir Merkinės būrio šaulys Juozas Bakanauskas (kairėje). Merkinė, 1922 m.

Nuotr. iš Bakanauskų šeimos albumo.

1923 m. sausio mėn. Alytaus šaulių skyriaus būrys (135 šauliai iš Perlojos, Merkinės, Liškiavos, Kaniavos, Rudnios, Puvočių, Alytaus, Seirijų ir Nemunaičio šaulių būrių), vadovaujamas skyriaus vado Adolfo Venclausko, dalyvavo Klaipėdos krašto išvadavime. Ten nuo priešų granatos skeveldrų sausio 15 d. žuvo Alytaus šaulių skyriaus instruktorius, būrininkas Jonas Pleškys. Merkinės būrio šaulys Jonas Dvareckas (g. 1899) patyrė balistinį krūtinės ląstos sužeidimą (peršautas), kelis mėnesius gydytis ligoninėje. Perlojos būrio šaulys Gabrys Lukšys buvo patekęs į nelaisvę. Įnirtę prancūzai ruošėsi

Merkinės būrio šaulys Jonas Dvareckas, gydomas po sužeidimo mūšyje, vaduojant Klaipėdą. 1923 m. Nuotr. iš G. Lučinsko kolekcijos.

jį sušaudyti, tačiau vokiečių žandarai belaisvį atėmė ir sugrąžino lietuviams. Perlojiškis šaulys Juozas Lukšys sulaikė prancūzų vairuotojo vairuojamą automobilį, kuriame buvo du ginkluoti autonominės policijos žandarai. Jie turėjo kulkosvaidį, dvi dėžes granatų ir tris šautuvus. Šis automobilis sukilėlių buvo naudojamas iki pat Klaipėdos krašto išvadavimo pabaigos.

Tautų Sąjunga 1922 m. sausio 13 d. nustojo tarpininkauti Lenkijos ir Lietuvos konflikte, o po metų, 1923 m. vasario 3 d., Tautų Sąjungos taryba panaikino Lenkijos–Lietuvos neutralią zoną, rekomenduodama abiem valstybėms pasidalinti šią zoną. Kovo 15 d. Ambasadorių konferencija Paryžiuje, nustačiusi Lenkijos ir Lietuvos sieną (administracinę liniją), paliko lenkams Vilnių, Varėną, Marcinkonis ir kt. vietas.

1923 m. balandžio 4 d. IV partizanų-šaulių grupės vado padėjėju paskirtas lt. V. Alksninis, tačiau šios grupės štabas 1923 m. birželio 15 d. buvo likviduotas, o archyvai perduoti Šaulių sąjungai.

1925 m. XIX Alytaus šaulių rinktinės 135 šauliai apdovanoti Klaipėdos išvadavimo bronzos medaliais. Tarp apdovanotųjų buvo ir Merkinės krašto šaulių.

*Miškinis Jonas. Manoji Dzūkija (atsiminimai).
London (Anglija), 1966, p. 55–63.*

Ryliškių partizanai

Partizanas Z. Zeziulevičius apie partizanų kovas Merkinės apylinkėje, štai ką pasakoja:

– Kai lenkai okupavo Merkinę ir aplinkinius kaimus ir, pasiekę mano gimtąjį Raitininkų kaimą, pradėjo čia dažnai lankytis ir grobti iš gyventojų turtą, nepakęsdamas tokio „šeimininkavimo“, įsirašiau į Ryliškių partizanų būrį, kad, turėdamas ginklą, galėčiau padėti sudrausti juos. Įsirašęs gavau vokišką šautuvą, šovinių, rankinių granatų ir ramiai sau gyvenau, nes lenkai nežinojo, kad aš esu partizanas. Ryliškių partizanų būrys, vadovaujamas Liudviko Prėskienio, vykdė pratimus, aiškinosi ginklus, gimnastikavo – ruošėmės atremti priešą. Taip bėgo laikas be didesnių nuotykių, nors atskiri mažesni partizanų su lenkais susidūrimai buvo labai dažni. Sklido moterų verksmai ir prakeikimai, kai lenkų kareiviai jų kraičių skrynias durtuvais skaldė ir atminėjo įvairiaraščius audeklius ir plonų drobių ritimus. Tai buvo 1920 metų pavasaris. Tada dažniau girdėdavom moterų verksmus, sklindančius po miškus, negu gegutės kukavimą... Tai buvo šiai apylinkei niūrios ir baisios dienos.

Pavasarij, rodos, gegužės mėnesį, aš parėjau iš laukų darbų ir sėdau vakarieniauti. Buvo gražus gegužės šeštadienio vakaras, kvėpėjo žiedai. Mano nuotaika puikiausia. Bevakarieniaujant uždusęs atbėga kaimyno vaikas ir praneša, kad lenkai jau čia pat. Manydamas, kad lenkai bus pėstininkai, neskubėdamas pasiėmiau šautuvą ir iš lėtoėjau. Bet lenkai pirmieji mane pamatė ir pradėjo šaudyti. Pasirodė, lenkų esama raitininkų, kurie mane smarkiai vijosi ir šaudė. Supratęs, kad vis tiek neapsidirbsiu su jais, pasileidau bėgti. Dvylikos vyrų raitininkų apšaudomas, stengiausi pasiekti Makniūnų mišką, kad ten galėčiau pasislėpti. Mišką pasiekiau laimingai, ir lenkai nieko nepešę grįžo į Raitininkų kaimą, ieškoti kitų partizanų. Rytojaus dieną (tai buvo sekmadienis) atėjo į Raitininkus 40 lenkų raitininkų ir ėmė vykdyti kratas. Iškratę ir kai ką surekvizavę, paliko ten pat, o patys traukė Makniūnų dvaran. Mes, partizanai, sužinoję, kad lenkai krečia Raitininkus, iš Savilionių kaimo iš viso 9 partizanai (kiti buvo išėję bažnyčion nieko nesitikėdami) – išėjome jų pasitikti. Makniūnų miške, netoli Makniūnėlio

ežero, sutikome lenkus ir susikovėme su jais, sužeisdami lenkų kareivį ir arklį. Lenkai buvo priversti grįžti, nežiūrint nelygios jėgų persvaros. Lenkai grįžo į Raitininkus, nusipėstino ir pradėjo mus pulti. Mes užėmėme poziciją Makniūnų miške ir atidarėm smarkią ugnį. Lenkai taip pat neliko skolingi. Bet jų kulkos tik medžių lapus draskė, mums jokios žalos nepadarydamos. Smarkus susišaudymas truko kelias valandas. Lenkai, bijodami lįst gilyn į mišką, pasitraukė atgal ir iš Ratininkų išsinešdino.

Vėliau sužinojau, kad dvi mūsų kaimo moteriškės, pakliuvusios lenkams į nagus ir jų gąsdinamos, nurodė visus mūsų apylinkės partizanus, o lenkai, turėdami tikslų žinių, pradėjo šią medžioklę, norėdami mus užklupti namuose. Dėl to ilgą laiką negalėjau gyventi savo namuose. Pikta buvo, kad svetimieji mūsų kampelį taip terioja, kad brolių krauju ir sesių ašaromis vilgoma mūsų tėvų žemė, bet virė karštas kraujas ir rengė priešui kerštą už skriaudas. Neramus miegas ir sapnai neleido ramiai praleisti naktų.

1920 m. rudenį Ryliškių partizanų būrys, gavęs įsakymą pulti ir užimti Merkinę, pradėjo žygį. Tamsi naktis. Žygiuojame pro kvepiančius miškelius. Virstame ir vėl keliamės, užkliuvę už kelmo ar šakos. Visi spaudžia ginklus, kad kuo greičiau juos paleistų darban, kad nepaspruktų priešas, mūsų ginklų dūmų nepauostės. O čia beširdė tamsi naktis kliudo žygiuoti! Loja šunes. Zakavoliai. Straujos upė, dešinėje Nemunas netoli. Ligi Merkinės kilometras. Slenkame tyliai, kad tik priešas nepajustų. Tuojau Merkinę ir užėmėm be pasipriešinimo, nes, pasirodo, lenkai buvo iš ten pasitraukę. Susikauti neteko.

Nerimsta vyrai, neradę priešo. Mane su kitais išsiuntė išžvalgyti Merkinės apylinkių. Ties Kurmiškių kaimu pastebėjom kažkokius kareivius. Pasirodė, kad čia yra kaimyninio mūsų pulko žvalgyba, sudaryta iš 8 kareivių ir viršilos. Tada tas viršila mus paėmė savo žinion, irėjome toliau, žvalgydami apylinkę. Žingsnis po žingsnio, apžiūrėję kiekvieną krūmą ir sodybą, pasiekėm Merkį. Anoj Merkio pusėj pastebėję apsikasusius lenkus, atidarėme smarkią šautuvų ir vieno kulkosvaidžio ugnį. Apie keturias valandas įniršusios kulkos arė Merkio smėlio krantus. Mes, matydami, kad vieni jų neįveiksime, grįžome – pasitraukėme Merkinėn.

Merkinėje radome 1-mo pėstininkų pulko 3 batalioną, vadovaujamą karininko Skorupskio. Pranešėme, kur priešas įsitvirtinęs, ir 3 batalionas ir partizanai išvykome kautis. Po smarkių kautynių lenkai buvo išstumti iš savo įsitvirtinimų ir nuvyti iki dabartinės administracijos linijos.

Po šių kautynių 1-mas pulkas pasitraukė toliau į kitas vietas kautis, o Ryliškių partizanų būrys liko vienas sargyboje ir palaikyti tvarkos šiame kampelyje. Sargybą teko eiti ant Merkio tilto, kad priešas nemėgintų atgal atsiimti Merkinės ir jos apylinkių.

Buvo gauta gyventojų nusiskundimų, kad lenkų kareiviai skriaudžia neutralinės zonos gyventojus ir plėšikauja. Būrio vadas Jurgis Čaplikas įsakė mums keturiems: man, V. Prėskieniui, L. Jančiauskui ir P. Margiui, vykti į tą sritį išžvalgyti ir patikrinti, ar pagrįstas nusiskundimas.

Apsiginklavę šautuvais ir rankinėm granatom, saulei tekant išėjome. Slapstydami slenkame pirmyn. Ūkanos ir šlapia. Ūkanose gera maskuotis, bet ir su priešu gali nosim susikulti, jo nepastebėjęs. Šlapias sniegas limpa prie kojų, o kojos klimpsta šlapiam sniegan. Prisėmę pusbačius vandens, priėjome prie Lankininkų ir Palankių kaimų, paskui pasukom Trasnykų kaimo link.

Sutikę Trasnykų kaimo gyventoją, iš jo sužinojome, kad Trasnykuose plėšikauja atvažiaivę 4 lenkai. Paspaudėme greičiau, kad juos užklyptume ir suimtume, bet lenkai, pajutę mus, iš anksto paspruko. Tačiau tuos lenkus pagavo Puvočių partizanai ir atvarė Merkinėn. Kadangi jau buvo vakaras, mes grįžome šiek tiek atgal ir, persikėlę per Merkį, pernakvojome Kasciūnų kaime.

Rytojaus dieną anksti pakilom ir, persiyrę per Merkį, pasukome Rodaukos ir Viršrodaukos kaimų link. Eidami nežinomomis vietomis ir neturėdami žemėlapių, paklydome miške. Geroką kelio galą padarę, pastebėjome kaimą ir, gerai prisižiūrėję, pažinom, kad tai Randamonių kaimas, kuriame buvo apsistoję daug lenkų kariuomenės. Nenorėdami lenkų erzinti ir rizikuoti savo gyvybe, pasukom atgal.

Radome nežinomą keliuką ir juo ėjome toliau, tikėdamiesi rasti gyvenamųjų vietų ir iš gyventojų sužinoti tikslesnius kelius. Kelias buvo pavojingas, nes buvome lenkų pusėj ir kiekvienu momentu galėjome pakliūti lenkams arba susidurti ir su lenkų partizanais, kurių irgi čia buvo.

Bet jautėmės drąsiai, nes žinojome, jog, savo kojomis mindžiodami tėvų žemę, kurią nuo amžių gynė mūsų protėviai, kad jeigu ir žūsime, tai žūsime dėl tėvynės laisvės.

Miškeliai ir laukai tušti – gyventojų nėra. Pagaliau pamatėme kaimelį, bet nežinodami, kaip jis vadinasi, negalėjome orientuotis, kur esame. Nutarėme, kad vienas turi eiti ir sužinoti, kuris čia kaimas. Pasisiūliau aš. Užsitaisiau

granatą ir su šautuvu nuėjau, pasakęs jiems, kad jeigu pakliūsiu priešiui – atsišaudyti. Jie visi liko miškely, netoli kaimelio. Įėjęs kaimelin, gatvėj sutikau kaimietį ir paklausiau:

– Kaip šis kaimas vadinasi ir ar čia nėra lenkų kareivių?

– Čia Šunupio kaimelis, „paliokų“ dar nėra, bet tuoj bus, – atsakė kaimietis ir nupasakojo, kurioje vietoje jų laukti ir pro kur tie „paliokai“ ateis.

Pašaukiau draugus, ir jau norėjome žygiuoti atgal, susiorientavę, kur esame, bet apgriuvo mus šio kaimo gyventojai, prašydami, kad palauktume „paliokų“ ir juos pagąsdintume, nes jie neduoda jiems ramybės – visada plėšią ir terioja juos.

Nutarėm palaukti, bet laukti ton vieton, kur tas žmogelis nurodė, nėjome, nes nežinojome to kaimiečio minčių: „O juk jis galėjo mus lenkams išduoti.“ Todėl sudarėme savo planą: Jančiauskas ir Margis liko už tvartų vienam kaimelio gale, pamiškėje, o aš su Prėskieniu kitame gale – pasislėpėme už pirties, kad galėtume atėjusius lenkus apsupti ir paimti. Nutarėme palaukti, kol lenkai sueis pas kurį ūkininką vidun, tada pulti ir suimti.

Buvo maždaug pietų laikas. Nekantriai prisiglaudę prie pirties, laukėm atvykstant lenkų kareivių. Netrukus žiūrim – civilinių gyventojų vežimuose atvažiavo 7 lenkų ginkluoti kareiviai. Iššokinėjo iš vežimų, nuėjo atiminėti iš gyventojų daiktų. Mes palaukėm, kol jie prisiplėšę suėjo pas vieną gyventoją pietauti. Manėm juos pietaujant užklupti ir nuginkluoti. Palaukėm, kad jie geriau įsismagintų pietaudami, bet išlindo vienas lenkas ir be ginklo tiesiog eina į pirtį. O kad tave galas, kur tu lendi?! Tu mums visą planą pagandinsi, – pagalvojom. Lenko, matyt, eita atlikti savo reikalų už pirties. Manom sau: jeigu tu mūsų nepastebėsi, mes tau nieko nedarysim, nes kitaip sukelsi pavojų ir nebus progos kitų suimti. Bet jis, lyg tyčia, eina ten, kur mes užsimaskavę, o mums kitur pasislėpti, lenkų nepastėbimiems, buvo negalima. Tad nutarėme šį lenką likviduoti.

Pokštelėjus šuviui ir kritus lenkui, kiti išlakstė su ginklais iš pirkios, tuo tarpu kiti mūsų du partizanai iš anapus tvartų atidarė smarkią ugnį. Lenkai, manydami, kad jie yra apsupti, metė ginklus ir norėjo pasiduoti. Bet kai aš su Prėskieniu bėgau prie lenkų, tai anie du partizanai, negirdėdami daugiau šuvių, pamanė, kad mes pasitraukėme, ir patys nustojo šaudyti ir pabėgo miškelin. Lenkai gi, matydami, kad mes tik dviese juos puolam, atsigriebė ir stvėrė už ginklų – pradėjo atsišaudyti.

Mes abu kritom į patvorį ir atsišaudydami traukėmės atgal. Dar vieną lenką sužeidėm, pasitraukėm miškan ir, rodos, pasukom Merkinės link.

Saulei leidžiantis, ėjome per mišką. Miškas ošia. Tamsa slepiasi medžių tankmėje, o mes ir vėl paklydome. Apsukę geroką kelio ratą, vėl atsидūrėme tam pačiam Šunupyje. Lenkai jau buvo pasitraukę, palikę net savo sužeistąjį ir nukautąjį draugus. Mes gyventojams liepėm pasiimti lenkų atsirinktuošius daiktus, ką gyventojai tuojau ir įvykdė. Nenorėdami ilgiau užtrukti ir vėl paklusti, paėmėme pastotę ir atvažiavome ligi Norulių kaimo, arklius gražinom atgal, o patys pėsti atėjom Merkinėn.

Partizanų atkaklios kovos privertė lenkus iš Merkinės pasitraukti.

Kai lenkai iš Merkinės pasitraukė, tai ji tapo lietuviybės centru. Susiorganizavo valsčiaus savivaldybė, kuriuos pirmuoju sekretorium buvo S. Kvilonas, ilgametis kaimo mokyklos „daraktorius“. Vėliau atidaryta pradžios mokykla, kuriai vadovavo mokytojas Juozas Bloznelis.

Česnulis Vytautas. Varėnos krašto šauliai 1919–1940.

Vilnius, 2008, p. 269, 271, 272, 273.

Merkinės šaulių būrys 1920–1924 m.

Archyviniai šaltiniai byloja, kad Merkinės šaulių būrys įsikūrė 1920 m. Jo pirmasis vadas buvo Vladas Barysas, Tomo, padėjėjas – Jonas Dvareckas. 1921 m. sausio 19 d. būrio susirinkime dalyvavo 70 žmonių. Išrinkta būrio valdyba, pirmininku išrinktas Vladas Barysas, vienas iš tų lietuvių karių, kurie dalyvavo 1919 m. sausio 1 d. iškeliant vėliavą Gedimino kalne Vilniuje. Pirmininko padėjėju išrinktas Juozas Pačkauskas, sekretoriumi – Jonas Galčius, išdininku – Vaclo Kudarauskas, valdybos nariu – Jonas Gudaitis; revizijos komisijos nariu – Juozas Volungevičius. V. Barysą po kurio laiko vado pareigose pakeitė J. Dvareckas, būrio vado pareigas ėjęs iki pat 1927 m. balandžio 3 d. LŠS vadovybė Merkinės 21-ąjį būrį patvirtino 1921 m. kovo 12 d.

Būrys buvo priskirtas Alytaus šaulių skyriui, vėliau perėjo LŠS IV partizanų grupės žinion. 1921 m. žinomi 4 didesni būrio susirėmimai su lenkais,

puldinėjusiais naktimis Puvočių kaimą. Kartą apie 20 šaulių partizanų iš Merkio dešiniojo kranto užpuolė lenkus kitapus ir parsivedė 4 belaisvius, nuvarė juos į partizanų štabą. Kitą kartą J. Dvarecko vadovaujami šauliai lenkus vijosi net iki Antrosios Rudnios kaimo (prie Skroblaus). Vėl paimti 4 belaisviai, daug ginklų ir vežimas su pora arklių.

Kaip konstatavo šaulių instruktorius Pranas Šileika, vizitavęs 1922 m., būrį sudarė šauliai, kilę nuo demarkacinės linijos kaimų, čia nebuvo nei vieno merkiniškio, dėl to buvo sunku sukviesti šaulius į susirinkimus, rikiuotės pamokas. „Miestelyje gyventojų dauguma lenkuojančių, arba puslietuvių, nejeinančių į Šaulių Sąjungos darbuotę“. 1920 m. kandidatais į šaulius Merkinės būryje buvo 17 vyrų iš Mardasavo, 23 šauliai iš Puvočių, 4 šauliai iš Kasčiūnų, 6 iš Lankininkų, po vieną iš Šunupio ir Trasninko kaimų. Viso 52 vyrai, 18–21 metų amžiaus.

1922 m. pabaigoje Jonas Dvareckas, gavęs žinią, kad rengiamasi Klaipėdos vadavimui, surinko keliolika patikimesnių šaulių ir gruodžio 29 d. išvyko iš Merkinės. Kaišiadoryse jie prisijungė prie VI partizanų grupės ir ruošėsi kovoms. Po Klaipėdos krašto atvadavimo, Merkinės būrio šauliai apie 4 savaites budėjo prie Merkio.

1923 m. Tautų Sąjungai panaikinus Lietuvos ir Lenkijos neutralią zoną, o Ambasadorių konferencijai Paryžiuje kovo 15 d. nustačius Lietuvos ir Lenkijos administracinę sieną, padėtis pafrontėj darėsi ramesnė, nors lenkų agentai pralįsdavo. Nemažai šaulių iš Puvočių kaimo negalėjo grįžti į savo ūkius lenkų okupuotoje zonoje, tad daugumas tokių liko tarnauti Lietuvos pasienio ir vidaus policijoje. 1923 m. rugpjūčio 30 d. 302-ojo (Merkinės) būrio valdyba priėmė 41 šaulį.

Didžiausia skriauda Merkinės šauliams ir visuomenei buvo 1924 m. gruodžio 17 d. lenkų agentų įvykdytas šaulio, kunigo Juozo Bakšio peršovimas ir mirtis 1925 m. sausio 7 d. Kaune. Jis Merkinėje buvo vienas iš vidurinės mokyklos steigėjų ir vadovas, padėjo organizuoti šaulius. Po dvasininko mirties apmirė ir visas Merkinės miestelis. Šaulių būrio veikla smarkiai susilpnėjo, nors, kaip rašoma būrio praeities dienyne, „Bakšio dvasia liko tarp viso šio krašto šaulių, kurie pasiryžę nors erškėčių takais, nors per kraują eiti Bakšio keliu. Tuo keliu eidami mes žadinsime savo broliuose tautišką susipratimą ir nueisime į mūsų gyvybės šaltinį – Vilnių“.

◆◆◆ ŠVIETIMO, KULTŪROS IR ◆◆◆ ŠAULIŠKUMO DARBAS MERKINĖJE

1919 m. pradžioje, atvykęs į Merkinę, kun. Juozas Bakšys rado apleistą Dainavos kampelį. Vilniaus švietimo draugijos „Rytas“ vardu pradėjo steigti pradinės mokyklas, kurios sulaukė didelio pasisekimo. Klebonas kun. Kazimieras Ribikauskas labai džiaugėsi sulaukęs tokio uolo ir ryžtingo veikėjo, nes tuo metu kaip tik prasidėjo kovos su prie Merkio ir Nemuno besiveržiančiais lenkais. Kun. Juozas Bakšys skatino jaunimą imtis ginklo ir stoti savanoriais į kovą dėl Lietuvos Nepriklausomybės, savo autoritetu ir gyvu žodžiu ypač paveikdamas Dainavos krašto jaunimą. Jis pats įstojo į Lietuvos šaulių sąjungą, aktyviai dalyvavo jos veikloje.

Nuo 1920 m. rudens iki 1923 m. pavasario Merkinėje buvo įsikūręs LŠS Alytaus (IV) šaulių lauko štabas (vėliau pertvarkytas į LŠS IV šaulių grupės štabą), kuris vadovavo partizanų-šaulių kovos veiksmams su Lenkijos kariuomene ir lenkų partizanais. 1920 m. šio štabo nariu buvo ir kun. Juozas Bakšys.

Merkinėje gyvenimas klostėsi sudėtingai, ypač 1919 m. vasarą, kai vyko nuolatinės kovos tarp lenkų ir lietuvių. Merkinė „ėjo“ iš rankų į rankas. Okupantai gyventojus suiminėjo. 1919 m. liepos 8 d. į Merkinę įsiveržė apie 160 Lenkijos kariuomenės raitelių, kurie, vėliau pasitraukdami, suėmė ir išsivarė į Varėną kunigus Kazimierą Ribikauską ir Juozą Bakšį. Sąmoningi merkiniškiai, gailėdamiesi savo geradarių, kreipėsi į netoliese buvusią lietuvių karinę vadovybę, prašydami už juos suimti keletą lenkų. Kai Merkinės lietuvių komendantas Bronius Balčiūnas įsakė suimti 12 įžymesnių Merkinės lenkų agitatorių, pilsudskininkai, bijodami, kad „prošepanams“ kas bloga neatsitiktų, liepos 10 d. kunigus paleido.

Kun. Kazimieras Ribikauskas. Merkinė. XX a. 3-iasis dešimt.
Nuotr. iš KVKA rinkinių.

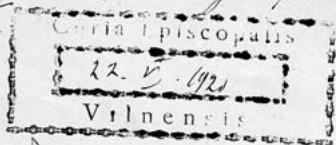
1919 m. rugpjūčio mėn. Lenkijos kariuomenė okupavo Merkinę ir pusę jos valsčiaus. Visi vietos inteligentai pasitraukė, tik kun. Juozas Bakšys, kaip vikaras, pasiliko dirbti. Daugiausia nukentėjo lietuviškos mokyklos. Turėdamas nepaprastos energijos ir būdamas tvirto būdo, kun. Juozas Bakšys skatino žmones šviestis, sakydamas, kad „tik per šviesą kelias į gerą ateitį“. Lenkomanai šnipeliai skųsdavo lenkų okupacinei administracijai lietuvius veikėjus, Merkinės parapijos kunigus, kuriuos lenkų agentai stropiai sekė ir net laikė namų arešte. Tada Merkinės apylinkėse užvirė lietuvių partizanų kovos su įsibrovėliais lenkais, kurie grobstė iš gyventojų turtą. Partizanai-šauliai, padėdami Lietuvos kariuomenei, ne tik padėjo sulaukyti besiveržiančius Lenkijos kariuomenės dalinius, bet kai kur juos sumušė ir tolokai atstūmė atgal. Kai lenkų kariai iš Merkinės pasitraukė, miestelis tapo lietuviybės centru. Susiorganizavo valsčiaus savivaldybė, kurios pirmuoju sekretoriumi tapo Simonas Kvilonas, ilgametis kaimo mokyklų daraktorius. Vėliau atidaryta pradinė mokykla, kuriai vadovavo mokytojas Juozas Bloznelis (1923 m. vasario 8 d. lenkų partizanų nužudytas).

1920 m. gegužės mėnesį LŠS IV šaulių lauko štabas priėmė nutarimą, kurį pasirašė štabo viršininkas vyr. lt. V. Viačeslavas Razumovičius, sekretorius Jonas Miškinis ir štabo nariai stačiatikių dvasininkas Joanas Korčinskis, kunigas Juozas Bakšys ir Julius Bloznelis:

Griežtai nutarėm pareikalauti iš L. Š. Sąjungos uždaryti visas girtybės įstaigas. Per girtybės įstaigas eina baisiausioji pafrontės ir neutralinės zonos kaimiečių, valdininkų ir kariuomenės demoralizacija. Pafrontės gyventojai, kad laisviau vestų šmugelį, jie degtine tvirkina mūsų kariuomenę ir kitus valdininkus. Dėl prasiplatinusios Merkinėje girtuoklystės kone kasdien matome girtus iš milicijos, iš valsčiaus valdybos, šaltyšių ir kitų. Milicija ir viršaitis su kai kuriais šaltyšiais (seniūnais) dažnai atlieka savo pareigas smuklėje. Per išsiplatinimą girtuoklystės pasinaudoja valstybei kenksmingi žmonės ir praveda į Merkinės valsčiaus tarybą taip rinkimus, kad įėjo į tarybą mūsų valdžiai priešingi žmonės. Pakol Merkinėje bus girtuoklystė ir papirkimai, kaip iki šiolėjo – IV Š. L. štabas nieku būdu negalės išvysti savo organizacinio darbo, neturėdamas paramos iš kitų įstaigų.

42 27
To Exscelencijai Vilniaus
Vyskupui

1837

Merkinis vikaro
kun. Juozo Bakšio

Bakšys

Pranešimas.

Vuolankiausia pranešu Jūsų Exscelencijai,
jeo 5 m. gegužės mėn. 3 d. grįžtant iš Vėrienos pas-
venturus naujai statomos Vėrienoje bažnyčios pamatus
buvo suimtas Merkinis vice-Dekanas kun. Elzys Ri-
bikauskas Perlojos klebonijoje Merkinės komendanto įsu-
lymu ir ant rytojaus 5 val. ryto išvežtas Lontoaravan.
Suimimo laim kun. vice-Dekanas Ribikauskas raštu
igaliavo mane atlikti Merkinės Dekano pareigas pa-
rol įsai nesugrįš arba Jūsų Exscelencijoje neis leis kita
paredymo tame klausime Jūsų Exscelencijos 5 m. Balandžio
mėn. 2 d. N 2651. paredymu privalau eiti Nedzingės klebo-
no pareigas parol vietos klebonas sugrįš, bet labai istrie-
mus Merkinės vice-Dekaną, ne drįstu apleisti Merkinės pa-
rapijos be kunigo ir lauksiu tolesnio paredymo šitame dalyje.

Merkinė 5 V. 1920.
A 93.

Merkinis vikaras

Kun. Juozas Bakšys

1920 m. gegužės 5 d. Merkinės parapijos vikaro kun. J. Bakšio pranešimas Vilniaus
vyskupijos vyskupui apie lenkų areštuotą kleboną kun. K. Ribikauską.

Dokumento kopija iš LVIA.

Merkinė. Sėtaus apskr.

Ad misistrato rini

Šis pļaukšs veidots pirms Jāņa
kalonijā, dabātājam vīdauš parz.
Veidots Ann. Jozas Bānīša gadi 1984m. angļu
mēr. 4d, ūdens apm. krastuņš sākotnēji, Asma-
nā kaimē. — Auklātis gūstus: Auklātis gūstus.
Mēģinājis mēģināt, mēģinājis: vīdaušis mēģinājis
veidots, v. katalāņu tūpā, lītumi. — Asmens
tūpā: kupa lūmē. 73cm, apm mēģinājis, pļaušā lūm-
ons, vīdauš apmērtus, kupa aut. kaisiņš tūpā.

Mokyklos Vėdėjas

Kun. Lucas Baring

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS KURIA
Curia of the Diocese of Kaišiadorys
Kestučio g. 4A, LT-56124 Kaišiadorys
Lietuva - Lithuania

1922 m. gruodžio 28 d. kun. J. Bakšio prašymas išduoti jam Lietuvos Respublikos piliečio vidaus pasą.

Dokumento kopija iš KVKA.

303

PRADŽIOS MOKSLŲ DEPARTAMENTAS

1921 m. Vasarį 16 d.

PAIŪYMĖJIMAS.

Pradžios Mokslo Departamentas žino žymi, kad kunigas Juozas Bakšys Švietimo Ministerio įsakymu eina Mėrinės vidurinės mokyklos vedėjo pareigas nuo š. m. spalio mėn. I d.

Vyriausybės ir savivaldybės įstaigos prašomos teikti kun. J. Bakšiui einant savo pareigas visokeriopos pagalbos.

DEPARTAMENTO DIREKTORIUS

Antanas

VIDURINIŲ MOKYKLŲ DALIES VEDĖJAS

Antanas

Dokumento kopija iš LCVA.

1921 m. rugsėjo 28 d. Švietimo ministro įsakymu Nr. 78 kun. Juozas Bakšys paskirtas nuo 1921 m. rugpjūčio 16 d. Žiežmarių vidurinės mokyklos (Trakų apskr.) tikybos ir vokiečių kalbos mokytoju. Vilniaus vyskupijos vyskupo paskirtas eiti ir kapeliono pareigas. Jam išvažiavus iš Merkinės, rodos, viskas apmirė, bet neilgam.

Kun. J. Bakšys su prof. Vincu Krėve-Mickevičiumi buvo artimi bičiuliai. Susitikę sielodavosi dėl Dzūkijos jaunimo ateities. 1921 m. gegužės mėn. pradžioje jie pasitarę nusprendė, kad Merkinėje reikia steigti progimnazijos tipo 4 klasių vidurinę mokyklą. Švietimo ministrui parašė tokią prašymą:

Merkinė, dzūkų centras, yra labai apleistas žmonių švietimo atžvilgiu. Pačioje Merkinėje yra dabar tik pradžios mokykla su vienu mokytoju. Praeitais metais mokykla silpnai gyvavo, nors būstas didelis, erdvus, bet valščiaus valdyba nesirūpino jo taisyti. Vaikų prisirinko ligi šimto, vienas mokytojas nesugebėjo sutvarkyti. Miestelis sulenkėjęs, lenkų mokyklos vis dėlto ligi šiolei nebuvo, miestelėnai leido savo vaikus į lietuvių mokyklą. Jei šiemet bus tik vienas mokytojas, miestelėnai gali pareikalauti kitos mokyklos lenkų kalba. Jei Merkinėje būtų įsteigta vidurinė mokykla, tai ir miestelėnai būtų patenkinti. Žmonės labai dejuoja, kad Merkinėje nėra vidurinės mokyklos, Alytus ir Prienai jiems labai toli. Dideliuose dviejų aukštų valščiaus mūro namuose būtų pakankamai vietos vidurinei mokyklai. Antrajame aukšte yra penki kambariai: viena salė labai didelė, kiti kambariai irgi nemaži. Yra dar ir kiti gražūs vieno aukšto mūro namai, valščiaus prieš karą pirkti, tik karo metu baisiai apleisti. Tieji namai stovi gražioje vietoje ant kalno, prie namų yra žemės gabalėlis. Šiemet tų namų negalima būtų paimti mokyklai, nes reikalauja daug remonto, užtektų vietos vienuose valščiaus namuose, ten remontas būtų nedidelis: reiktų tik langai ir pečiai apžiūrėti, gal ir sienos pabaltinti. Jei Švietimo Ministerija žadėtų steigti mokyklą ir norėtų apleistuosius namus remontuoti, galėtų remonto darbą pavesti vietos klebonui kun. Kaziui Ribikauskui, kuris gerai nusimano apie trobesių statymą ir remontus.

Merkinės progimnazijos mokytojai ir savivaldybės tarnautojai.
Dešinėje sėdi – kun. Juozas Bakšys. Merkinė, 1923 m. Nuotr. iš G. Lučinsko kolekcijos.

***Miškinis Algimantas. Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės, t. 2.
Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai, kn. 2.
Vilnius, 2005, p. 173, 174, 175.***

Merkinė

[...] 1921 m. Merkinės pradinėje mokykloje buvo 100 vaikų ir mokytojas; kadangi su tokiu mokinių skaičiumi vienas mokytojas negalėjo tinkamai dirbti, ėmė sklisti gandas, kad, nepadidinus mokytojų skaičiaus, sulenkėjusiame miestelyje „kitais metais gali būti įsteigta lenkų mokykla“. Suvokę padėtį kun. J. Bakšys ir tuo metu miestelyje gyvenęs V. Krėvė-Mickevičius ėmėsi iniciatyvos dar 1921 m. įsteigti vidurinę mokyklą (progimnaziją); 1922 m. sausio pradžioje pradėjo veikti 2-oji klasė su 12 mokinių (dirbo direktorius ir 2 mokytojai), o 1922–1923 mokslo metais buvo 3 klasės, 6 mokytojai ir 118 mokinių; mokyklai perduotas visas valsčiaus valdybos pastatas, kuriame ji nuo pat pradžių buvo įsikūrusi (turėjo kelias patalpas).

Pradėjus veikti progimnazijai, pagyvėjo miestelio kultūrinis gyvenimas. Dar 1921 m. rudenį mokiniai ryžosi rūpintis piliakalnio sutvarkymu ir jo saugojimu: apkasus sulygino, Stangės upelio nugriautus krantus apsodino medeliais. 1921 m. per šv. Kalėdas mokiniai „gaisrininkų salėje“ suvaidino 2 spektaklius: „Neatmezgamą mazgą“ ir „Vargšą Tądą“. 1922 m. įsteigtas mokyklos choras.

1923–1924 mokslo metais 4 klasių progimnaziją lankė 115 vaikų (1 stačiatikis), joje veikė choras (vadovas J. Uogintas), dalyvavęs su bažnyčios choru Pirmojoje dainų šventėje Kaune (1924 m. rugpjūčio 23 d. ir 25 d. Žaliakalnyje). Merkinės mokyklos ir bažnyčios chorai dalyvavo 1928 m. Dainų šventėje Kaune. [...]

Pasibaigus kovoms už nepriklausomybę ir nustačius su Lenkija demarkacijos liniją, miestelis atsidūrė Lietuvos Pirmosios respublikos pakraštyje, „tapo užkampiu. Nutrūko Varėnos–Suvalkų geležinkelio linija, sustojo susisiekimas Nemunu“; buvo įsteigta pasienio policijos baro būstinė. Tačiau sąlygos miestelio normaliam gyvenimui kurį laiką nebuvo palankios ne tik dėl bendros situacijos, bet ir dėl lenkų partizanų puldinėjimų per demarkacijos liniją: 1923 m. vasario 7–8 naktį buvo nužudytas mokytojas J. Bloznelis, o 1925 m. sausio 7 d. mirė lenkų sunkiai sužeistas 1924 m. gruodžio 17 d. kun. Juozas Bakšys.

1921 m. rugsėjo 19 d. Švietimo ministerijos Pradžios mokslo departamentas raštu kreipėsi į Merkinės valsčiaus valdybą, siūlydamas steigti Merkinėje vidurinę mokyklą su sąlyga, kad vietos savivaldybė duotų mokyklai būstą, kuro ir aptarnavimą. Valsčiaus valdyba spalio 6 d. sušaukė kaimų seniūnų susirinkimą (tuo metu nebuvo Tarybos, nes jos rinkimus Taikos teisėjas buvo panaikinęs) ir priėmė tokį nutarimą:

1921 metų spalio mėnesio 6 diena. Mes, žemiau pasirašę šaltyšiai nuo Merkinės valsčiaus kaimų, susirinkę šiandieną valsčiaus būste, išklauseme Merkinės valsčiaus valdybos pranešimo apie įsteigimą Merkinėje vidurinės mokyklos, kurią sutinka įsteigti Švietimo Ministerija ir apsiima mokėti mokytojams algas ir duoti pašalpos, jei vietos savivaldybės padarys nuta-

Direktorius kun. Juozas Bakšys tarp mokinių prie Merkinės vidurinės mokyklos
(centre sėdi klebonas kun. K. Ribikauskas). 1923 m.

Nuotr. iš A. Baryso šeimos albumo.

rimą aprūpinti mokyklą būstu, kuru, šviesa ir patarnavimu. Apie įsteigimą minėtosios mokyklos pranešta Pradžios Mokslo Departamento raštu iš rugsėjo 19 d. Nr. 7253. Pasikalbėję tarp savęs mes, kaimo šaltyšiai, vienu balsu nutarėme: a) kad vidurinė mokykla Merkinėje yra reikalinga ir labai pageidaujama, b) būstą steigiamai mokyklai atremontuoti ir tinkamai pataisyti valsčiaus namų antrajame aukšte valsčiaus lėšomis, c) remontui padaryti ir apžiūrėti išrinkti iš mūsų tarpo komisiją iš šių asmenų (eina 11 parašų). Remontą pradėti tuojau, kad nesusitrukdytų mokymo darbas.

1921 m. spalio 1 d. Švietimo ministerija steigiamos vidurinės mokyklos direktoriumi paskyrė Žiežmarių vidurinės mokyklos kapelioną, kun. dr. Juozą Bakšį, kuris spalio 10 d. atvyko į Merkinę. Įsteigus pirmąją klasę, pirmosios pamokos prasidėjo spalio 21 d. Mokinių panoro mokytis 41, ir visi beveik peraugę pagal amžių.

Direktorius kun. Juozas Bakšys per bažnyčią, organizacijas ir savi-valdybę kvietė visus geros valios žmones prisidėti kas kuo gali. Pats vyko į kaimus prašyti lentų, plytų ir kt. statybinių medžiagų. Mokyklai dar stigo suolų, mokslo priemonių ir kitokių būtinų dalykų.

Kun. Juozas Bakšys kreipėsi į Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenančius dzūkus, kad šie paremtų švietimo židinį. Pirmasis atsiliepė kun. Juozas Čaplikas, kuris pats aukėjo ir daug aukų surinko iš kitų. Mokykla gana greitai aprūpinta mokymo priemonėmis. Ko negalėjo gauti iš Švietimo ministerijos, pirkto už paaukotus pinigus. Mokyklą lankė daug mokinių. 1922 m. sausio mėn. pradžioje įkurta ir antroji klasė, kurioje mokėsi tik 12 mokinių, o kitais metais buvo jau keturios klasės. Pradėjo dirbti 6 mokytojai. 1922 m. mokyklą lankė jau 118 mokinių, o kartu su kitais mokytojais dirbo netgi profesorius – kun. Teodoras Brazys. 1923 m. rugsėjo 16 d. iš Merkinės valsčiaus valdybos perimtas visas 2-jų aukštų namas, kuriame, grįždamas iš Vilniaus į Varšuvą, buvo apsistojęs, susirgo ir 1648 m. gegužės 20 d. mirė Abiejų Tautų Respublikos karalius Vladislovas IV Vaza. Per porą mėnesių apgriautas didelis mūrinis namas pavirto gražia ir erdvia vidurine mokykla. Buvo atliktas kapitalinis remontas, kiemas išvalytas ir aptvertas bei apsodintas medeliais.

Merkinė buvo gerokai aplenkėjusi. Mokykla padėjo kun. Juozui Bakšiui pradėti atletuvinimo misiją. Atvykusiems iš kaimo mokiniams įsteigė aplenkėjusiose šeimose bendrabučius, kuriuos globojo, asmeniškai aplankydavo ir palaikė ryšius su bendrabučių šeimnininkais. Mokykloje buvo ruošiama daug lietuviškų renginių. Pertraukų metu vyresniųjų klasių mokiniai dainuodavo lietuviškas dainas, kurios iš mokyklos balkonų skambėdavo per visą miestelį. Ruošė mokyklines ekskursijas į Merkinės apylinkes. Šventadieniais pats direktorius mokinius nuvesdavo prie demarkacijos linijos. Kitoje Merkio pusėje susirinkdavo Lenkijos okupuotieji lietuviai. Merkinės mokiniai dainuodavo, o anoje pusėje susirinkusieji lietuviai keldavo ovacijas. Lenkijos pasienio sargybiniai pykdavo. Padedant šiai mokyklai Merkinė sparčiai lietuvejė, o kun. Juozas Bakšys lenkams buvo „didelė rakštis akyse“.

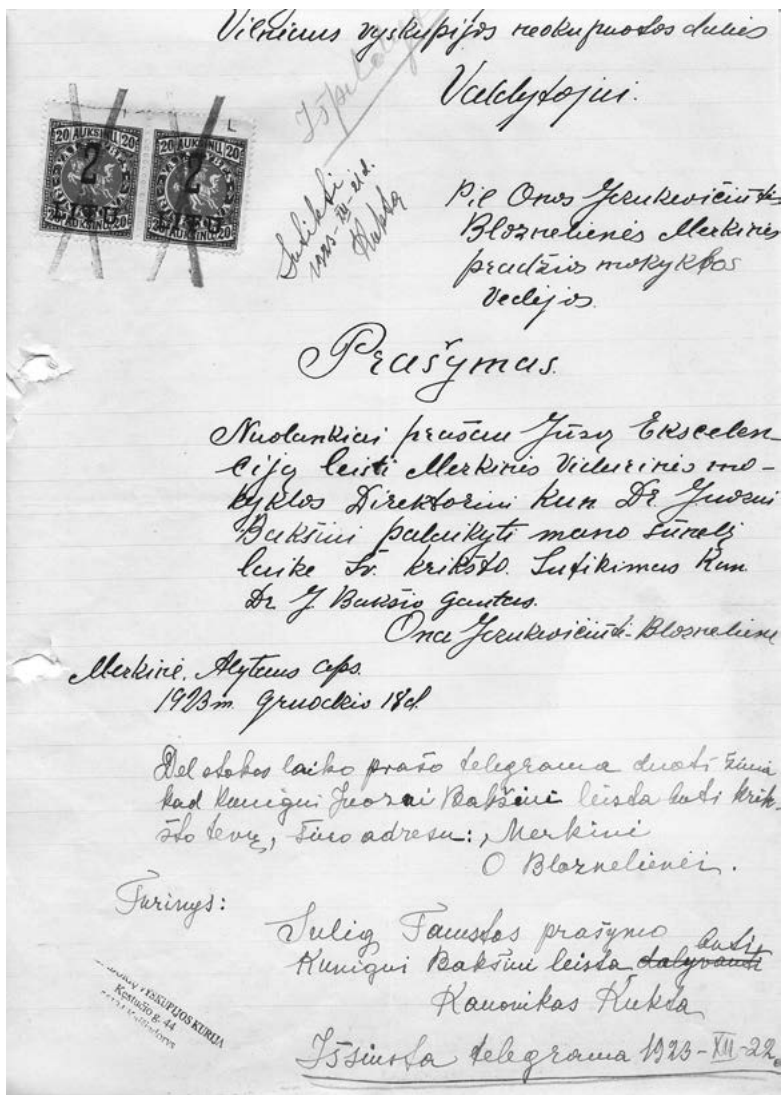
Dainavos krašto jaunimas labai veržėsi į mokslą. Net iš lenkų okupuotų kaimų – Marcinkonių, Darželių, Puvočių, Kašėtų, Musteikos, Randamonių,

Merkinės progimnazijos mokinės ir mokytojai. Sėdi (iš kairės): Julius Bloznelis, direktorius kun. Juozas Bakšys, Antanas Plutulevičius ir Jonas Miškinis. 1923 m.
Nuotr. iš G. Lučinsko kolekcijos.

IV klasės mokiniai sodina medelius kieme prie vidurinės mokyklos. Prie pastato durų stovi direktorius kun. Juozas Bakšys. Antras iš kairės – mokytojas Julius Bloznelis. Merkinė, 1923 m. spalio 25 d. *Nuotr. iš A. Baryso šeimos albumo.*

Mokytojos O. Jezukevičiūtės-Bloznelienės prašymas Vilniaus vyskupijos neokupuotos dalies Valdytojui leisti būti krikšto tėvu kun. J. Bakšį jos sūneliui. Merkinė. 1923 m. gruodžio 18 d. Dokumento kopija iš KVKA.

Nuotraukos kopija iš leidinio: *Kviklys Bronius. Lietuvos bažnyčios, t. 6. Kaišiadorių vyskupija. Chicago (JAV), 1987, p. 257.* Kituose šaltiniuose nurodoma, jog fotografuota Liškiavoje, mokinių ekskursijos metu.

Žiogelių – jaunuoliai slaptai pereidavo demarkacijos liniją ir mokėsi Merkinės vidurinėje mokykloje. Joje dažnai ruošti vaidinimai, vyko koncertai ir kitokie tautiniai bei kultūriniai renginiai, kuriuos visuomenė labai gausiai lankydavo. Merkinės nutautėję lietuviai, ypač tie, kurių sūnūs buvo išvykę į Lenkijos kariuomenės legionus, pyko ir su pagieža sakydavo: „Žiūrėkit, ką tie chamai išdarinėja!“ Jie agitavo, kad vidurinė mokykla Merkinei nereikalinga, kad tik buržujams ji tarnausianti. Kun. J. Bakšys į politinių partijų reikalus nesikišo, visą laiką pašventė darbui mokykloje.

Nuo 1921 m. kun. Juozas Bakšys tapo itin svarbiu asmeniu palaikant Lietuvos ryšius su okupuotos Rytų Lietuvos ir Vilniaus lietuviais. Dėl tokios veiklos buvo sekamas vietinių lenkų ir nutautėjusių lietuvių. Lenkai šovinistai kun. Juozo Bakšio neapkentė, o Lenkijos žvalgybininkai siekė jį sunaikinti. Artimai kun. Juozą Bakšį pažinojusieji teigė, kad jis kaip

žmogus laikėsi griežtų pilietinių ir dvasinių nuostatų, nepaisė pavojų ir kliūčių, siekė įgyvendinti teisingumą.

1924 m. lapkričio 20 d. kun. Juozas Bakšys gavo anoniminių laišką, kuris parašytas lietuviškai, bet mažai raštingo žmogaus. Laiške primenama kun. Juozui Bakšiui, kad jis per uoliai dirbaujasi ne tik mokykloje, bet ir Šaulių organizacijoje. Girdi, užfrontės lenkai laiko jį „Šaulių karaliumi“. Laiško autorius sakosi, kad jis gyvenęs lenkų okupuotame krašte ir dažnai susitinkęs lenkų slaptosios policijos agentus, kurie yra pasiryžę „tave, mielas kunigėli, nužudyti“. Laiškas baigiamas: „Kol dar nevėlu, bėk iš tos Merkinės, nes kitaip pirm laiko žūsi“.

Po savaitės kun. Juozas Bakšys gavo antrą panašų laišką. Tada jau rimtai susirūpino. Kolegos mokytojai patarė jam įsigyti ginklą, bet jis pasakė: „Kas ginklu kovoja, tas nuo ginklo ir žūva“. Dar sakė, kad vakarais niekur nevaikščiosias ir per šv. Kalėdas prašysias Švietimo ministerijos ilgesnių atostogų.

◆◆◆ KAS NUŽUDĖ KUN. JUOZĄ BAKŠĮ? ◆◆◆

1924 m. gruodžio 17 d., trečiadienį, Merkinėje buvo savaitinė turgaus diena, iš visur suvažioavo daug žmonių. Aplink mokyklą stovėjo daug vežimų ir arklių. Mokyklos direktorius kun. Juozas Bakšys be tiesioginio darbo mokykloje turėjo daug reikalų raštinėje ir su interesantais. Į Merkinę pirmą kartą iš Alytaus atvažioavo kinematografininkas Petraškevičius – mokiniams atvežė parodyti kelis filmus. Kreipėsi į mokyklos direktorių, kad jis leistų pasinaudoti mokyklos sale, sakėsi turįs Švietimo ministerijos leidimą. Direktorius, patikrinęs filmų tinkamumą pedagoginiu atžvilgiu, patarė tartis su mokytoju Jonu Rinkevičiumi. Nuo 19 val. vyko kino filmų demonstracija. Dauguma mokinių pirmą kartą pamatė kiną ir labai juokėsi, žiūrėdami filmą – komediją „Slidu“. Kino seansui pasibaigus, išleidus mokinius namo ir sutvarkius salę, kun. J. Bakšys kilnojamojo kinematografo savininką Petraškevičių ir du mokytojus – Juzę Rėklaitytę ir Joną Rinkevičių – pakvietė į savo butą vakarienės. Tik pradėjus vakarienįauti, apie 21 val. 30 min. kažkas pasibeldė į prieangio duris. Kadangi sargas buvo 2-ame aukšte, kun. J. Bakšys greitai atsistojo ir priėjęs prie lauko durų paklausė: „Kas čia?“ Atsiliepė: „Savi.“ Pravėręs duris, pamatė nepažįstamą žmogų, kuris tuoj paleido į kun. J. Bakšį du šūvius, o pats pasislėpė. Šaudant žybtelėjusi ugnelė apšvietė dviejų piktadarių veidus. Kun. J. Bakšys greitai uždarė duris ir sušuko: „Mane šovė!“ Jis įbėgo atgal į kambarį, ranka buvo užsiėmęs krūtinę ir paprašė pakviesti daktarą. Sužeistasis prisėdo ant kėdės, o iš jo krūtinės tryško kraujas. J. Rinkevičius išbėgo pas gydytoją Kovarską, kiti – į policiją ir paštą. Likusi prie kunigo mokytoja J. Rėklaitytė ėmė jį raminti ir kalbinti atsigulti į lovą, bet jis dar ilgą laiką vaikščiojo ir gėrė vandenį, o kraujas iš abiejų žaizdų krūtinėje smarkiai teko. Kadangi lauke buvo tamsu, ir judėjimas miestelyje tokiu metu mažas, pasikėsintojams pavyko lengvai pasislėpti. Gydytojui Kovarskiui suteikus pirmąją pagalbą, ligonis atsigavo. Jis daug kalbėjo apie mokyklos reikalus, apsirūpino Šv. Sakramentais. Per tą laiką iš Alytaus atvažioavo gydytojas Benjaminas Petrovas. Telefonu buvo susisiektas su Kaunu ir pranešta tuomečiam Lietuvos finansų ministrui dr. Petrui Karveliui, kunigo sesers Veronikos vyrui. Apie 2 val. nakties jis

13-20 Jan 1924 - Km - 18 d

Telegrafas	Telegramma
	Kaišiadorių Kanauninkui
	Kuktai

Alfonsas

Nr.	104
Adresas	
Nr.	24
Pavardė	Mironas

Prislauga	Sąrašų numeras	Padaotas
	16	18/12/24 m.
Varnybos įstaigos		

Vakar nežinomi žmonės
pasveikino kuniga baksį
būklė išvėsta Kaune
sužeistos pilvan parojimo:
Mironas
mirėgi Kaune 1925-I-2 diena
palaidotas Utenoje 10 diena

1924 m. gruodžio 18 d. kun. V. Mirono telegrama Kaišiadorių vyskupijos kanauninkui J. Kuktai apie kun. J. Bakšio sužeidimą ir sveikatos būklę.

Dokumento kopija iš KVKA rinkinių.

atvažiavo su chirurgu dr. Vladu Kuzma ir išsivežė sužeistąjį į Kauną. Šią kelionę vėliau kunigas vadino savo kelione į Kalvarijas. Praėjo kelios valandos, kol pasiekta Kauno miesto ligoninė, kur atlikta operacija. Per operaciją vienos kulkos, įstrigusios stubure, neišėmė. Kunigas jautėsi nebloginai, tik artimiesiems skundėsi, kad jį labai vargina lankytojai, o ypač žurnalistai. Būdamas stiprus, tikėjosi pasveikti ir toliau dirbti savo mėgstamą darbą, bet 1925 m. sausio 7 d. 15 val. staiga mirė nuo kraujo krešulio. Palaidotas sausio 9 d. Utenos miesto kapinėse, šalia savo brolio kunigo Prano Bakšio, mirusio 1918 m. vasario 5 d. Vėliau, šalia abiejų sūnų palaidotas ir tėvas Jurgis Bakšys, miręs 1932 m. gegužės 12 d.

Eliz. Nr.	Mirties data	Mirėjų ančių	Kada, kur, kas mirė? Kada šis sirgo, ar kokią buvo mirties priežastį, ar apsigimęs (v. šaltumantis)?	Ar buvo tėvas (šaltinis) ir kiti kaimo gyventojai? Kiek žmonių? Kur šis ir mirė?	Kas, kada ir kome palaidojo?
18	1890 m. rugpjūtį	Barokas Juozapas	Tėvas mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	18 metų, gyvenantis su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	Palaidotas su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.
19	1890 m. rugpjūtį	Barokas Juozapas	Tėvas mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	18 metų, gyvenantis su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	Palaidotas su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.
20	1890 m. rugpjūtį	Barokas Juozapas	Tėvas mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	18 metų, gyvenantis su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	Palaidotas su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.
21	1890 m. rugpjūtį	Barokas Juozapas	Tėvas mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	18 metų, gyvenantis su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	Palaidotas su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.
22	1890 m. rugpjūtį	Barokas Juozapas	Tėvas mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	18 metų, gyvenantis su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	Palaidotas su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.

Eliz. Nr.	Mirties data	Mirėjų ančių	Kada, kur, kas mirė? Kada šis sirgo, ar kokią buvo mirties priežastį, ar apsigimęs (v. šaltumantis)?	Ar buvo tėvas (šaltinis) ir kiti kaimo gyventojai? Kiek žmonių? Kur šis ir mirė?	Kas, kada ir kome palaidojo?
23	1890 m. rugpjūtį	Barokas Juozapas	Tėvas mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	18 metų, gyvenantis su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	Palaidotas su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.
24	1890 m. rugpjūtį	Barokas Juozapas	Tėvas mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	18 metų, gyvenantis su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	Palaidotas su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.
25	1890 m. rugpjūtį	Barokas Juozapas	Tėvas mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	18 metų, gyvenantis su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	Palaidotas su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.
26	1890 m. rugpjūtį	Barokas Juozapas	Tėvas mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	18 metų, gyvenantis su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	Palaidotas su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.
27	1890 m. rugpjūtį	Barokas Juozapas	Tėvas mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	18 metų, gyvenantis su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	Palaidotas su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.

Barokas Juozapas	1890 m. rugpjūtį	Tėvas mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	18 metų, gyvenantis su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.	Palaidotas su tėvu ir motina, mirė nuo šaltosios gripo, mirė nuo šaltosios gripo.
------------------	------------------	---	--	---

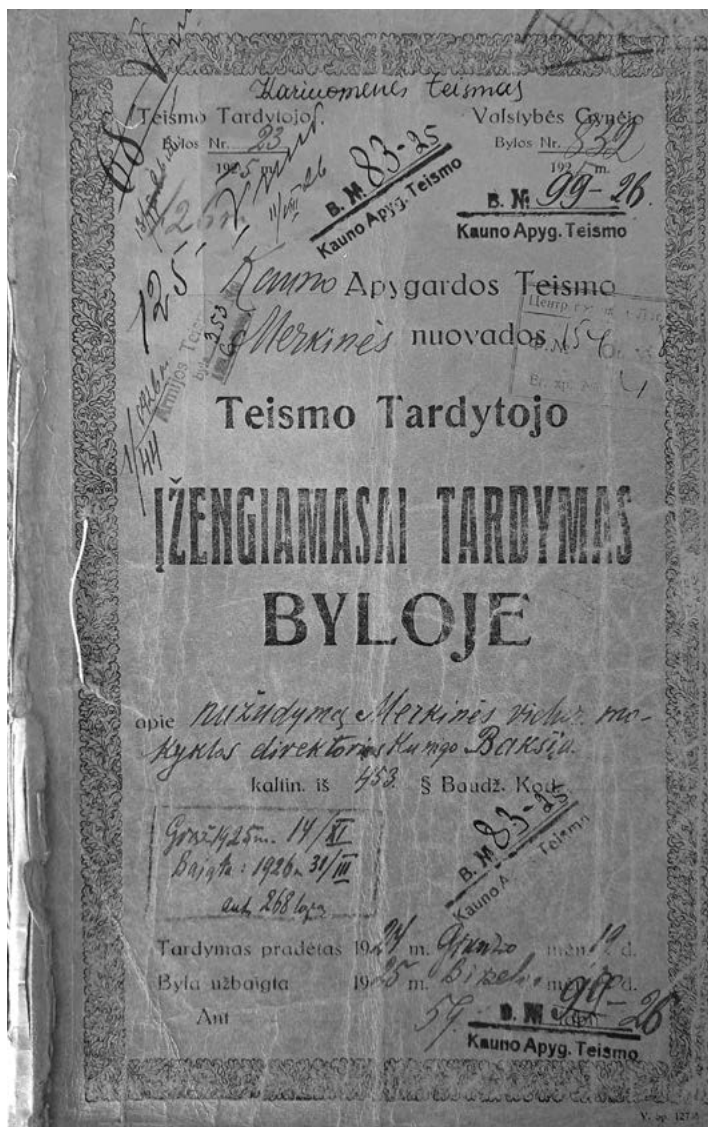
Juozapo Bakšio mirties akto įrašas. Panevėžio vyskupijos, Utenos dekanio mirusiųjų knyga 1925 m.
LVIA, f. 1650, ap. 12, b. 6, įrašo Nr. 6.

Kun. Juozas Bakšys buvo didelis Lietuvos patriotas. Be gimtosios kalbos gerai mokėjo vokiečių, rusų, lenkų, lotynų kalbas. Turėjo didelį autoritetą ne tik mokykloje bet ir visuomenėje, mokinių buvo labai gerbiamas ir mylimas. Žuvo eidamas tik 41-uosius savo gyvenimo metus.

1925 m. pradžioje laikraštyje „Lietuvos mokykla“ išspausdintas emociingas Lietuvių katalikų mokytojų sąjungos Alytaus skyriaus valdybos narių atsisveikinimas, skirtas kun. Juozui Bakšiui:

Daug yra takų, kuriais Adomo sūnūs klaidžioja po ašarų pakalnę, norėdami sau laimę surasti. Bet veltui... Kai kurie ieško jos kitiems, o beieškodami suranda ir savąją, bet tik danguje. Štai a. a. kun. D-ras Juozas Bakšys, kuris ieškojo kitiems laimės: daugeliui jos davė, daugeliui parodė ją iš tolo – visų, kame jis buvo, akys nušvisdavo. Jo gi gyvenimas visas buvo dygus, ir pati mirtis erškėčiais vainikuota!.. Neteko Dzūkai savo švietėjo!.. Netekome mes, L. K. Mok. S. Alytaus sk., brangaus, uolaus ir visada linksmo savo nario!.. Neteko Merkinės mokykla tėvo, brolio, draugo – direktoriaus!.. Gaila ir liūdna!.. Bet jis laimėjo!.. Iš meilės gera darydamas, ragino ir kitus prie to. Iš kuklumo nesakė, kad sektų juo, bet savo darbų kilnumu tai parodė. Mylėjo Lietuvą, Dievą, Dzūkus, mokyklą, draugus. Net savo algą kitų reikalams atiduodavo. Ištesėjo, kol atidavė visa, ką tik turėjo – gyvybę! Nėra... Nėra jo!.. Netiesa!.. Jis yra tarp mūsų! Jo darbai, jo dvasia, pavyzdys ilgai ilgai bus mumyse! Lai dengia jūsų darbus, niekšai, kurie nužudė, idioto šypsena, kol numarinsite savo sąžines! Jūs – žmonių piktadariai, be širdies plėšiat!.. Jis gi kilnus, žmonėms pasiaukojęs... Išplėšėt, žmogžudžiai, iš mūs jo kūną, bet dvasios, darbų ir kilniausio pavyzdžio išplėšt nepajėgsit! Šv. Tomas sako, kad pilietis, reikalui esant, aukojąs ant tėvynės aukuro gyvybę, pelno danguje kankinio vainiką. Kun. Juozai! Mes tave turėjome gerą prieteliu, pedagogą, darbininką, o dabar – kankinį! Tu esi dabar mums dar brangesnis!.. O mes ar ištesėsime tavo pavyzdžiu sekti?!

1924 m. gruodžio 18–19 d. kriminalinė policija sulaukė 3 įtariamuosius, tačiau jų kaltės nepavyko įrodyti. Vėliau įtariamųjų ir areštuotojų buvo dar keletas. Dėl kun. Juozo Bakšio žūties buvo keletas versijų (galimai keršijo „socialistų kuopelės“ nariai, galimai su nužudymu susiję žydų tautybės asmenys arba lietuviai kontrabandininkai).

Kauno apygardos teismo Merkinės nuovados teismo tardytojo „Ižengiamasai tardymas byloje apie nužudymą Merkinės vidur. mokyklos direktoriaus kunigo Bakšio“ bylos viršelės.

Dokumento kopija iš LCVA

Plurimus Mieslo 1
 Videns Policijsi
 Proneu Jamstam ape
 silas atsi. h. v. m. u.
 proasam Poneluo oads
 palisti patulius
 p. o. Miersta merynis
 in ap sangot Kuniga
 Paks. bazam dodelis
 paksas grese
 Laton kyeaza is Senkis
 pases Zualgar is nor
 mri del kuniga Paks
 gili bes. Kaimti is
 proasam prane. t. Lam
 kod Vapraus neclausciats
 po mista in kod neclaus
 neclausneti 2 deli ucin
 bazam in gyps ferasi
 D. Lam gila be atims

a Pa as Fikus. s. i. n. o. s. a. u.
 ape s. i. l. o. d. a. l. o. n. a. i. s.
 prane. s. u. t. a. m. s. l. a. m.
 Del sito apsi sangati
 Paksoms prane. s. a.
 Jamstam patulius
 Lietuvos is okupato
 Krosite Lemos
 Lietuvos Paksu. Vaitas
 proasam Fikus. s. i. n. o. s. a. u.
 kusit is m. m. u. s. i. l. o.
 apsi sangati prane. s. a. u.
 in proasam prane. s. t.
 nam. i. z. u. Paksu. i. p. a. c. t.
 geron is Vaitas
 is m. m. u. s. i. l. o. s. a. m.
 d. i. e. n. o. m. i. s. n. i. e. d. b. u. t. i. n. o. i.
 t. u. r. i. b. u. t. i. c. o. n. a. i.
 Fikus. s. i. n. o. s. a. u.
 an. f. a. n. s. i. o. g. a. l. i. o. s.

in proasam prane. s. t. 2
 Paksu. i. p. a. c. t. i. s.
 Kapi. t. a. m. i. s. kod stipra
 Jaimtu Paksu. i. n.
 Maimi Ucinis in patulius
 Jaimi Lest. in Jaimis
 in in Paksu. i. n. o. s. a. u.
 Paksu. i. n. o. s. a. u.
 Lemos Lemos
 Paksu. i. n. o. s. a. u.
 Okupato Krosite
 Supagarba
 Kusit atragay
 m. m. u. s. i. l. o.
 m. m. u. s. i. l. o.

Telefonograma Nr.— 6
Gruodžio mėn. 18 diena 1924 metų.

Alytaus Apskrities Policijos V a d u i
Nuo IV-os Nuovados Policijos Viršininko.

Pranešu, kad gruodžio mėn. 17 d. š/m. apie 9 val. 30 minučių vakaro nežinomais piktadariais tapo mirtinai sužeistas Merkinės gimnazijos Direktorius Dr. kunigas Bakšys.

Piktadariai pasibėdę į durys D-ras kun. Bakšys užklausė: "kas" ? ir išgirdęs: "savi" atidarė durys ir kaip tik tuo kartu pasigirdo šūviai ir pataikė viena kulka į dešinį petį, o antra žemiau krūtinės. Sulig šėdžių Dr. kun. Bakšio piktadariai buvo du apsilvilkę karškais rūbais vidutiniškos ūgio; sužeidę pabėgo. Vedamas tardymas ir ieškojimas piktadarių tęsiasi.

10 d. gruodžio mėn. š/m. Merkinės policijos padėjėjas Baranauskas gavo anonimų laišką, kuriame perspėjo, kad "Dr. kun. Bakšio gyvybė bus atinta", bet parašo ir kas rašė tą anonimą žinių nėra.

/pas./ Z a v ė
Už 4 nuov. Viršininką.

Perdavė: Zavė
Priėmė: Baltrukonis.

1925 m. gruodžio 18 d. Merkinės IV-os nuovados policijos viršininko telefonograma Alytaus apskrities policijos viršininkui apie kun. Juozą Bakšio nužudymą.

Dokumento kopija iš LCVA.

- ◁ 1924 m. gruodžio 10 d. Merkinės pašte gautas „Merkinės miesto Vidaus policijai“ skirtas anoniminis laiškas, jog ketinama nužudyti kun. Juozą Bakšį.
Gruodžio 11 d. policininkas Baranauskas šį grąšinantį raštelį perdavė kun. J. Bakšiui.

Dokumento kopija iš LCVA.

Lietuvos Centriniam valstybės archyve yra saugoma byla „Ižengiama-sai tardymas byloje apie nužudymą Merkinės vidur. mokyklos direktoriaus kunigo Bakšio“ (287 lapai). Šioje tyrimo byloje „figūruoja“ daug asmenų; daug liudytojų apklausų protokolų, taip pat ir įtariamųjų apklausų protokolų.

Knygoje nepateikiame visų tų kriminalinių aspektų (buvo ir melagingų ar iš keršto įskundimų) ir agentūrinių pranešimų, nes tai yra gan specifiniai dalykai. Skaitytojams gal bus įdomus tas antras anoniminis raštelis, kuris plačiai buvo aptariamas tarpukario spaudos publikacijose ir amžininkų atsiminimuose.

1925 m. rudenį laikraštyje „Tėvynės sargas“ buvo išspausdinta žinutė:
Teko sužinoti, kad š. m. spalio mėn. 20 d. Vilkaviškio punkto kriminalinė policija Merkinėje sugavo vieną kun. d-ro Bakšio nužudytoją Petrą Janulyną. Sugautasis patalpintas Alytaus kalėjime, ėmė nerimauti ir persipjovė gerklę. Persipjovė taip, kad nėra vilties pasveikti.

Reikia konstatuoti, jog žurnalistai paskubėjo paskelbti savo nepagrįstas išvadas. Deja, tyrimo metu, šio asmens kaltės nepavyko įrodyti, po gydymo ligoninėje, jis buvo išleistas iš areštinės.

Tikrieji žudikai niekada nebuvo sulaikyti, tačiau Dainavos krašto švietėjo kun. Juozo Bakšio nužudymas vis dėlto sietas su lenkais. Dalis Merkinės gyventojų kalbėjo lenkų žargonu ir laikė save lenkais. Vienas kitas iš jų buvo pasitraukęs į Lenkiją, bet slapta palaikė ryšius su merkiniškiais „lenkais“. Kun. Juozas Bakšys nebuvo visiškai nutraukęs ir visuomeninės veiklos. Per jį Nepriklausomos Lietuvos Vyriausybė palaikė ryšį su okupuoto Vilniaus lietuvių visuomenės politiniais veikėjais, taip pat per jį siųsti ir visi Vilniaus lietuvių darbui skiriami pinigai.

1926 m. pavasarį šaulių žurnale „Trimitas“ rašoma:

Aiškėja kun. Bakšio užmušėjai. Iš patikimų šaltinių gautom žiniom aiškėja, kad praėjusiais metais nužudė Merkinės kunigą dr. Bakšį du lenkų žvalgybos agentai iš Druskininkų. 1924 m. gruodžio 17 d. į Merkinę slapta atvykę iš okupuoto Vilniaus krašto Druskininkų lenkų žvalgybos agentai Michalakovskis su sėbru revolverio šūviais sunkiai sužeidė J. Bakšį, kuris 1925 m. sausio 7 d. mirė Kaune.

Lietuvos VRM Kriminalinės policijos viršininko 1926 m. lapkričio 8 d.
pažymėjimas apie kun. J. Bakšio mirties aplinkybes.
Dokumento kopija iš LCVA.

1926 m. rugsėjo 1 d. Kauno apygardos teismo nutarimu „byla dėl Merkinės vidurinės mokyklos direktoriaus kun. Juozo Bakšio užmušimo nutraukta, nesant užtekintų kaltės įrodymų minėtam užmušime patrauktų kaltinamaisiais asmenų“.

1926 m. rudenį savaitraštyje „Šaltinis“ rašoma:

Merkinė. Čia 21 d. spalio mėn. buvo švenčiama vidurinės mokyklos 5-rių metų sukaktuvės. Kartu minėta a. a. kun. Dr. J. Bakšio, šios mokyklos įsteigėjo, žuvimo laikas. Todėl 9 val. buvo gedulingos pamaldos, kur žmonių prisirinko daug. Po to, vakare 5 val. vidurinės mokyklos salėje įvyko mokytojų,

mokiniu ir svečių susirinkimas. Čia irgi prisirinko pilnutėlė salė. Pradžioj sugiedota Tautos Himnas. Po himno kun. direktorius Kiškis atidarė susirinkimą ir pabrėžė, kad mokiniai šių iškilnių eigą įsitęmę ir prisimintu, nes a. a. kun. Bakšys – Merkinės didvyris. Vėliau mokytojas Miškinis papasakojo šios mokyklos sunkią ir vargingą įsikūrimo istoriją ir jos gyvenimą. Mokytoja p. Rimkevičienė papasakojo, kaip 1924 m. gruodžio mėn. 17 d., šioj mokykloj piktadariai kun. Bakšį nušovė.

Reikia pažymėti, kad a. a. kun. Bakšys buvo linksmas, gyvas ir stiprus žmogus. Gavęs tris šūvius, juokavo ir sakė, kad žmogžudžiams nepavykę jo nužudyti. Nužudymo priežastis, matyt, neapykanta, bet žmogžudžiai nesusekti. Žmonės šneka, kad jie anapus demarkacinės linijos pabėgę.

Tarp svečių buvo ir Jo Eksc. vyskupas Kukta. Po paskaitę buvo dainos ir deklamacijos.

1927 m. kovo 15 d. Valstybės tarnautojų pensijoms ir pašalpoms skirti komisijos nutarimu pripažino „žuvusio dėl pareigų ėjimo dr. J. Bakšio tėvams teisę į pensiją“ – po 111,37 Lt kiekvienam iš tėvų, kas mėnesį, skaičiuojant nuo 1926 m. gegužės 1 d.

1927 m. liepos 23 d. Teisingumo ministerija pareikalavo iš Kauno apygardos teismo Valstybės gynėjo bylą „Įžengiamasai tardymas byloje apie nužudymą Merkinės vidur. mokyklos direktoriaus kunigo Bakšio“ „skubiai pristatyti p. Ministeriui“. Koku tikslu tai buvo daroma – nenurodyta. Yra tik vėlesnis dokumentas, jog 1928 m. vasario 23 d. Teisingumo ministerija grąžino minimą bylą atgal Kauno apygardos teismo Valstybės gynėjui (prokurorui).

1929 m. gruodžio mėn. pradžioje Marijonų kongregacijos savaitraštyje „Šaltinis“ paskelbta informacija, kurią pasirašė Merkinietis: „Merkiniečiai liūdi neturėdami mokyklos ir jos vedėjo“:

Š. m. rugsėjo pradžioje merkiniečius ištiko skaudus smūgis: juos apleido žmonių gerbiamas ir mylimas kun. Stanislovas Kiškis, kuris čia darbavosi apie keturis metus. Jis buvo Merkinės Vidurinės mokyklos direktoriumi. Šios gi mokyklos įsteigėjas ir pirmasis jos direktorius kun. Juozapas Bakšys 1924 m. pabaigoje buvo nežinomų piktadarių nužudytas. Pastarasis į Merkinę buvo

atvykęs vokiečių okupacijos pabaigoje. Čia kun. Bakšiui teko pergyventi su vietos dekanu kun. K. Ribikausku sunkiausius laikus: vokiečių išsikraustymą, bolševikų užplūdimą, lenkų įsiveržimą, pavojingus šaudymus, įvairius plėšimus, Merkinės sudeginimą ir sunaikinimą.

Po šių visų perversmų, kuriantis nepriklausomai Lietuvai, atsirado daug darbų, kurie daugiausia krito ant vietos kunigų. Jie padėjo organizuoti vietos valdžią, šelpti nuo karo iš bado nukentėjusius, sumažindami sau maistą. Jie steigė mokyklas, organizavo draugijas ir joms vadovavo; žodžiu, kiek tik galėjo padėdavo žmonėms jų dvasiniuose, kultūriniuose, materialiniuose ir tautiniuose reikaluose.

Tas darbas buvo ne tik sunkus, bet ir pavojingas. Tikri faktai, kad lenkų kareiviai, įsiveržę į Merkinę, važiuojančius kunigus šaudydavo ir areštavo. Be abejo, kilnios ir jautrios širdies merkiniečiai tinkamai įvertino savo veikėjų darbus ir juos didžiai gerbė ir pamilo. Be to, progimnazijos įkūrimas, jos geras sutvarkymas ir traginga jos įkūrėjo dr. Kun. Bakšio mirtis pavergė, tiesiog užhipnotizavo žmones. Žmonės apie jį tik mąstė, kalbėjo tai apie jo kilnius darbus, tai kaip jis kam sapnavęsis, tai kaip kur, kokioj vietoj už jį meldžiamasi ir t. t. Na, ir po tokio didžio veikėjo ir garbingo asmens stoti į jo apleisto darbo eiles ir toliau jį sėkmingai varyti ir žmonėms įtikti, tai nelengvas daiktas. Tokioj būklėj atsirado atvykęs į Merkinę jaunas kun. Stanislovas Kiškis.

Jam atvažiavus į Merkinę, su nepasitikėjimu į jį žiūrėjo progimnazijos mokytojai, mokiniai ir šiaip žmonės, abejodami, ar toks jaunas kunigėlis sugebės toliau varyti a. a. kun. Bakšio darbą. Tačiau kun. Stanislovui ir tokioj sunkioj būklėj nestigo sumanumo bei takto. Jis pradžioje pradeda darbuotis atsargiai ir nuosekliai, daugiausia progimnazijoje. Pirmiausia, kaip kunigas, pasirodo bažnyčioje. Čia sužavi žmones savo turiningais pamokslais, gražiu giedojimu, žodžiu – visuose savo darbuose pasižymi uolumu. Merkiniečių tarpe įsigalėjo įsitikinimas, kad tik a. a. kun. Bakšys pas Dievą galėjęs išprašyti sau tokio kilnios dvasios, nuoširdaus uolaus, sumanaus įpėdinio. [...]

1936 m. Kaišiadorių vyskupijos 10-mečio proga kun. Nikodemus Švogžlys-Milžinas parengė diecezijos statistinę informaciją „Kaišiadorių vyskupijos statistika“, kurioje yra pažymėta:

1920–1926–1936 metų laikotarpiu Kaišiadorių Administratūroje ir vyskupijoje pasimirė kunigai:

[...] 1924 m. kun. dr. [Juozas] Bakšys, Merkinės vid. mok. direktorius, lenkų agentų iš pasalų nušautas.

Kaišiadorių vyskupijos 100-mečio sukakčiai 2021 m. išleistas solidus foto nuotraukų albumas „Kaišiadorių vyskupija kurijos archyvo nuotraukose (iki 1942 m.), d. 1“. Šiame leidinyje (p. 57) yra pateikta kun. Juozo Bakšio nuotrauka ir trumpa biografija, kurioje rašoma: „1925 m. gruodžio 17 d., einant pareigas, nenustatyto asmens buvo peršautas ir ligoninėje mirė. Kaltininkas nebuvo nustatytas, spėjama, kad pasikėsinimą organizavo kaimyninės šalies slaptosios tarnybos. Palaidotas Utenos kapinėse“.

◆◆◆ AMŽININKŲ ATSIMINIMAI APIE ◆◆◆ KUN. JUOŽĄ BAKŠĮ

*J. Ziminskas. Vilniečių apaštala a. a. kun. dr. J. Bakšį atsiminus.
Mūsų Vilnius. 1934 m. spalio 15 d., Nr. 20, p. 327–328.*

Pabaigoje 1924 metų, kai visas krikščioniškas pasaulis su pakilusia dvasia laukė artėjančių Kristaus gimimo švenčių, visą Lietuvą sukrėtė šiurpi žinia apie pasibaisėtiną įvykį Merkinės miestelyje, kur dviem revolverio šūviais savo bute buvo sunkiai sužeistas ir po kelių dienų mirė ramus lietuvių tautos darbininkas, didysis vilniečių apaštalas a. a. kun. dr. Juozas Bakšys.

Kam kun. J. Bakšys toks pavojingas buvo pasidaręs, kam prireikė jojo gyvybės ir kas įvykdė tokį niekšingą darbą? Ar kokie rytų mongolai kovodami su Kristaus mokslu, ar gal tatai padarė kokie meksikiečiai bažnyčios griovėjai – teroristai? Visai ne! Kun. J. Bakšys žuvo iš rankų tų, kurie dedasi geriausiais pasauly katalikais, kurie vadindami save lietuvių broliais, tikrumoje siunčia savo agentus iš pasalų žudyti geriausius Lietuvos sūnus, koks buvo ir jų nužudytas a. a. kun. J. Bakšys.

Pasikėsinimas prieš a. a. kun. J. Bakšį įvyko tokiomis aplinkybėmis. Merkinės miestely 1924 m. gruodžio mėn. 17 d. buvo prekymečio diena. Tą dieną iš visus buvo suvažiavusių labai daug žmonių, todėl ir kun. J. Bakšys, kaip vidurinės mokyklos direktorius, be tiesioginio darbo mokykloje, turėjo dar daug reikalų raštinėje ir su interesantais. Vienas toks interesantas, kilnojamojo kinematografo laikytojas Petraškevičius, pasisiūlė pademonstruoti mokiniams keletą filmų; kun. J. Bakšys, patikrinęs filmų tinkamumą pedagoginiu atžvilgiu, pasiūlymą priėmė, bet galutinai tuo reikalu susitarti patarė kreiptis į mok. Rinkevičių. Apie 9 val. vakare, pasibaigus kino filmų rodymui ir išleidus mokinius į namus, mok. Rinkevičius, mok. Rėklaitytė ir kino savininkas Petraškevičius nusileidę žemyn iš mokyklos salės ir, kun. J. Bakšiui kviečiant, užėjo pas jį vakarienės. Tik pradėjus vakarienę, apie 9 val. 30 min. kažkas pasibeldė į prieangio duris. Kun. J. Bakšys pašokęs nuėjo atidaryti durų ir, vos spėjo jas praverti, du piktadariu vienu akimirks-

niu šovė į jį iš revolverių ir pataikė tiesiai į krūtinę. Sunkiai sužeistas kun. J. Bakšys užtrenkęs duris sugrįžo į kambarį, skubiai svečius išsiuntinėjo į policiją, į paštą ir pas gydytoją, pats gi dar ilgokai vaikščiojo ir gėrė vandenį, nors kraujas iš abiejų žaizdų smarkiai tekėjo ir jam darėsi kaskart vis sunkiau. Pagaliau jis atsigulė į lovą ir daugiau jau nebeatsikėlė. Naktį apie 2 val. iš Kauno atvyko chirurgas dr. Kuzma ir sužeistąjį išvežė į Kauną. Ligoninėje kun. J. Bakšiui buvo daroma operacija, bet vis dėlto jo gyvybę išgelbėti nepavyko ir kun. J. Bakšys, apie 3 savaites pasikankinęs, 1925 m. sausio 7 d. atsiskyrė su šiuo pasauliu.

Kun. J. Bakšio mirties priežastimi buvo lenkų kerštas už jo nuveiktus Lietuvos naudai darbus. Tuos darbus jis atliko eidamas tiesos keliais, nenuilstamai ir su nuostabiu pasisekimu skleisdamas lietuviybės ir tautiškumo idėją, ypač prieškariniais laikais vilniečių tarpe. Šią misiją jis garbingai atlikęs, nusipelnė sau vietą greta didžiųjų Lietuvos kūrėjų – apaštalų.

Kun. Juozas Bakšys kilęs iš Asmalių kaimo, Kutiškių parap., Utenos apskr., gimęs rugsėjo 17 d. 1884 metais. Su kun. J. Bakšio visuomeniniu darbu vilniečiai lietuviai plačiau susipažino nuo 1912 metų. Apsigyvenęs Vilniuje, kun. J. Bakšys parodė didelį savo visuomeninį veiklumą: steigė prieglaudą, dirbo mokyklose, važinėjo į provinciją ir visur, kur tik galėjo, aiškino suklaidintiems žmonėms, kas jie esą, kas yra jų tėvynė ir kokia jų gimta kalba. Šitam darbui jis nesigailėjo nei laiko, nei lėšų, nei sveikatos. Veikdamas lietuviybės labui, jis išnaudojo kiekvieną progą, lankydamas aplenkėjusias parapijas, kalėdodamas, per vaikų katekizacijas, bendraudamas su žmonėmis ir ypač per spaudą. Štai vienas paties kun. J. Bakšio atpasakotas pasikalbėjimas su parapijiečiais vaikų katekizacijos metu.

Šiomis dienomis buvau kaimynų parapijoje ir prižiūrėjau vaikų katekizaciją. Šitoj parapijoj yra daug lietuvių, kurie namie kalba lietuviškai, o poterių moko lenkiškai. Vargšai vaikučiai! Tikri kankiniai! Lenkiškai nemoka arba mažai tesupranta, o poterius jiems kala galvutėsna lenkiškai. Paklausiau vieną lietuvę moteriškę, kodėl ji moko lenkiškų poterių savo sūnelį.

- Bijau, kad nepaliktų provoslavų, – man atsakė.*
- Kas tau sakė tokius melus?*
- Žmonės kalba ir sako, kad apie tai gazietos rašą.*

Mane paėmė piktumas – dėl niekšų prasimanymo, neprotinga motina kankina savo vaiką.

– Jonuk! Gal tu norėtum lietuviškai mokytis katekizmo, – paklausiau jos sūnelį.

– Kad mama neleidžia...

– Tai še tau lietuviškas katekizmas.

Vaikiukas su džiaugsmu paėmė nuo manęs katekizmą. Motina kreivai pažiūrėjo į mane.

– Ar leisi savo vaikus mokytis katekizmo lietuviškai? – paklausiau motiną.

– Tai tegul mokosi ir lietuviškai, by tik nepalikų provoslavų, – atsakė motina mostelėjęs ranka.

Čia ilgai teko moteriškai aiškinti, kad ji yra suklaidinta blogos valios žmonių – agitatorių, kol pagaliau ji įsitikino ir tarė:

– Ačiū Tamstai, kunigėli, aš jų daugiau neklausysiu.

Kun. J. Bakšys labai daug rašė lietuviškoje spaudoje ir mokėdavo taip švelniai prabilti į žmonių jausmus, kad skaitytojai bematant pasidarydavo jo minčių sekėjais. Jis tokiu būdu pavergė tūkstančius vilniečių – sugrąžino juos į tikrąjį lietuvybės kelią. Jeigu šiandien Vilniaus krašte eina atkakli kova lietuvių su okupantais lenkais, tai čia didelis nuopelnas kun. J. Bakšio, sugebėjusio savo laiku įžiebtį jų sąmonėje lietuvybės meilę. Kun. J. Bakšys buvo nuolatinės vilniškės „Aušros“ bendradarbis. 1914 m. kovo 6 d. atsisakęs nuo Visų Šventųjų bažnyčios, jis nuolat dirbo prie „Aušros“ redakcijos, o tais pačiais metais birželio mėn. 14 d., „Aušros“ redaktoriui kun. P. Kraujaliui išvykus dviem mėnesiam į užsienį, kun. J. Bakšys pats tą laikraštį redagavo ligi vokiečių okupacijos (1915 m. viduvasario), išskyrus paskutinius 6 numerius, kuriuos, išvykus jam į tėviškę pailsėti, suredagavo „Aušros“ bendradarbis V. Bičiūnas.

Daugelyje Lietuvos kampelių, ypač Vilniaus krašte, lietuvių tautiškas susipratimas prieškariniais laikais buvo labai silpnas. Dauguma nežinojo apie atbundančios tautos reikalus. Buvo ir nemaža tokių tamsuolių, kurie, įvairiomis aplinkybėmis suvilioti bei suklaidinti, žiūrėjo į savo kalbą su panieka ir bijojo lietuvio vardo. „Aušra“ kaip tik ir pasiryžo pritraukti tokius lietuvius

atgal prie savo kalbos ir tėvynės meilės bei tautiško susipratimo. Ir ne vienas su lietuvybe besiskirias lietuvis per „Aušrą“ pasidarė didžiausiu lietuvybės mylėtoju – patriotu. Visa tai buvo neginčijamas nuopelnas kun. J. Bakšio, mokėjusio skaitytojus nuostabiai veikti. Jis stengėsi neužgauti asmenų, aštriai nelietė lietuvių–lenkų ginčo ir tuo būdu „Aušra“ pasidarė populiariausiu laikraščiu visame Vilniaus krašte. „Aušra“ buvo labai mėgstama ir dėl to, kad jos kalba buvo paprasta, kaimietiška, kitaip tariant, buvo rašoma taip, kaip žmonės kalbėjo. Kun. J. Bakšys tyčia nevengė barbarizmų, tačiau greta jų skliausteliuose dėjo ir lietuvišką žodį, todėl laikraščio skaitytojai tuo pasinaudodami be pašalinės pagalbos išmokdavo taisyklingai lietuviškai kalbėti.

Tokie kun. J. Bakšio patriotiniai darbai nepatiko lenkų dvasininkams, ypač jo tiesioginiams viršininkams. 1915 m. balandžio mėn. 10 d. Vilniaus vyskupijos administratorius Mikalkevičius, norėdamas atitraukti kun. J. Bakšį nuo spaudos darbo, paskyrė jį į Semeliškį klebonu, kol sugrįš iš Kaukazo fronto karo kapelionas, tos parapijos klebonas kun. dr. J. Stepanavičius. Tačiau kun. J. Bakšys šio nemalonaus jam paskyrimo išvengė ir vėl pasiliko Vilniuje. Prie vokiečių dirbo Lietuvių komitete nukentėjusiems nuo karo šelpiti ir mokėdamas vokiečių kalbą daug gero padarė Lietuvai ir paskiriems žmonėms, už ką vokiečiai jį apkaltino ir suėmę padėjo į Lukiškių kalėjimą, kuriame išlaikė 1 ½ metų. Kun. J. Bakšys tarp kitko išvertė dalį lietuvių kontrmemorandumo, rašyto vokiečių kancleriui B. Hollwegui, atremdamas tam pačiam kancleriui rašytą lenkų memorandumą. Už tą darbą vyskup. valdytojas Mikalkevičius kun. J. Bakšį suspendavo, pašalino iš mokyklos ir paskyrė vikaru į Merkinę. Ir šio paskyrimo nepabūgęs kun. J. Bakšys dirbo toliau, įsteigė Rūdžiškėse prieglaudą ir daug kitokio organizacinio darbo atliko. Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo laiku vėl pasirodė Vilniuje, vėl dirbo kūrybinį darbą, bet bolševikams užėmus Vilnių, jam civiliais rūbais persirengus tenka iš miesto išbėgti, nes bolševikai stropiai jo ieškojo. Kun. J. Bakšys vėl sugrįžo į Merkinę, čia vienu tarpu lenkai įsibrovę pagrobė jį ir drauge su kun. Ribikausku nusivežė į savo pusę. Merkiniečiams prašant, lietuvių karo vadovybė kompensacijai už pagrobtus kunigus, suėmę keletą aršių lenkomanų dvarponių, apie ką sužinoję lenkai abudu kunigu per Varėną grąžino atgal.

Gyvendamas Merkinėje kun. J. Bakšys įsigijo gilios pagarbos gyven-tojų tarpe. 1921 m. gaisrui sunaikinus apie pusę miestelio, kun. J. Bakšys pirmas ėmėsi organizuoti padegėliams pagalbą, išrūpino iš Amer. Raud. Kryž. drabužių, išgavo iš valdžios per 1200 pūdų javų, įtaisė badaujantiems vaikams ir suaugusiems 2 virtuves, pagaliau, įsteigė Merkinės vidur. moky-klą, kuri kai žiburys švietė visam pademarklinijui, kol joje šeimininkavo amžinos atminties kun. J. Bakšys. Netekusi savo steigėjo, ir pati mokykla po kelių metų likviduota.

Kaip matome, kun. J. Bakšys visą savo gyvenimą dirbo savo myli-mam kraštui ir žuvo stovėdamas jo sargyboje. Tad artėjant liūdnomis jo mirties dešimtmečio sukaktuvėms, Lietuvos laisvoji visuomenė turėtų tinkamai velionį paminėti ir pastatydinti jo garbei atitinkantį paminklą. Vilniečiai tremtiniai ypatingai turėtų parodyti iniciatyvos pagerbti savo didžiojo apaštalo atmintį. Tam reikalui neatidėliojant turėtų įsteigti kun. Juizui Bakšiui paminklo statymo fondą, be to, sukaktuvių proga apie kun. J. Bakšį turėtų būti suorganizuota eilė paskaitų. Paminklui statyti fondą geriausia būtų stegti prie Vilniui Vaduoti Sąjungos. Provincijoje, kur tik yra bent vienas vilnietis, turėtų būti jo iniciatyva įsteigtas kun. J. Bakšiui paminėti komitetas, turėtų būti parinkta aukų ar kitokiu būdu parūpinta paminklo statymui lėšų.

Atiduokime, kas pridera, mūsų didžiajam veikėjui, įamžinkime jo garbingą atmintį, pastatykime jam atitinkamą paminklą toje vietoje, kur jis paskutinį laiką dirbo ir savo gyvybę ant tėvynės aukuro sudėjo.

*Alytaus gimnazistų rašiniai [1942 m].
Saugomi M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, Kaune.*

Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus gaunamų raštų byloje išlikę istoriniai, etnografiniai aprašymai, kraštotyrininkų užrašyti 1925–1942 metais. Jie atsiųsti iš Biržų, Mažeikių, Panevėžio, Rokiškio, Seinų ir Utenos apskričių. Kai kurių aprašymų lapų pakraščiuose kita rašysena prirašyta: „Gauta iš p. Tarasenos“, „Gauta iš prof. Volterio“.

Daugiausia aprašymų atsiųsta iš Alytaus apskrities. Jų autoriai Alytaus gimnazijos VII-VIII (b) klasių gimnazistai. Kai kurie autoriai neužrašė datos ar vietovės, o pažymėjo tik klases. Kadangi iš kitų Lietuvos apskričių gimnazistų atsiųstų aprašų nerasta, galima manyti, kad tokių darbų autoriai taip pat yra iš Alytaus gimnazijos.

Daugelis iš jų užrašė savo tėvų ar kitų šeimos narių pasakojimus. Tai įrodytų užrašytojų ir pateikėjų pavardžių ir gyvenamųjų vietų pavadinimų sutapimas.

Alytaus gimnazijos moksleiviai pasakojimus užrašinėjo 1942 metų rudenį – spalio mėnesį. Tai galėjo būti atsiliepimas į Kultūros paminklų apsaugos įstaigos raginamuosius raštus, rašytus 1942 m. balandžio–gegužės mėnesiais. Šie raštai buvo skirti apskričių įgaliotiniams.

Kultūros paminklų apsaugos įstaigos Etnografinis skyrius prašo Tamstą kuo skubiausiai pradėti etnografinių objektų vardų bei detalių pavadinimų rinkimą. Į šį darbą prašome įtraukti visų gimnazijų, progimnazijų, amatų mokyklų, žemės ūkio mokyklų, mokytojų seminarijų ir kitų specialiųjų mokyklų mokytojus bei mokinius ir visus pradžios mokyklų mokytojus.

Priedas: 10 lapų „Etnografinių objektų vardų rinkimas“.

Įstaigos viršininkas Nezabitauskas [parašas].

Etnografinio skyriaus vedėjas Klemensas Čerbulėnas [parašas].

Išlikęs ir vienas atsakomasis raštas, rašytas 1942 m. balandžio 16 d.

Kultūros Paminklų Apsaugos įstaigai.

Į raštą Nr. 368.

Pranešu, kad š. m. balandžio mėn. 15 d. aplinkraščiu paraginau visus pradžios mokyklos mokytojus, (...) bibliotekų, vaikų namų ir vaikų darželių vedėjus skubiai pradėti etnografinių objektų vardų bei detalių pavadinimų rinkimą.

Įgaliotinis Rokiškio apskrityje K. Velička [parašas].

Į Kreipimąsi atsiliepė tik viena Alytaus gimnazijos VIII (b) klasės gimnazistė Ir. Židanavičiūtė, prie „Padavimų apie Slabadą“ pridėjusi kelių etnografinių terminų prasmės paaiškinimą. Kitų gimnazistų aprašymai yra istorinio pobūdžio.

*Aldona Rimdeikienė. Alytaus gimnazistų rašiniai.
Mūsų kraštas. 1995 m., Nr. 2 (7), p. 115, 122–123.*

Kunigas Bakšys

Kunigas Bakšys buvo Merkinės progimnazijos direktorius. Apie 1920 metus Merkinėje kilo didelis gaisras. Išdegė beveik visa Merkinė. Dauguma žmonių liko be pastogės ir maisto. Čia į pagalbą atėjo kun. direktorius Bakšys. Gimnazijos patalpose jis įsakė įrengti katilus ir savo lėšomis pasamdė virėją, kuri padegėliams virė valgyti. Vien savo lėšomis padėti buvo neįmanoma. Kunigas Bakšys kreipėsi į lietuvių draugiją Amerikoje. Ši mielai sutiko pagelbėti. Iš Amerikos buvo gaunami pinigai, drabužiai ir net maisto produktai. Tokiu būdu kun. Bakšio dėka buvo šelpiami žmonės.

Kunigas Bakšys duodavo įvairiausių patarimų žmonėms. Ypač šelpdavo moksleivius. Jiems įvairiausiuose reikaluose padėdavo.

Ir būtų gal dar daug gero padaręs, jei ne žiaurūs tėvynės išdavikai. Pasakojama, kad vieno pasilinksminimo metu, kuomet direktorius patenkintas stovėjo tarp mokinių, kažkokia moteris, apsisupusi skara, iššaukė jį iš salės. Ir po to Merkinė daugiau nematė gyvo savo geradėjo!

Pasakojo: Stefanija Matulaitienė, Merkinės mst., Alytaus aps.

Užrašė: O. Mačiulskaitė, Merkinės mst.

[Užrašymo metai nenurodyti]

*Kvaraciejus Juozas. Policininko atsiminimai (autobiografija).
Merkinė, 2015, p. 55–61. [Rankraštis 1946–1947 m.]*

Mokslas gimnazijoje

1946. VII. 11 d.

Vos spėjus nuaidėti paskutiniams Laisvės kovų šūviams, Lietuva pradėjo smarkų atkuriamąjį darbą. Ilgą laiką Lietuva vergavusi svetimų

priespaudoje ir neturėjusi savo mokyklų nei spaudos, tai pirmomis Nepriklausomybės dienomis jautėsi inteligentijos stoka. Pradėta steigti lietuviškas pradžios ir aukštesnes mokyklas. Dr. kun. Juozo Bakšio iniciatyva 1921 metų rudenį buvo įsteigta ir Merkinėje progimnazija, tuo metu vadinama „Merkinės Vidurinė Mokykla“. Atėjus gandui, kad steigiamą gimnaziją, jaunimas skverbėsi į mokslą. Mano tėvelis ir mane paragino stoti į gimnaziją. Nors dar nebuvo baigęs pradžios mokyklos trijų skyrių, 1921 metų spalio mėnesio pradžioje laiku stojamuosius egzaminus. Šios gimnazijos direktorius kun. Juozas Bakšys pareiškė mano tėveliui, kad dar esu per silpnas gimnazijoje, reikia dar pasiruošti ir kitą metų galėsiu įstoti. Išgirdęs tokią naujieną, pradėdau verkti ir prašyti direktorių, kad priimtų gimnazijoje. Mano draugas Bonifacas Janavičius irgi gavo tokį patį atsakymą ir jis pradėjo su ašaromis prašyti priimti. Direktorius buvo geros širdies žmogus, matyt, jam pagailo mūsų ašarų. Nusigręžęs kiek pagalvojo ir pagaliau kreipdamasis į mus paklausė: „Tai ar tikrai norite mokytis?“ Vienbalsiai atsakome, kad norime. „Na, tai gerai, priimsiu. Bet žiūrėkite, stenkitės“. Labai nudžiugau, bet dar labiau nudžiugo mano tėvelis, didžiuodamasis, kad sūnus įstojo gimnazijoje. Ta proga, net nuvedęs mane su Bonifacu pas fotografą, padarė mūsų stovinčių nuotraukas. Taip pat nupirko man batus, uniforminę kepurę ir pasiūdino kostiumėlį. Kepurė buvo mėlyna su geltonais kantais ir balta žvaigžde su raidėmis: „M. V. M.“ (Merkinės vidurinė mokykla). 1921 m. spalio 15 d. buvo pradėtas mokslas. Direktorius dr. kun. Juozas Bakšys pasakė atidaromąją kalbą. Nušvietęs Lietuvos priespaudos laikus ir dabar atgavimą Laisvės, ragino visus gerai mokytis, kad baigę mokslus būtume naudingais Tėvynei sūnumis. Pirmaisiais metais buvo atidarytos dvi klasės – 1-oji ir 2-oji. Prisimenu, antroje klasėje jau buvo suaugę, turintieji po 18–20 metų. Aš įstodamas turėjau 13 metų. Gimnazijos mokytojai buvo šie: dr. kun. Juozas Bakšys, prof. kun. Teodoras Brazys, kun. J. Orvidas, Jonas Miškinis, Julius Bloznelis, Juozas Sužiedėlis, Juzė Rėklaitytė, Magdalena Miškinienė, Ignas Rinkevičius, Juozas Uogintas ir Vladzė Blažonytė. Gimnazijos daktaras – Kovarskis. Ypač šiai gimnazijai buvo pasišventę ir nusipelnę dr. kun. J. Bakšys, J. Miškinis, J. Bloznelis, J. Rinkevičius ir J. Rėklaitytė, o vėliau kun. Stanislovas Kiškis.

Prasidėjo pirmosios pamokos. Mokytojai nurodinėjo, kokias knygas reikia įsigyti. Paprašydavau pas tėvelį pinigų knygoms ir rašomajai medžiagai. Jų man visados duodavo su magaryčiomis, už ką nusipirkdavau saldinių. Kartą net nuėjau saldainiais lošti pas žydėlį, stovintį su staliuku rinkoje. Jis šaukė: „Kas norit saldainiais lošt?“ Praeidamas, manau, išbandysiu laimę. Paėmęs abiem rankomis iš jo dėžės saldinių, sviedžiau ant staliuko, sakydamas „lyčna“. Žydelis poromis skaičiavo ir pasirodė, kad buvo lyčna. Prisidėjau pilnas kišenes ir net iš džiaugsmo baimė paėmė. Jei būčiau pralošęs, būčiau ir pinigų neturėjęs apmokėti. Žydelis dar ragino bandyti, bet aš jam pareiškiau, kad užteks, nes neturiu kur dėti ir nuėjau.

Pradžioje mokytiis tingėjau ir nesistengiau, be to, blogai pasiruošęs į gimnaziją įstojau, tai likau antriems metams. Vėliau pradėjau uoliau mokytiis ir mokslas sekėsi gerai. Mėgiamiausi mano dalykai buvo kalbos, sportas ir muzika. Labiausiai nekenčiau matematikos. Mokytojai ir mokslo draugai mane mylėjo. Per sporto pamokas pirmaudavau. Per pertraukas vasaros metu lošdavome futbolą, o žiemą mušdavomės sniegu. Geriausiai futbolą mušdavo į aukštį vyresniosios klasės mokinys Antanas Saulevičius. Savo ilga koja kaip spirdavo, tai sviedinys aukščiau cerkvės bokšto iškildavo. Kartą klasėje su savo klasės draugu Juliumi Volungevičiumiėjome ristynių ir sulaužėme suolo atramą. Nubėgusios mūsų klasės mergaitės pranešė direktoriui, kad vienas Volungevičius sulaužė suolą. Kartą per pertrauką vienas mokinys man uždėjo už apykaklės sniego. Aš jį pavadinau rupūže. Atsigrįžtu, kad už manęs direktorius stovi. Susigėdau, nes direktorius išbarė, sakydamas, kad iš manęs nesitikėjęs tokį žodį išgirsti. Mokiniam rūkyti buvo draudžiama, bet būdavo tokių, kurie po pamokų rūkydavo. Kartą, būnant mums prie Nemuno, atsirado pypkorių. Jie ir mums, nerūkantiems, siūlė rūkyti, kad nepraneštume direktoriui. Aš neėmiau rūkyti, tai prievarta man į burną įdėjo rūkstantį papirosą, sakydami: „O dabar tai jau visi rūkome“.

Retkarčiais direktorius išrikiavęs bandydavo iš burnos kvapą ir tokiu būdu pypkorių sugaudavo ir nubausdavo. Aš kasdien į gimnaziją vaikščiojau iš namų. Miestelis nuo namų netoli, tik visa bėda, kad mūsų kaimą nuo miestelio skyrė Nemuno ir Merkio upės. Kasdien reikėdavo keltis valtimis

per Nemuną arba Merkį. Su manimi kartu eidavo šie draugai: Bonifacas Janavičius iš mano klasės (jis lankė gimnaziją tik iki trečios klasės), Ona Janavičiūtė (ji lankė tik iki antros klasės), Vladas Muzikevičius (vyresnės klasės), mano pusbroliai Zigmas Sviklas ir Julius Kvaraciejus (abu žemesnės klasės). Vasaros ir rudens bei pavasario metu per upę patys persikeldavome. Sugrižę dažnai nerasdavome valtys, todėl turėdavome pastovėti ir šaukti mus pairstyti. Žiemos metu, kada užšaldavo ant upių ledas, jausdavomės gyvenantieji kaip Merkinėje. Žiemą, pradėjus šalti, plaukdavo dideli ledai. Tada būdavo sunku irtis ir mus turėdavo irti suaugę. Artėjant pavasariui, ledas nuo kraštų nutirpdavo, per ledą ėjimas būdavo pavojingas, bet mes eidavome, ligi sulaužydavo ledą. Ne kartą įsmukdavome ir išsimaudydavome. Dažnai į pamokas pavėluodavome, o ypač žiemą, kada būdavo sunkus per upę persikėlimas. Paruošę pamokas, eidavome žaisti su pilke ir kitų žaidimų. Bonifacas Janavičius mėgo kortomis lošti, mus irgi prikalbindavęs palošti iš pinigų arba degtukų. Prie mūsų prisidėdavo dar Bronius Barysas (žemesnės klasės mokinys). Su Sviklu darydavome pavasarį paukšteliams inkilėlius ir įkeldavome juos aukštai į beržus. Eidavome pasivaikščioti Nemuno pakrantėmis ir pamiškiais, žiūrėdami paukščių lizdų. Atšilus orui, leisdavome iš beržų sulą. Žiemą bandydavome statyti zuikiams kilpas. Kartą tokiu būdu aš pagavau zuikį. Radome jį dar gyvą ir vos tik man prie jo pribėgus – pasismaugė.

Gražiais gegužės vakarais, po gegužinių pamaldų, susirinkę kaimo viduryje, gražiai užtraukdavome įvairias dainas. Mano tėvelis buvo dainų mėgėjas ir atsidaręs langą jų klausydavosi. Prie mūsų, mokinių, dainuoti prisidėdavo kaimo jaunuoliai: Vladas, Juozas ir Viktoras Jaskelevičiai, Juozas Jankauskas ir Tomas Kvaraciejus. Mūsų dainos būdavo girdimos miestelyje, net kartą direktorius klausė, kas ten pas jus taip dainuoja. Buvau dainų mėgėjas ir turėjau gerą balsą. Lankydamas gimnaziją, rinkau įvairią tautosaką, t. y. dainas, mįsles, patarles, prietarus ir t. t. Jų nemažai surinkau. Turėjau virš trijų šimtų dainų surinkęs, žinojau jų visų melodijas; keletą šimtų mįslių, patarlių ir kt. Taip pat nuo mažens rinkau archeologinius dalykus. Turėjau surinkęs apie tris šimtus įvairių senų monetų, akmenų kirvukų ir kitų dalykų. Tarp monetų buvo gana senų, siekiančių Vytauto

laikus, Romos imperijos, kryžiuočių ir kt. Dalį jų paaukojau Dzūkų muziejui Alytuje, o kitą mano tautosaką sunaikino bolševikai. Šiam darbui turėjau patraukimą.

Kartą grįžtant iš mokyklos ir einant Nemuno tiltu, esant smarkiam vėjui, nunešė į Nemuną mano uniforminę kepurę. Parėjau į namus be kepurės. Gavau nuo tėvelio barti. Apie 1923 metais buvo pakeista gimnazijų uniforma. Kepurė buvo gorčiaus pavidalo, aukšta, juodos medžiagos, su baltu sidabrinės spalvos dirželiu. Priešakyje baltas ženklas – apskritime raidės „L. M.“ (Lietuvos Mokykla). Kelnės ir frenčius – juodos spalvos. Frenčius su stačia apykakle, su dviem žemai kišenėmis, be sagų (susegama sagtukais). Mergaitėms – rudos spalvos sijonėlis su juodu žiurstuku. Nupirko ir man tėvelis tokią uniformą, tik tamsiai rusvos medžiagos.

1924 metais atvykę slapta per administracijos liniją lenkų agentai nužudė mūsų mylimą direktorių dr. kun. Juozą Bakšį. Jie, atėję naktį prie direktoriaus buto, paspaudė skambučio mygtuką ir, kada direktorius pravėrė duris, dviem pistoleto šūviais į krūtinę buvo peršautas ir vėliau mirė. A. a. kun. Juozas Bakšys buvo karštas lietuvis veikėjas. Buvo uolus kovotojas dėl Lietuvos Nepriklausomybės. Iškovojo Lietuvai nepriklausomybę, buvo vyriausias Merkinės apylinkėje civilinės valdžios administratorius. Būdamas direktoriumi, nenuilstamai kovojo dėl atgavimo iš Lenkijos mūsų pavergtojo krašto dalies. Dažnai darydavo ekskursijas prie administracijos linijos Puvočių kaime ir kitur. Šaukdavo lietuvius, gyvenančius kitoje pusėje administracijos linijos, klausdamas: „Broliai lietuviai, ar nesunku jums gyventi po lenkų priespauda?“ Žmonės rinkdavosi prie Merkio ir giedodavo Lietuvos Himną bei mosuodavo mums rankomis. Atbėgę lenkai su šautuvais susirinkusius išvaikydavo. Kai kurie mokytojai pradėdavo būkštauti, sakydami direktoriui, kad gali lenkai pradėti šaudyti, bet jis atsakydavo: „Nebijokit, aš pirmas stoviu“. Dar prieš tai nužudė lenkai ir mano pradžios mokyklos buvusį mokytoją Juozą Bloznelį, irgi karštą lietuvi kovotoją. Sužinoję apie mūsų direktoriaus kun. Juozo Bakšio mirtį, visi mokiniai verkėme. Kūnas buvo palaidotas jo tėviškėje – Utenos apskrityje.

Laikiniai eiti gimnazijos direktoriaus pareigas buvo pavesta mokytojui Jonui Miškiniiui. 1925 metų rudenį buvo paskirtas mūsų gimnazijai naujas

direktorius kun. Stanislovas Kiškis, kuris ėjo šias pareigas ligi gimnazijos uždarymo, t. y. iki 1928 metų. Kun. Stanislovas Kiškis buvo gabus pedagogas. Turėjo gerą iškalbą ir aukštą išsilavinimą. Be to, buvo be galo geros širdies ir kiek galėdamas kiekvienam padėdavo. Neturtingus mokinius pats šelpdavo ir maistu, ir mokslo priemonėmis. Buvo įsteigęs smuikininkų būrelį. Pats nuvykęs Kaune nupirko smuikus ir davė nurodymus, kaip mokytis smuikuoti. Aš irgi prašiau tėvelio tam reikalui pinigų. Laimė, tuo metu mano dėdė (tėvelio brolis) Ignas Kvaraciejus iš Amerikos prisiuntė penkis dolerius ir dar pusę tiek pridėjo tėvelis. Už 75 litus kun. Stanislovas Kiškis nupirko man smuiką. Labai mėgdavau groti, bet pradžioje niekas neišeidavo.

1926 m. birželio 15 d. baigiau Merkinės vidurinės mokyklos keturias klases ir, būdamas labai gero elgesio, gavau mokyklos baigimo pažymėjimą Nr. 51. Baigiau mokyklą ketvirtuoju mokiniu, turėdamas tris pažymius patenkinamus, o kitus gerai ir labai gerai. Ypač jaučiausi nuskriaustas su lietuvių kalba – turėjau trejetuką. Šis dalykas man gerai sekėsi ir man patiko. Mano laidos buvo šie mokslo draugai: Silvestras Verseckas (buvęs gabiausias mokinytis), tarnavęs policijoje nuovados viršininku, bolševikų ištremtas Sibire; Valentas Balčius, buvęs kunigu, bolševikų nužudytas 1941 metais; Vladas Aleksonis, kunigas; Bolius Karlonas, buvęs policijos nuovados viršininkas; Jonas Čaplikas, policijos pareigūnas; Jonas Klimkevičius, mokesčių inspekcijos pareigūnas; Julius Volungevičius, administracijos pareigūnas; Petras Volungevičius, mokesčių inspektorius; Teofilis Babavičius, aviacijos puskarininkis; Petras Dzidzevičius, buvęs dailininkas (miręs); Bronius Čiras, administracijos pareigūnas; Juozas Gudaitis, mokytojas; Jonas Žaunerauskas, administracijos pareigūnas; Juozas Tamulevičius, husarų puskarininkis. Iš mergaičių: Petrusė Dzidzevičiūtė, akušerė; Emilija Ribikauskaitė; Anelė Jevaišytė, mokytoja; Vladzė Augustauskaitė, mokytoja; Julė Drobnytė, prekybininkė. Sėdėjau kartu su Juozu Tamulevičiumi pirmame suole už mergaičių. Po iškilmingo išleistuvių akto visi mokslo draugai nusifotografavome, nuoširdžiai atsisveikinome, palinkėdami vieni kitiems geriausios kloties gyvenime ir tolimesniame moksle. Mergaitės atsisveikindamos, žiūrėdamos į klasės sienas, verkė. Baigus vidurinį

mokslą, vieni tuo ir baigė mokslo karjerą, kiti stojo tarnybose, tretį išvyko tęsti mokslų įvairiose mokyklose. Aš su mokslo draugu Valentu Balčiumi nutarėme tęsti mokslą Alytaus gimnazijoje. Padarėme išeitojo mokslo pažymėjimo nuorašus, prilipdėme po žyminio mokesčio ženklą prie prašymų ir pasiuntėme Alytaus gimnazijos direktoriui. Prašomas tėvelis, kad leistų toliau tęsti mokslą, pareiškė: „Na gerai, eik, pažiūrėsim, kas iš tavęs bus.“ Baigiantis vasarai, 1926 metų rugpjūčio mėnesio pabaigoje, tėvelis pakinko arklių, prikrauna vežime man maisto ir susėdę abu traukiame į Alytų.[...]

Merkinės vidurinės mokyklos mokiniai.
Centre sėdi direktorius kun. Juozas Bakšys. 1924 m.
Nuotr. iš A. Baryso šeimos albumo.

*Miškinis Jonas. Manoji Dzūkija (atsiminimai).
London (Anglija), 1966, p. 55, 63–64.*

Merkinės vidurinė mokykla

Lietuvos nepriklausomybės pradžioje čia daug dirbo iš Vilniaus atkeltas kun. dr. Juozas Bakšys. Jis, kun. Ribikausko remiamas, išvystė plačią visuomeninę ir kultūrinę veiklą. Be to, ūkininkus gindavo nuo besitraukiančių vokiečių plėšikavimo ir ragino jaunuolius stoti savanoriais į kovą dėl Lietuvos nepriklausomybės.

1920 m. lenkai želigovskininkai okupavo Merkinę ir pusę jos valsčiaus. Daugiausia nukentėjo lietuviškos mokyklos. Lenkomanai džiūgaudavo, skųsdavo lenkų administracijai lietuvius veikėjus, Merkinės bažnyčios kunigus, kuriuos lenkai stropiai sekė ir kurį laiką laikė namų arešte. Tada Merkinės apylinkėse užvirė partizanų kovos su įsibrovėliais lenkais, kurie čionai grobstė iš gyventojų turtą. Tose kovose labiausiai pasižymėjo Rylškių partizanai.

Partizanų atkaklios kovos privertė lenkus iš Merkinės pasitraukti.

Kai lenkai iš Merkinės pasitraukė, tai ji tapo lietuviybės centru. Susiorganizavo valsčiaus savivaldybė, kurios pirmuoju sekretoriumi buvo S. Kvilonas, ilgametis kaimo mokyklos „daraktorius“. Vėliau atidaryta pradžios mokykla, kuriai vadovavo mokytojas Juozas Bloznelis.

1921 m. spalio mėn. pradžioje prof. Krėvės-Mickevičiaus ir kun. dr. J. Bakšio rūpesčiu įsteigta vidurinė mokykla, kurios direktoriais buvo kun. dr. J. Bakšys, 1925 m. J. Miškinis, o vėliau kun. St. Kiškis.

Mokykla kūrėsi labai sunkiomis sąlygomis dviejų aukštų mūriniame name, kuriame 1648 m. mirė karalius Vladislovas IV. Pradžioje veikė dvi klasės, o sekančiais metais 4 klasės. 1922 m. mokyklą lankė 118 mokinių. Dirbo šie mokytojai: kun. dr. J. Bakšys, J. Miškinis, prof. kun. T. Brazys, Julius Bloznelis, M. Miškinienė, L. Čaplikas, J. Rinkevičius, Rėklaitytė-Rinkevičienė, J. Uogintas, Gutauskas, V. Blažonytė, kun. Orvidas, kun. Jezukevičius, kun. St. Kiškis ir kiti.

Dainavos krašto jaunimas labai veržėsi į mokslą. Net iš lenkų okupuotų kaimų – Marcinkonių, Darželių, Puvočių, Kašėtų, Musteikos, Randamonių, Žogelių – jaunuoliai slaptai pereidavo demarkacijos liniją ir mokėsi Merkinės vidurinėje mokykloje. Mokykla dažnai ruošdavo vaidinimus, koncertus ir kitokius kultūrinius parengimus, kuriuos visuomenė gausiai lankydavo. Mokykla savo gyvavimo metais išleido 122 abiturientus.

Merkinės vidurinė mokykla (progimnazija). Apie 1928 m.
Nuotr. iš G. Lučinsko kolekcijos.

1928 m. Švietimo ministerija dėl lėšų stokos pradėjo siaurinti aukštesniųjų mokyklų tinklą. Merkinės mokykla buvo prie pat demarkacijos linijos, turėjo daug mokinių, tai niekam nė į galvą neatėjo mintis, kad šią mokyklą uždarytų. Tačiau kai kam kažkas politiniu požiūriu Merkinę nepatiko, ir dėl to mokykla 1929 m. netikėtai buvo likviduota. Tai buvo didelis smūgis Dainavos krašto gyventojams.

**Jonas Miškinis. 1000 akacijų Merkinės piliakalnyje.
Mūsų kraštas. 1935 m. birželio 9 d. Nr. 23, p. 6.**

1000 akacijų Merkinės piliakalnyje

Nėra lietuvio, kuris nežinotų garsiosios Merkinės pilies. O jei kuris jos ir nematė, tam Krėvės „Dainavos šalies padavimai“ apie ją pasakė. Žinoma, amžiams slenkant ir srauniam Stangės upeliui pašonėje jo čiurlenant, pamažu ta mūsų tautos brangenybė ėmė dilti. Kai kada drįsdavo jį net paties žmogaus ranka pažeisti. Prasidėjus didžiajam karui, piliakalnio viršukalnėje buvo išrausti gilūs apkasai, iš kurių vėliau rusai daug kartų šaudė vokiečius.

1921 m. vidurinėsios mokyklos mokytojai su mokiniais ryžosi rūpintis piliakalnio sutvarkymu ir apsaugojimu. Abeji okupantų apkasai buvo sulyginti, Stangės upelio nugriautieji krantai apsodinti gluosniais, o piliakalnio viršūnėje pasodintas Kęstučio medis ir pastatytas aukštas stiebas, ant kurio tautiškų švenčių proga plevėsuodavo mūsų vėliava.

Tačiau nutautėjusiems miestelėnams tas nepatikdavo ir jie pradėjo reikšti pretenzijų, kad piliakalnis yra jų nuosavybė. Čia įsikišo tuomet uoliai veikusi Lietuvai pagražinti draugijos Merkinės skyriaus valdyba, kurios globai ir buvo pavestas piliakalnis. Tuomet kalnas buvo aptvertas spygliuota viela, o į kalną įeiti padaryti vartai. Tačiau 1929 m., užsidarius vidurinei mokyklai, sumažėjo Merkinėje inteligentinės jėgos ir piliakalnio priežiūra vėl atsidūrė liūdnoje būklėje.

Ir tik pernai rudenį Alytaus miškininkų mokykla, direktoriui A. Rukuižai vadovaujant, atvažiavo į Merkinę ir piliakalnį pasodino 1000 baltųjų akacijų, kurios dabar gražiai auga.

Merkiniečiams inteligentams reikėtų įvertinti šį kilnų miškininkų darbą ir daboti, kad tie medeliai augtų ir bujotų.

Merkinės piliakalnio griūvantys šlaitai apsodinami medeliais. 1934 m.

Nuotr. iš G. Lučinsko kolekcijos

***Miškinis Jonas. Manoji Dzūkija (atsiminimai).
London (Anglija), 1966, p. 77–81.***

Kunigas dr. Juozas Bakšys

Kun. dr. J. Bakšys buvo uteniškis. 1908 m. baigęs Vilniaus dvasinę seminariją, įstojo Insbrucko universitetan Austrijoje, kurį 1912 m. baigė teologijos daktaro laipsniu. Iš universiteto vėl grįžo į mylimiausią ir romantiškiausią, anot jo posakio, Vilnių. Nuo 1913 m. buvo Visų Šventųjų bažnyčios Vilniuje vikaru ir drauge mokė Vilniaus lietuvių mokytojų kursuose. Šalia tiesioginių pareigų, steigė lietuviškas organizacijas, šaukė susirinkimus, skaitė įvairiomis temomis paskaitas, redagavo savaitraštį „Aušra“, kuri buvo gražiai leidžiama ir įdomiai prirašoma. Todėl Vilniaus krašto gyventojai, ypač kaimiečiai, „Aušrą“ gausiai prenumeravo ir ją laikė geriausiu savaitraščiu.

Vokiečiams Vilnių okupavus, kun. dr. J. Bakšys su Vileišiene rūpinosi našlaičių likimu: steigė prieglaudą, ieškojo jiems maisto, drabužių ir kt. Kadangi mieste našlaičių reikalus tvarkyti buvo labai sunku, tai jis vieną prieglaudą įsteigė Rudziškėje. Čia surado tinkamas patalpas. Dažnai vykdavo į kaimus pas ūkininkus prašyti našlaičiams maisto. Suaukotąjį maistą pats nešdavo ant savo pečių į prieglaudą. Vokiečiai pykdavo, žandarai gąsdindavo jį, bet jis tiesiai jiems į akis sakydavo, kad tik dėl jų, vokiečių, tiek daug našlaičių ir moksleivių Vilniuje skursta.

Kun. dr. J. Bakšys buvo nuo karo nukentėjusių Lietuvių Komiteto aktyvus narys. Jis gerai mokėjo vokiškai, dėl to turėdavo rašinėti vokiečių įstaigoms įvairius raštus ir pats lankydavosi pas vokiečių aukštuosius pareigūnus nukentėjusių lietuvių reikalais. Dažnai su pareigūnais ginčydavosi ir teisėtus lietuvių reikalus visada sugebėdavo teigiamai išspręsti. O kai pradėjo Rytuose braškėti vokiečių frontas, tai kun. dr. Bakšys su Antanu Smetona rašė į laikraščius straipsnius ir atsišaukimus plačiai visuomenei apie Lietuvos prisikėlimą. Vilniaus lenkai tuo metu kėlė aukštyn galvas. Kun. dr. J. Bakšys vedė su jais ryžtingą politinę kovą. Tai šie ėmė skųsti jį vyskupui. O kai kun. dr. J. Bakšys su kitais Lietuvių Komiteto nariais pasirašė memorandumą dėl Lietuvos nepriklausomybės, tai ne tik vokiečiai, bet ir lenkai pradėjo siusti. Ir, va, Vilniaus vyskupijos administratorius pavyskypis Michalkevičius (sulenkęs lietuvis) panaudojo griežtas sankcijas: kun. J. Bakšį suspenduoja ir iš Vilniaus iškelia į Dzūkijos užkampį.

Kun. J. Bakšys su širdgėla išsiskyrė su Vilnium ir atvyko į Merkinę. Klebonas K. Ribikauskas labai džiaugėsi, sulaukęs tokio uolaus ir ryžtingo veikėjo. Tuo metu kaip tik vyko kovos su besiveržiančiais lenkais prie Merkio ir Nemuno krantų. Kun. Bakšys skatino jaunimą imtis ginklo. Jis ir pats stojo šaulių eilėna. Savo autoritetu ir gyvu žodžiu ypač paveikė Dainavos krašto jaunimą. Partizanai su šauliais ne tik sulaukė besiveržiančius lenkų dalinius, bet vietomis juos sumušė ir tolokai atstūmė atgal.

Jis Vilniaus „Ryto“ draugijos vardu steigė pradžios mokyklas, kurios turėjo didelio pasisekimo.

Su prof. Krėve jie buvo artimi bičiuliai. Susitikdami sielodavosi dėl Dzūkijos jaunimo ateities. 1921 m. gegužės mėn. pradžioje nusprendė

juodu Merkinėje įsteigti vidurinę mokyklą. Švietimo ministeriui parašė gaudų prašymą. Švietimo ministerija leido ir jos direktorium paskyrė kun. dr. J. Bakšį. Jis per bažnyčią, organizacijas ir savivaldybę kvietė visus geros valios lietuvius kas kuo gali prisidėti. Pats vyko į kaimus prašyti lentų, plytų ir kitokių statybinių medžiagų. Ir per porą mėnesių apgriautas didelis namas pavirto į gražią ir erdvią vidurinę mokyklą. Mokyklai dar stigo suolų, mokslo priemonių ir kitokių būtinų reikmenų. Kun. Bakšys kreipėsi į Amerikoj gyvenančius džukus, kad jie paremtų tą švietimo židinį. Pirmasis atsiliepė kun. Čaplikas, pats aukėjo ir daug iš kitų surinko aukų. Mokykla per trumpą laiką buvo visa kuo aprūpinta ir turėjo daug mokinių.

Mokykla, be to, ruošdavo vaidinimus, koncertus ir kitokius tautinius ir kultūrinius parengimus, kuriuos džūkai labai gausiai lankydavo.

Merkinės nutautę lietuviai, ypač tie, kurių vaikai buvo pabėgę į lenkų legionus, pyko ir su pagieža sakydavo: „Žiūrėkit, ką tie chamai išdarinėja!“ Dėl tos visos veiklos jie kun. Bakšio neapkęsdavo. Ir, va, 1924 m. lapkričio mėn., rodos, 20 d., atėjęs iš pamokos į mokytojų kambarį, pastebėjau direktorių giliai susirūpinusį.

Pasirodo, jis gavo anoniminių laišką. Laiškas rašytas lietuviškai, bet mažai raštingo žmogaus. Laiške primena kun. J. Bakšiui, kad jis per uoliai darbuojasi ne tik mokykloje, bet ir šaulių organizacijoje. Girdi, užfrontės lenkai laiko jį „šaulių karaliumi“. Laiško autorius sakosi, kad jis gyvenęs lenkų okupuotame krašte ir dažnai susitinkęs lenkų slaptosios policijos agentus, kurie yra pasiryžę „tave, mielas kunigėli, nužudyti“. Laiškas baigiamas: „Kol dar nevēlu, bėk iš tos Merkinės, nes kitaip pirma laiko žūsi“.

Po kokios savaitės gavo antrą panašų laišką. Tada jis rimtai susirūpino. Patariau jam įsigyti ginklą, bet jis pasakė: „Kas ginklu kovoja, tas nuo ginklo ir žūva“. Pasisakė, kad vakarais niekur nevaikščiosias ir Kalėdų atostogų metu prašysias Švietimo ministeriją ilgesnių atostogų.

Gruodžio 15 d. Merkinėn atvažiavo kažkoks filmėninkas Petruškevičius – mokiniams atvežė parodyti filmą. Kreipėsi į mokyklos direktorių, kad jis leistų pasinaudoti mokyklos sale. Direktorius leido ir pats su mokiniiais iki 8 valandos vakaro žiūrėjo filmos. Po to Petruškevičių ir du mokytojus, Rėklaitytę ir Rinkevičių, pakvietė pas save vakarienės. Vakarieniaujant

kažkas tyliai paspaudė durų skambučio mygtuką. Norėjo mokytojas eiti prie durų, bet kun. J. Bakšys greit atsistojo ir priėjęs paklausė:

– Kas čia?

– Savas! – atsiliepė.

Pravėręs duris, pamatė nepažįstamą žmogų, kuris tuoj paleido į kun. Bakšį tris šūvius. Kun. Bakšys greit uždarė duris ir, įbėgęs į kambarį, ėmė šaukti: „Mane peršovė, gelbėkit!“ Čia pat krito ant kėdės, o iš jo krūtinės tryško kraujas. Telefonu susijungta su Kaunu ir pranešta anuometiniam finansų ministeriui dr. P. Karveliui, jo svainiui. Jis atvažiavo su chirurgu dr. Kuzma. Praėjo keletas valandų, kol buvo pasiekta Kauno miesto ligoninė. Čia padaryta operacija.

1925 m. sausio 4 d. aplankiau jį ligoninėje. Sakėsi, kad jaučiąsis neblogai, domėjosi mokyklos reikalais, duodamas man kai kurių nurodymų ir patarimų. Aptaręs mokyklos reikalus, skundėsi, kad jį labai vargina lankytojai, o ypač žurnalistai. Tą dieną jautėsi gerai ir tikėjosi po kokių dviejų savaitių grįžti į mokyklą.

Parvažiavęs Merkinėn, sekančią dieną gavau telegramą, kad kun. dr. Juozas Bakšys staiga mirė.

Bingelis Julius. Dr. kun. Juozas Bakšys. Merkinės vidurinės 4 kl. mokyklos pirmasis vedėjas-direktorius. (Atsiminimai, kraštotyrinė medžiaga. 1972 m. rankraštis). LMAVB RS. F8, vnt. 13, l. 1–5.

Dr. kun. Juozas Bakšys.

Merkinės Vidurinės 4 kl. mokyklos pirmasis vedėjas-direktorius

Merkinės vidurinė 4-kl. mokykla įsteigta 1921 metais. Jos rūpintojas įsteigėjas ir pirmasis vedėjas-direktorius buvo teologijos-filosofijos mokslų daktaras Juozas Bakšys. Jis aukštuosius mokslus buvo baigęs Šveicarijoje ir Austrijoje. Tuo laiku Lietuvoje mažai buvo mokytų žmonių, ypač su aukštuoju. Bendrai Lietuvoje tuo metu viešpatavo carinė spauda, rusiškas tamsumas. Bakšys tuo laiku, 1921 metais, galėjo aukštosiose mokyklose – universitete profesoriauti. Pasiliko Merkinės švietėju. Prie Merkinės tiek

buvo prisirišęs, ją pamilęs, kad jai atidavė savo mokslo žinias, jaunystę ir net gyvybę.

Dr. kun. Juozas Bakšys gimęs 1884 metais Utenos apskrityje, Kuktiškių valsčiuje, Asmalų kaime, susipratusių ūkininkų šeimoje. Tai buvo nepaprastas žmogus, stipri asmenybė. Jo išviršinė išvaizda tobulai ir sveikai atrodė išsivysčiusi. Gamta jį buvo apdovanojusi sveikata, protu, siela. Kaip yra sakoma: „Sveikame kūne – sveika siela“.

Dr. kun. Juozas Bakšys buvo Merkinės klebono Ribikausko padėjėjas-vikaras. 1921 metais Švietimo ministerija Bakšį skiria Kaišiadorių 4-kl. mokyklos kapelionu. Būdamas Bakšys Kaišiadoryse, nepamiršo Merkinės. Ėmėsi rūpintis atidaryti tokią pačią mokyklą Merkinėje. Kreipėsi į Švietimo ministeriją. Švietimo ministerija tik iš antro karto sutiko ir leido jam rūpintis atidaryti tokią mokyklą Merkinėje. Tokių miestelių, kaip Merkinė, Lietuvoje buvo daug. Net kai kurie apskričių miesteliai neturėjo vidurinių mokyklų.

Nepriklausoma Lietuva kūrėsi ant karo griuvėsių. Po carinės Rusijos 123 metų vergijos ir apie 5 metus vokiečių karinės okupacijos Lietuva buvo labai nualinta, nuplėšta ir be galo išvarginta. Nebuvo, neturėjo būtiniausiems valstybės kūrimosi reikalams lėšų.

Bakšys buvo mokslininkas, bet kol neturėjo raštu Švietimo ministerijos patvirtinimo, kad kartais dėl lėšų stokos ar radus kur kitur būtiniau reikalingą, didesniame mieste – neatšauktų savo žodžiu duoto sutikimo, jis kreipėsi paramos pas tuo laiku žinomus švietėjus. Tarp kitų, Bakšys laišku ir asmeniškai, pas Krėvę. Krėvė mielai sutiko ir parašė Bakšiui laišką, kad padėsiąs. Be abejo, Krėvė padėjo išrūpinti atidaryti Merkinėje vidurinę 4 kl. mokyklą.

Dr. kun. Juozas Bakšys, gavęs Švietimo ministerijos paskyrimą Merkinės vid. mokyklos vedėju, ėmėsi visa savo energija kurti mokyklą. Žodžiu ir raštu kreipėsi į parapijų klebonus ir valsčių viršaičius. Klebonai iš ambonų, viršaičiai per seniūnus ragino tėvus leisti vaikus mokytis į Merkinėje atidaromą vidurinę mokyklą. Norinčių mokytis prisirinko daug. Mokslą pradėti reikėjo. Tuo laiku mokytojų trūko. Direktorius Bakšys ant greitųjų pasirinko iš pradinės Gudakiemio kaimo mokyklos mokytoją Joną Miškinį, baigusį Vilniaus „Ryto“ draugijos kaimo mokytojų kursų. Tai buvo

Didliai gerbiamas
 mūsų Diektorius,
 kuris gal vien dėl
 mūsų.

Jis pirmas įkūrė
 Martines mokyklą
 kurioje mes pradedame
 mokytis gavom.

Mes prie jo augim
 kaip vaičiai prie tėvo
 tėvų.

Visa mūsų nelaimė
 kad jis tapo mėsautu
 1924 met. Ižoliena suvokė
 nes to ir mirė 1925 m.
 sausio 8 dieną.

Suvokėme mes į mokyklą
 ką visi vertėm, kaip
 vilkai stangim. Bet
 nevertėm vertėm gal
 jau mūsų širdys jau
 tų kad kaip mėsautas
 tų kaip tų kaip tų
 mėsautas kaip tų kaip tų

Merkinės parapijos vikaras kun. Juozas Bakšys. Fotografavo Juozas Uogintas.
Merkinė, 1922 m. LMAVB RS, F8-13, l. 7.

gabus žmogus. Tuo laiku tokiai mokyklai buvo becenzis, bet kitus mokė ir sykiu pats mokėsi – savo pasiekė.

Mokinių mokykloje buvo daug. Mokiniai buvo nevienodo amžiaus ir nevienodo išsimokslinimo. Šiaip taip dėl mokytojų stokos mokslą pradėjo su viena klase. Po Naujų metų, 1922 metų pradžioje, be Bakšio ir Miškinio, atsirado lietuvių kalbai mokyti Sužiedelis ir dainoms-muzikos mokyti iš klebonijos ateidavo lenkų ištremtas iš Vilniaus, ligotas prof. kun. Teodoras Brazys ir darbeliams – atsikėlusį iš Masališkių pradinės mokyklos mokytoja Miškinienė Magdalena. Tada iš peraugusių ir daugiau išsimokslinusių vaikų buvo atidaryta antra klasė. Merkinės vid. mokykla pirmus mokslo metus baigė dviem klasėmis.

Bakšys buvo tikras pedagogas ir gilus mokslininkas, neišsenkamas žinių šaltinis. Dėstomus dalykus mokiniams perduodavo meniškai-įtaigiai. Jo pamokų mokiniai laukdavo. Tiek jo pamokos būdavo įdomios ir atrodydavo trumpos, kad kolindavo skambintoją, kam per greit, ne laiku paskambino. Bakšys dėstė visas istorijas ir vokiečių kalbą. Jo mokiniai, išėję į kitas mokyklas, pajautė Bakšio dėstytojo trūkumą. Vienas kitas sakėsi, kad šiek tiek panašų dėstytoją sutikęs, gal kiek panašų, Aukštadvaryje – Pupalaigį, Panevėžyje – Dobilą Liudą. Dotnuvoje, žemės ūkio akademijos, vieną kitą dėstytoją. Ir viskas.

Bakšys turėjo mokytojo-dėstytojo talentą. Be to, be savo tiesioginių dėstomų dalykų, šventadieniais ar šiaip laisvalaikiu, mokiniams papasakodavo mandagumo, gero elgesio paskaitėles, kaip elgtis žmonėse, gatvėje, susiėjime, svečiuose ir bendrai gyvenime. Apie ką kalbėdavo, imdavo iš vietos gyvenimo pavyzdžių, net iš tų mokinių. Bakšys buvo pastabus. Ką kalbėdavo, dėstydavo, tam reikalui turėdavo ir rodydavo pavyzdį savo žodžiams įtikinti.

Kartą per tokią neeilinę paskaitą, kaip elgtis svečiuose, valgykloje prie stalo, kada teks valgyti iš lėkščių keli valgiai, atsinešė čia pat lėkštes kelių valgių, sudėtas vieną ant kitos. Parodė ir paaiškino, nuo kurios pradėti valgyti. Pabaigoje pasakė pavyzdį – atsitikimą. Vienoje užsienyje didelėje valgykloje prie valgių: viščiukų, žuvų, vėžių ir panašių, atneša puodelį vandens, pavalgius pirštams nusiplauti. Toks valgytojas, nežinodamas etiketo, vandenį išgėrė.

Dr. kun. Juozas Bakšys, baigęs užsienyje aukštuosius mokslus, sugrįžo į Lietuvą. Tuo laiku Lietuvoje su aukštuoju mokslu buvo vienas kitas net tarp kunigų. Tad Vilniaus bažnytinė vyriausybė jį paliko Vilniuje. Tuo metu Vilniaus aukščiausia bažnytinė vyriausybė buvo su vyskupu Mikalkevičiumi priešakyje lenkiška. Taip pat tuo laiku vokiečių okupacinė valdžia buvo prolenkiška. Bakšys susipratęs lietuvis patriotas. Ilgai tarp Bakšio ir Vilniaus lenkiškos bažnytinės vyriausybės, ir vokiečių okupacinės karo valdžios nuoširdus tikras bendradarbiavimas negalėjo tęstis. Turėjo susikirsti-susidurti. Greit tas įvyko.

Didysis karas ėjo į pabaigą. Carinė Rusijos imperija, išlaikiusi Lietuvą 123 metus vergijoje, subyrėjo. Lietuva ėmė kilti savo nepriklausomam gyvenimui. Vilniuje Lietuvos šviesuoliai su Basanavičiumi priekyje ėmė veikti. Tarp Lietuvos šviesuolių veikėjų buvo ir dr. kun. Juozas Bakšys. Kuriami buvo įvairūs komitetai, draugijos susivienijimai ir pan. Iš tų Lietuvos veikėjų buvo išrinkta iš dvidešimties žmonių Aukščiausia Lietuvos Gelbėjimo Taryba.

Dr. kun. Juozas Bakšys, gerai mokėdamas vokiečių kalbą, kreipėsi į vokiečių karo okupacinę valdžią su protestu, įrodinėdamas, kad Vilnius yra sena Lietuvos sostinė, kad Lietuva nėra Lenkija. Žodžiu, Bakšys susikirto su abiem okupantais. Tuo pasinaudojo Vilniaus bažnytinė lenkiška vyresnybė. Vokiečiai buvo Bakšį uždarę kalėjiman. Abi okupacinės valdžios dabar susitarė ir Bakšį iš Vilniaus ištrėmė į tolimiausią vyskupijos pakraštį – Merkinę vikaru. Tokiu būdu pirmą kartą Bakšys atsirado Merkinėje.

Merkinė – lengvų žemių smėlėtas kraštas. Žmonės gyvena skurdžiai. Kaimuose gyveno vien tik lietuviai dzūkai ir vertėsi žemės ūkiu. Ūkiai visų buvo smulkūs. Dvaruose ir palivarkuose gyveno rusai ir lenkai arba sulenkėjusieji. Miesteliuose ir net bažnytkaimiuose gyveno žydai ir vertėsi prekyba, amatais ir verslais.

Dr. kun. Juozas Bakšys, atvykęs į Merkinę ir radęs tokią padėtį, visa savo energija ėmėsi šviesti, kelti iš apsnūdimo atsilikusį kraštą. Ragino mokytis, imtis mokytis verslų, amatų, prekybos. Merkinėje buvo pirmą kartą įsteigtas kooperatyvas, kuris pačioje pradžioje, kol buvo gyvas Bakšys, gerai veikė. Tokiu būdu mažino vietos prekybininkams pelnus. Kai kurie iš

Merkinės vidurinės mokyklos direktorius, kun. dr. J. Bakšys.
1924 m. birželio 5 d. LMAVB RS, F8-13, l. 6.

vietinių žydelių ėmė bankrutuoti. To kaltininku laikė Bakšį ir darė žygių jį iš Merkinės išsibūti. Tam tuo laiku buvo gera proga. Aplinkui siautėjo lenkų „Tatarska Jazda“. Kurį laiką ji buvo užvaldžiusi ir Merkinę. Tai buvo lenkų kariškai aprengti žmogžudžių ir plėšikų daliniai. Kaimuose plėšė ir žudė šviesesnius, daugiau pasiturinčius lietuvius mokytojus (Juožą Bloznelį), pavyzdingesnius ūkininkus. Tokia padėtimi pasinaudojo Merkinės žydai.

1924 metais gruodžio mėnesio 17 dieną, labai tamsų vakarą į Bakšio duris kažkas pasibeldė. Duris atidarė šeimininkė, bet nieks neįėjo ir nesirodė. Po kiek laiko, vėl skambutis. Šeimininkė ir šiuo kartu duris atidarė, taip pat nieks neįėjo.

Tą vakarą mokyklos direktorius buvo labai užimtas. Į mokyklą pirmą kartą iš Alytaus buvo atvykęs mokiniams kinas. Po seanso pas direktorių Bakšį susirinko daug žmonių: mokytojai, kino vadovybė ir šiaip vietos žinomų žmonių. Visiems sėdint prie stalo, skambutis duryse. Šiuokart durų atidaryti

nuskubėjo pats Bakšys, nes šeimininkė ruošė svečiams arbatą. Pasigirdo du šūviai. Susitrankė durys ir Bakšys, virsdamas į kambarį, į lovą, sušneko: „Mane šovė“. Kilo išgąstis. Esantieji nesusigaudė, kas čia įvyko. Bakšys karščiojo.

Naktį vėlai atvyko Bakšio sesuo su vyru iš Kauno ir sykiu atvažiavo žinomas garsus chirurgas Vladas Kuzma. Gydytojas Kuzma suteikė pirmą pagalbą. Bakšys buvo išvežtas į Kauno ligoninę. Per operaciją vienos kulkos iš nugarkaulio neišėmė. Bakšys dėl kraujo krešulio širdyje mirė 1925 metais sausio mėnesio 7 dieną, 3 val. po pietų. Palaidotas Utenoje tarp tėvo ir jaunesnio brolio taip pat kunigo, mirusio šiltine.

Taip žydai pasinaudojo lenkų siautėjimu paleidę gandą, kad Bakšį nužudžiusi sulenkėjusi Sakalauskienė. Iš tikrųjų, Sakalauskienė tuo laiku buvo perėjusi į lenkų okupuotą Lietuvos dalį, ir iš ten išvykusi į Ameriką pas savo vaikus. Ši moteris buvo kilusi iš Pašilingės kaimo, lietuvė, bemokslė, tamsi kaimietė. Ji jau būdama Amerikoje, išgirdusi tokį gandą, labai pergyveno. Sakėsi, nieko nežinanti, nieku nekalta. Prie liudininkų viską, net verkdamas, paneigė. Tokio didelio kaltinimo, būdama religinga kaimo moterėlė, nepernešė. Apsirgusi, atliko išpažintį, mirė.

Bakšys, karščiuodamasis, nesąmoningai rodė ant savo svečių, kino savininko, kad į jį šovęs. Šis žmogus buvo tamsus brunetas. Vadinas, Bakšys matęs tamsaus vyro veidą, bet ne moters.

Dr. kun. Juozas Bakšys – didelės dvasinės kultūros žmogus. Taurus žmogus buvo. Jis mylėjo ne tik savo mokinius, kuriems atiduodavo viską – žinias, mokslą, atliekamas savo pajamas, bet mylėjo visus žmones. Sakydavo, kad visi žmonės iš prigimties geri. Kad kitokie nebūtų, reikia juos auklėti, mokyti, šviesti. Jo tas geraširdiškumas, artimas draugavimasis, bendravimas su visais žmonėmis, visais žmonėmis didelis jais pasitikėjimas, visų laikymas gerais žmonėmis jam gyvybę kainavo.

1924 metais prieš pasikėsinimą, Bakšys per pamoką ketvirtoje klasėje, atsinešęs, perskaitė gautą anoniminių laišką, kur jam buvo rašoma – perspėjama vėlai nevaikščioti, būsiąs nužudytas.

Bakšys anksti guldavo ir anksti keldavosi. Prieš gulant, žiemą basas po sniegą pavaikščiodavo. Sakydavo, kad tai yra sveika ir gera miegoti. Mokinius ragino grūdintis, šaltu vandeniu praustis ir pan.

Basą gal kas naktį, po sniegą vaikščiojant, ir matė, bet ryte praeiviai sniege matydavo pėdas. Anksčiau, kartą klasėje susikosėjo. Mokiniai atkreipė dėmesį. Jis sako: „Vakar ir anksčiau, prieš gulant, išėjau po sniegą pavaikščioti. Rodos, nieko nesimatė. Apėjau apie cerkvę. Einu gultis. Prie durų kalbasi Manasauskas (žymesnis žydas). Nepatogu buvo rodytis basam. Laukiau kol išsikalbės. Sušalau. Kosulys dabar vargina“.

Gavęs tokį laišką-perspėjimą, jis palaikė dėl jo baso naktinio pasi-vaikščiojimo, nerimtu pajuokavimu. Pats būdamas be galo žmoniškas, jausdamas niekam nieku nenusikaltęs, rimtai nekreipė dėmesio. Manė, kad išdykusio vaikigalio darbas. Be to, buvo dar toks supuolimas. Anksčiau vienas iš suaugusių mokinių buvo kažkokį „šposą“ jam iškretęs. Ką tas mokinys jam buvo padaręs, taip ir liko paslaptis. Net mokytojai nežinojo. Gal tik spėliojo mokytojai Rinkevičius ir Bloznelis, bet iš tikrųjų nežinojo esmės. Toks pedagogas, mokytojas Bakšys nė vieno mokinio anksčiau už blogą elgesį iš mokyklos nepašalino. Blogiausiu atveju elgesį sumažindavo. O visgi šiuokart per mokytojų posėdį pasiūlė B. P. pašalinti iš mokyklos. Turiu pastebėti, kad tais laikais iš mokyklos mokinio pašalinimas buvo paprastas reiškinys. Už menkniekį mokinį šalindavo. Šiuokart mokytojai, smulkmenų nežinodami, užtarė, kad, girdi, toks jo peraugimas, peraugimo periodas. Mokiniui buvo sumažintas tik elgesys.

Po to įvykio visai mokyklai buvo pravesta moralinio turinio paskaitos. Visą savaitę vyko auklėjimo valandėlės. Buvo pakviestas pamokslininkas dvasininkas, kuris pravedė per savaitę rekolekcijas ir panašiai.

Bakšys santaupų neturėjo. Jis jų ir netaupė. Buvo ne materialistas. Pinigų ir bendrai gėrybių turėdavo tik tiek, kiek šiam laikui reikia. Atliekamus pini-gus nuo buitinių reikalų, nuo pragyvenimo, skirdavo mokyklai. Padėdavo neturtingiems mokiniams, kurie norėjo mokytis. Iš savo gaunamos algos prisidėjo mokyklai įsigyti pianiną. Taip pat nemažai skirdavo savo lėšų moky-klos remontui. Mokyklą skarda apdengė iš savo sutaupytos algos. Mokyklai buvo geraširdis, geradaris. Buvo geraširdis ir geradaris savo mokiniams.

Merkinės vidurinės 4-klasės mokyklos antspaudas.

Kopija iš LCVA.

1924 metų vasaros metu Aukštadvaryje buvo atidaryti pradinių mokyklų mokytojams ruošti kursai. Kursų programa dvejų metų. Tuo laiku, vasarą, ruošė iš gabesnių mokinių vienais metais išeiti pirmą kursą ir tik per metus baigti abu kursus ir tapti cenzuotais mokytojais. Iš Merkinės į tuos kursus, baigusius vidurinę 4-kl. mokyklą, ruošėsi stoti nemažai. Bet daugumos tėvai buvo neturtingi. Bakšys vienam mokiniui J. P. kelionei davė 50 litų. Tai jau buvo mokiniui didelis paskatinimas, tais laikais didelė parama. – Kai būsi turtingesnis, pats turėsi užsidirbęs, tuomet galėsi grąžinti, tiek tepasakė.

1924 metais Merkinės vid. mokyklos pirmą laidą baigė 21 mokinys ir viena mergaitė gavo pataisą. Birželio mėnesio 24 dieną mokiniai gavę baigimo pažymėjimus, kai kurie iš džiaugsmo bėgte išbėgo į namus tėvams pasirodyti. Kiti dar užtrunka atsisveikindami, adresais pasikeisdami. Tuo metu Bakšys, mokyklos vedėjas, buvo išnešęs į mokytojų kambarį bylas, knygas, mums nieko nesakęs, gal kiek užtrukęs, ir vėl sugrįžo, bet jau su krepšiais, pokais. Likusius savo mokinius dabar sulaikė. Ant stalo išdėjo sausainius, bulkutes, saldainius. Pagailėjo išėjusių. Ragino visus valgyti. Pasakė atsisveikinimo su vaikais tėvišką kalbą. Tai buvo jo paskutinė kalba.

Merkinėje, Bingelių gatvėje, buvo dviejų galų medinis žydų namas. Viename gale gyveno kepurininkas. Kitame – siuvėjas, vadinamas „kriaučius“. Jis turėjo du suaugusius du sūnus, taip pat siuvėjus, bet savo amatu nenoriai vertėsi. Vienas vardu vadinosi Mifkė.

1940–41 metais Lietuvoje per visą kraštą vyko nesibaigiantys mitingai. Per tuos mitingus kalbėjo nematyti, nežinomi, nieku nepasižymėję žmonės. Jų kalbos buvo nesuprantamos, tuščios, net juokingos, prasidėdavo šauksmais, kažkam gąsdinimais ar panašiai, ir tuo baigdavosi. Tiek visiems buvo nusibodusios, trukdančios darbus, kad žmonės jų vengė, nėjo patys, buvo varomi. Nuo tų mitingų bėgo. Turėjo klausytis tik suvarytieji, bet vėliau ir tokių mažai būdavo. Tarp tokių kalbėtojų, 1940 metų rudenį suvarytiesiems kalbėjo ir „Kriaučiaus“ sūnus Mifkė. Šis Mifkė išrėkė tarp kitko: „...mes kovojame prieš buržujus, lietuviškus nacionališkus-fašistus... Už paskutinius centus, už pinigus įsigytais ginklais kovojame... Nušovėme buržujų lietuvišką nacionalistų vadą Bakšį jo bute prie jo pakalikų fašistų...“ ir t. t. Kad ir mažai buvo suvartų klausytojų, ta girdėta žinia, visus apstulbino.

1941 metų birželio mėnesio 22 dieną ryte vokiečiai bombardavo Merkinę. Bomba krito ant to namo Bingelių gatvėje. Namų neliko nė žymės su jame gyvenusiais žmonėmis. Toje vietoje ilgą laiką buvo plati ir gili duobė, kurios dugne buvo keletas pamatų akmenų ir vandens, purvo.

Merkinės vidurinės 4-kl. mokyklos pirmos laidos 1924 m. mokiniai:

1. *Balčius Petras*
2. *Balevičius Kazys*
3. *Barysas Adolfas*
4. *Baublys Vaclovas*
5. *Bingelis Julius*
6. *Gavelis Leonas*
7. *Kasiulynas Zigmas*
8. *Kašėta Juozas*
9. *Krukonytė Aleksandra*
10. *Kvilonas Stasys*
11. *Jankauskaitė Veronika*
12. *Jakavonis Tomas*
13. *Lepeška Juozas*
14. *Makaraitis Petras*
15. *Miškinis Kostas*

16. *Prėskienis Jonas*
17. *Saulevičius Antanas*
18. *Svetulevičius Petras*
19. *Šimkonis Bolius*
20. *Širka Aleksandras*
21. *Valentukevičius Jonas*
22. *Viščinis Pranas*

Merkinės vid. 4-kl. mokyklos mokytojai:

1. *Dr. kun. Juozas Bakšys, pirmasis mokyklos direktorius 1921–1924 m.*
2. *Miškinis Jonas, mokytojas, Bakšiui žuvus – direktorius.*
3. *Miškinienė Magdalena, darbelių mokytoja.*
4. *Sužiedėlis Simas, lietuvių kalbos mokytojas.*
5. *Rinkevičius Jonas, matematikos mokytojas.*
6. *Reklaitytė-Rinkevičienė Juzė, lietuvių kalbos mokytoja.*
7. *Bloznelis Julius, istorijos mokytojas.*
8. *Blažonytė Viktorija, vokiečių k. ir algebros mokytoja.*
9. *Kun. prof. Brazdys Teodoras, muzikos teorijos ir dainų mokytojas.*
10. *Kun. Kiškis Stasys, direktorius, iš Miškinio perėmė.*
11. *Uogintas Juozas, dainų mokytojas (vargonininkas).*
12. *Gutauskas (Juozas?), dainų mokytojas (vargonininkas).*

Bingelis Julius. Merkinės vid. mokyklos kūrimosi pradžia.

(Atsiminimai, kraštotyrinė medžiaga. 1972 m.).

LMAVB RS. F8, vnt. 18, l. 1–5.

Merkinės vid. mokyklos kūrimosi pradžia

Merkinės vikaras kun. dr. Juozas Bakšys 1921 m. pradžioje buvo paskirtas Kaišiadorių mokyklos kapelionu. Būdamas Kaišiadoryse visas laikas galvojo atidaryti Merkinės tokią mokyklą. Kreipėsi į Švietimo ministeriją.

Švietimo ministerija davė žodžiu sutikimą steigti mokyklą Merkinėje, padedant Krėvei, ir tas žodžiu duotas sutikimas buvo gautas iš antro karto.

Dr. kun. Juozas Bakšys, gavęs sutikimą rūpintis atidaryti mokyklą Merkinėje, visa savo energija ėmėsi organizuoti ją.

Tokių miestelių, kaip Merkinė, Lietuvoje buvo daug. Net kai kurie apskrities miestai neturėjo vidurinės mokyklos.

Lietuva po 123 metų carinės vergijos ir kone penkių metų vokiečių okupacijos buvo labai nualinta, nuskurdinta. Lietuvos valstybė kūrėsi ant karo griuvėsių. Neturėjo lėšų būtiniausiems valstybės išlaikymo reikalams. Bakšys buvo žinomas autoritetas, bet kol neturėjo raštu Švietimo ministerijos patvirtinimo, kad kartais radus, kur svarbiau reikia mokyklos, neatšauktų savo duoto žodžiu sutikimo, kreipėsi paramos ir pritarimo pas tuo laiku žinomus žmones – veikėjus. Tarp kitų Bakšys žodžiu ir raštu kreipėsi pas Krėvę. Krėvė mielai pritarė ir sutiko padėti išrūpinti Merkinei vidurinę 4-klasę mokyklą. Bakšiui parašė laišką, kad girdi, nors su dabartine valdžia artimų draugiškų ryšių neturįs, bet padėsias.

Dr. kun. Bakšys, gavęs raštu Švietimo ministerijos paskyrimą Merkinės vid. 4-kl. mokyklos vedėju, ėmėsi visa savo energija kurti Merkinėje mokyklą. Raštu kreipėsi į aplinkinių parapijų klebonus ir valsčių viršaičius. Klebonai iš ambonų, viršaičiai per seniūnus paskelbė – ragino leisti vaikus mokytis į Merkinėje atidaromą mokyklą. Norinčių mokytis vaikų atsirado daug. Pradžioje prisirinko tiek, kad vienoje klasėje netilpo. Mokslas pradėti reikėjo, bet mokytojų nebuvo. Pradžioje Bakšys priėmė Gudakiemio pr. mokyklos mokytoją, baigusį Vilniaus „Ryto“ kursus, Joną Miškinį. Tai buvo gabus ir apsukrus mokytojas – pats mokėsi ir kitus mokė, ir savo pasiekė.

Dėl stokos mokytojų pradžioje buvo tik viena klasė. Mokinių buvo daug. Mokiniai buvo nevienodo amžiaus ir nevienodo išsimokslinimo. Šiaip taip vieną ketvirtį ištempė. Per mokslo metus atsirado mokytojas Sužiedėlis ir dainoms dėstyti iš klebonijos ateidavo prof. kun. Brazys, ir darbeliams – Miškinienė. Tuomet iš peraugusių ir daugiau išsimokslinusių mokinių buvo atidaryta antra klasė. Pirmus mokslo metus 1921–1922 metus Merkinės mokykla baigė dviem klasėm.

Merkinės vidurinės mokyklos mokiniai. Priekyje – direktorius kun. J. Bakšys.
Iš prof. Algimanto Miškinio rinkinio, Lietuvos nacionalinis muziejus.

Iš pradžių norinčių mokytis mokinių buvo iki šimto, bet dėl tokios didesnės patalpos ir mokytojų stokos dalis atkrito. Po penkiasdešimt metų dar primenu dalį stojusių ir lankusių mokyklą. Parapijomis taip buvo mokinių:

Druskininkų ir Ratnyčios:

1. Balčius Petras
2. Balevičius Kazys
3. Viščinis Pranas
4. Gudaitis Jonas
5. Miškinis Kostas
6. Navickas Jonas
7. Vaškelis Vacloas
8. Valentukevičius Petras

Marcinkonių ir Kabelių:

1. Baniulis Vincas
2. Kašėta Petras
3. Kvilonas Stasys
4. Saulevičius Antanas
5. Skliutas (vardas?)
6. Verseckas Silvestras

Varėnos ir Perlojos:

1. *Bakšys Stasys*
2. *Baublys Vacloas*
3. *Jonytis Julius*
4. *Poškus Kostas*
5. *Poškus Bronius*
6. *Skliutas Feliksas*
7. *Palevičiūtė (vardas?)*

Ryliškių ir Ilgininkų:

1. *Baranauskaitė Levosė*
2. *Čaplikaitė Viktorija*
3. *Jarmalaitė Nastė*
4. *Jerulevičiūtė Veronika*
5. *Jankauskaitė Veronika*
6. *Jankauskas Julius*
7. *Gavelis Leonas*

Daugų ir Nedzingės:

1. *Kantaraičiūtė Angelė*
2. *Klimkevičius Gabrys*
3. *Klimkevičius Jonas*
4. *Kopka Jonas*
5. *Kasiulynas Zigmas*
6. *Makaraitis Petras*

Liškiavos ir Leipalingio:

1. *Karlonas Boliūs*
2. *Svetulevičius Petras*
3. *Šimkonis Boliūs*
4. *Valentukevičius Jonas*
5. *Žėkas (Jonas?)*

Merkinės miestelio:

1. *Dzidevičiūtė Petrė*
2. *Janulynaitė Petrė*
3. *Navickaitė Vladžė*
4. *Širka Aleksandras*

Merkinės valsčiaus:

1. *Barysas Adolfas*
2. *Barysas Julius*
3. *Barysas Viktoras*
4. *Baranauskas Julius*
5. *Bingelis Julius*
6. *Čiras Bronius*
7. *Galčius Juozas*
8. *Kalanta Vytautas*
9. *Kandrotas Tomas*
10. *Kvaraciejus Juozas*
11. *Lepeška Juozas*
12. *Lepeška Jonas*
13. *Jakavonis Tomas*
14. *Janavičius Balys*
15. *Janavičiūtė Ona*
16. *Jezerskas Jonas*
17. *Prieskienis Jonas*
18. *Volungevičius Petras*
19. *Volungevičius Julius*
20. *Žaunierauskas Julius*
21. *Žėkas Jonas (Julius?)*

1924 m. laida,

Merkinės vid. 4-kl. mokyklos
pirma laida:

1. *Balčius Petras*
2. *Balevičius Kazys*
3. *Barysas Adolfas*
4. *Barysas Vacloas*
5. *Bingelis Julius*
6. *Gavelis Leonas*
7. *Kasiulynas Zigmas*
8. *Kašėta Juozas*
9. *Krukonytė Aleksandra*
10. *Kvilonas Stasys*
11. *Jankauskaitė Veronika*

- 12. *Jakavonis Tomas*
- 13. *Lepėška Juozas*
- 14. *Makaraitis Petras*
- 15. *Miškinis Kostas*
- 16. *Prieskienis Jonas*
- 17. *Saulevičius Antanas*

- 18. *Svetulevičius Petras*
- 19. *Šimkonis Bolius*
- 20. *Širka Aleksandras*
- 21. *Valentukevičius Jonas*
- 22. *Viščinis Pranas*

Merkinės vidurinės mokyklos mokiniai.
 Sėdi: Antanas Saulevičius (kairėje) ir Juozas Šibaila;
 stovi: Petras Makaraitis (kairėje) ir Jonytis. 1924 m. spalio 16 d.
Nuotr. iš Merkinės krašto muziejaus fondų.

Merkinės vid. 4-kl. mokyklos mokytojai nuo 1921 metų iki 1929 metų, iki mokyklos uždarymo (į Leipalingį iškėlė):

1. Bakšys Juozas – vedėjas-direktorius (iki žuvimo) 1921–1924 m.
2. Miškinis Jonas – mokytojas (po Bakšio mirties direktorius).
3. Miškinienė Magdalena – darbelių mokytoja.
4. Sužiedėlis Jonas Simas – vienus metus lietuvių kalbos mokytojas.
5. Rinkevičius Jonas – matematikos, iki mokyklos uždarymo.
6. Rėklaitytė Juzė (Rinkevičienė) – lietuvių kalbos, iki mokyklos uždarymo.
7. Bloznelis Julius – istorijos mokytojas iki 1926 m. rugsėjo mėn.
8. Kiškis Stasys – direktorius (po Miškinio) iki uždarymo 1929 m.
9. Blažonytė Viktorija – matematikos mok. vienus metus.
10. Uogintas Juozas – vargonininkas, dainų mokytojas du metus.
11. Brazys Teodoras – muzikos – dainų teorija, du metus.
12. Gutauskas (Juozas?) – vargonininkas, choro vedėjas iki uždare mokyklą

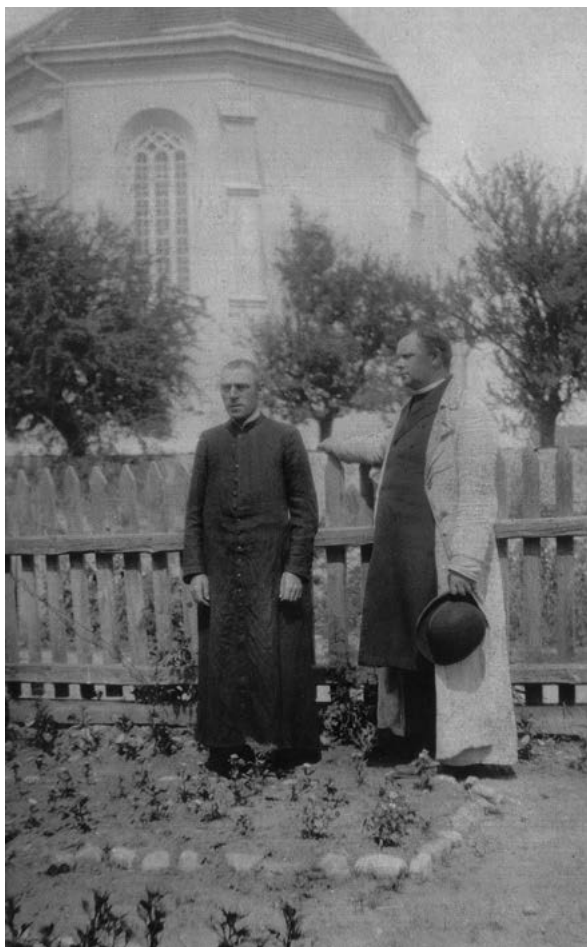
**Kun. Kiškis Stanislovas. Atsiminimai. Šis tas iš Merkinės praeities.
[Mašinraštis, savilaida]. 1984 m. Saugoma KVKA.**

◇ Kun. K. Ribikausko areštas ◇

1920 metais naktį į gegužės 3 d. jau trečią kartą lenkų kariuomenės buvo areštuotas ir nežinia kur išvežtas Merkinės klebonas kun. K. Ribikauskas. Apie tai Vilniaus Vyskupui pranešė 1920 metų gegužės 15 d. raštu-prašymu, kurį pasirašė gal visi Neciesos dvaro ir kaimo, Druskininkų, Mižonių, Raicininkų ir Puvočių kaimų gyventojai. Tą raštą pasirašiusiems žmonėms rodėsi, kad kunigą suėmė „per įskundimą visokio vardo išgamų, kuriems jokio ganytojo nereikia, kurie per savo aklybę ir ant saulės norėtų dėmių rasti; šitas skundas paremtas grynu melu...“. Toliau tame pareiškime rašoma: „Mūsų klebonas yra tikras ir geriausias ganytojas – jis puikiausiai ištaisė bažnyčių ir kleboniją, neišpasakytai stropiai darbavosi mus apšviesdamas“. [...]

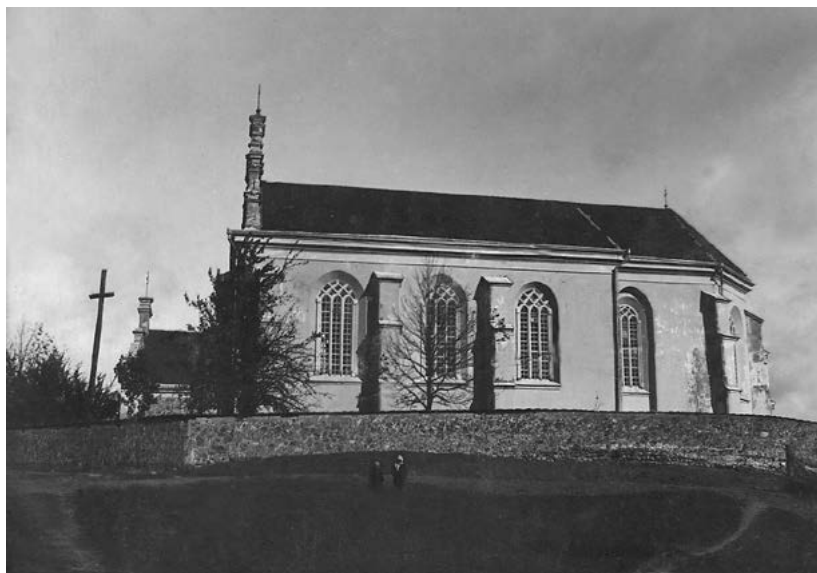
Panašaus turinio raštus Vyskupui siuntė Mardasavo, Bingelių, Ilgininkų, Laukininkų – Kasčiūnų, Gudakiemio, Rodukos, Norulių, Mak-

simonių, Uciekos, Pašilingės, Ryliškių, Taucionių, Klepočių, Kampų, Purplių, Randamonių, Masališkių, Dakučkos ir Šunupės kaimų žmonės. Viso susidaro 30 didelio formato lakštų su parašais.

Merkinės parapijos klebonas (1911–1934 m.) ir vicedekanas (1921–1926 m.) kun. Kazimieras Ribikauskas (kairėje) ir Merkinės vidurinės mokyklos direktorius (1921–1925 m.) kun. dr. Juozas Bakšys klebonijos kieme. Apie 1923 m.

Nuotr. iš KVKA rinkinių.

Merkinės Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų parapijos bažnyčia.
Apie 1928 m. Nuotr. iš G. Lučinsko kolekcijos.

◇ Vikaras būtinai reikalingas ◇

1922 metais Merkinėje faktiškai buvo 4 kunigai: klebonas ir dekanas kun. K. Ribikauskas, Vidurinės mokyklos direktorius ir jos kapelionas kun. dr. J. Bakšys, po sunkios ligos kaip invalidas prel. T. Brazys ir vikaras kun. P. Cibulskas, kuris balandžio mėn. išvyko porai savaitių atostogų ir iki to mėnesio pabaigos nebuvo dar grįžęs.

Dekanas nusiskundžia, kad praūžęs karas, vokiečių okupacija, gaisras ir didelė statyba jį taip išvargino, kad netekęs energijos nepajėgia atlikti būtiniausių darbų. Parapija didelė, turinti 28–32 km ilgio ir 12 pločio, o bažnyčia pačiame pakraštyje (už Nemuno kita vyskupija). Nei direktorius, nei invalidas prelatas jam padėti negali, o vikaro taip ir neturi. Kun. P. Cibulskas 10. IV buvo perkeltas vikaru į Žaslius, o į jo vietą atvyko kun. V. Jezukevičius.

◇ *Pasikeičia kunigai* ◇

Merkinės vikaras kun. V. Jezukevičius 1925 metais pavasarį buvo iškel-
tas į Stakliškes administratorium, o į jo vietą atvyko kun. Alfonsas Orvydas.
Jis buvo vikaru ir mokyklų kapelionu, tačiau neilgai – 1928 metais iškeliavo
į Ameriką, o į Merkinę atvažiavo tik iššventinės kun. Jonas Matuliaskas.
Bet ir tas neilgai buvo – tų pačių metų liepos 30 d. jis išvyko kapelionauti
į Širvintus. Prieš Merkinės vidurinės mokyklos direktorių kun. dr. J. Bakšį
buvo padarytas pasikėsinimas ir jis sunkiai sužeistas greit mirė; palaidotas
Utenoje. Į jo vietą pačioje 1926 metų pradžioje atvyko kun. Stanislovas
Kiškis, tik grįžęs iš Amerikos, kur rinko pinigus Ateitininkų rūmams statyti.
Kaip ir J. Bakšys, jis ėjo direktoriaus pareigas, kada kun. A. Orvydas išvyko
į Ameriką. Vidurinė mokykla buvo uždaryta 1929 metų rudenį ir vyskupas
J. Kukta pasiėmė kun. S. Kiškį pas save į Kaišiadoris kanclerio pareigas.

◇ *Priedai* ◇

◇ *Kun. Dr. Juozas Bakšys* ◇

Man esant Žiežmarių 4 kl. vidurinės mokyklos auklėtiniu, kun. J. Bakšys
apie 1922 ar 1923 metus buvo šios mokyklos kapelionu. Jį gerai prisimenu,
nes iš fizikos mokytojo sužinojau, kad tas mėlynas dangus tai yra storas oro
sluoksnis. Man kilo didelė abejonė: tai kurgi Dievas gyvena, jei čia yra oro
sluoksnis? Paklausiau kapeliono kun. dr. Bakšio. Jis man išaiškino: Dievas
yra visur, bet kur matysime Dievą – veidas į veidą, ten ir bus tikras dangus.

Viena asmenybė prieš mirdama – o tas buvo jau senokai – in con-
fessione pareiškė: Jų šeimoje Merkinėje iš anapus ateidavo ir apsistodavo
lenkų žvalgyba. Vienas atėjo dr. Bakšio nužudyti, bet nedrįso tai padaryti
ir grįžo iš kur atėjęs. Po kiek laiko atėjo antras ir tas vakare neva su reikalu
pasibeldė pas Bakšį, ir kada tas duris atidarė, jį šovė ir pasišalino.

Tikras liudijimas. Jie bijojo apie tai pranešti valdžiai, nes būtų nukentėję
ir iš lietuvių, ir iš lenkų pusės. Tą paslaptį man pasakė ir nusinešė į kapus.
(pas.) Kun. Br. Novelskis.

Prie likviduojamos Merkinės vidurinės mokyklos.
Centre – direktorius (1926–1929 m.) kun. Stanislovas Kiškis. 1929 m. liepos mėn.
Nuotr. iš KVKA rinkinių.

Pastaba. Kun. Dr. J. Bakšys Žiežmarių mokyklos kapelionu buvo ne 1922–23 metais, bet 1921: tų metų pabaigoje buvo Merkinėje – tos mokyklos direktorium-kapelionu. St. K.

◇ *Kunigas dr. Juozas Bakšys 1884–1925* ◇

Kun. Juozas Bakšys yra gimęs rugsėjo 4 dieną 1884 m. Asmalų km. Kuktiškių valsč. Utenos aps. Mirė sausio 7 d. 1925 m.

Pradžios mokyklą lankė Kuktiškiuose, Švenčionyse išėjo keturias klases miesto mokyklos; pasimokęs privatiškai 1903 m. išlaikė į Vilniaus dvas. Seminariją, į kurią stojo 1904 m.; 1908 ją baigęs stojo į Insbruko univ. kur 1912 m. gavo teol. daktaro laipsnį; laikė egz. prie Petrapilio dvasinės kat. Akademijos. 1913 m. Visų Šventųjų bažn. Vilniuje vikaras; čia gyvendamas bendradarbiavo Vilnių leidžiamoje Aušroje. Mokė Vilniaus lietuvių mokytojų kursuose. 1916-XII-2 suimtas vokiečių okupacinės valdžios.

Vyskupijos administratoriaus kun. Michalkevičiaus iškeltas į Merkinę. 1921 m. Žiežmarių vidurinės mokyklos kapelionas. 1921/XI Merkinės vidur. mokyklos vedėjas. Čia pasižymėjo plačia kultūrine ir politine veikla.

1924.XII.17 lenkų pašautas, 1925.I.7 mirė.

J. Talmantas ir J. Miškinis. „Lietuvos mokykla“. 1925 m., Nr. 2, 83–88 p. (paimta iš II tomo Liet. enciklopedijos).

Yra ir kitokia versija, kad direktoriaus nužudymas yra vietos žydų darbas (stiprus kooperatyvas mažino jų pelną) – jie primetė kaltę Pašilingės Sakalauskienei, kuri kaip tik tuo laiku išvyko į Ameriką pas savo vaikus.

Gruodžio 17 d. 1924 m. buvo pirmą kartą mokiniams kinas iš Alytaus. Po seanso pas direktorių buvo būrys mokytojų ir svečių; išgirdęs skambutį, direktorius nuėjo atidaryti durų ir ir jį peršovė. Naktį dr. Kuzma suteikė pirmą pagalbą (viena kulka nugarkauy liko). Mirė Kaune, palaidotas Utenoje, tarp tėvo ir brolio kunigo.

◇ Žodelis užbaigai ◇

Norėčiau dar kai ką paminėti apie 1926–29 metų Merkinės vidurinę mokyklą, kuriai man tada teko vadovauti.

Jau 1926 m. vasario vidury buvo surengtas viešas kun. dr. J. Bakšio pagerbimas ir iškabintas jo portretas (Kalpoko ir Jomanto darbas).

Mokykloje darbavosi šie mokytojai: J. Miškinis ir jo žmona (darbeliai), J. Rinkevičius, J. Rėklaitytė (kiek vėliau, Rinkevičienė), V. Blažonytė, J. Bloznelis, muzikos mokytojas Uogintas (vėliau Gutauskas) ir aš. Kapelionas kun. A. Orvydas 1926.IV iškeliavo į Dubingius, o paskui į USA. Man teko dėstyti tikybą, vokiečių k., algebrą, visuomenės mokslą ir kapelionauti.

Mokinių nebuvo daug: 1926 m. baigė mokyklą 21, 1927 m. – 24, 1928 m. – 17 ir 1929 m. – 14. Buvo daromos su mokiniais ekskursijos į apylinkes, du kartu į Kauną, Liškiavą, Perloją. Paskutiniaisiais 1929 metais viso buvo 39 mokiniai, tarp kurių keli žydai.

Kviklys Bronius (redaktorius). Lietuvos bažnyčios, t. 6. Kaišiadorių vyskupija. Chicago (JAV), 1987, p. 59, 73.

◇ *Ryškieji vyskupijos dvasininkai* ◇
Kunigas dr. Juozas Bakšys

[...] Kas buvo žudikai. Jie dingo nakties tamsoje. Tačiau visi viešai kalbėjo, kad nužudymas – lenkų darbas. Paslaptį tik po keliasdešimt metų atidengė kun. Antanas Petraitis (miręs 1956 m. Čikagoje). Jis kartu su savo broliu kun. dr. Petraičiu I bolševikų okupacijos metu buvo suimti ir sėdėjo Kauno kalėjime. Kilus vokiečių–rusų karui, jis su kitais kaliniais buvo varomi į Rusiją. Prie Červenės kaliniai buvo masiškai šaudomi. Abudu broliai Petraičiai, išsigelbėję iš po lavonų krūvos, pabėgo į raistą. Ten prie jų prisiartinio taip pat iš lavonų krūvos išlindęs dar vienas pabėgėlis – lenkas. Patyręs, kad jie yra lietuviai kunigai, verkdamas jiems tarė: „Aš nužudžiau kun. Bakšį. Atsiprašau Lietuvą ir jus, kunigus...“. Kun. dr. Juozas Bakšys buvo mokinių labai gerbiamas ir mylimas. Turėjo didelį autoritetą ne tik mokykloje, bet ir visuomenėje. Buvo išsilavinęs, laisvai vartojo be gimtosios kalbos, dar vokiečių, rusų, lenkų, lotynų kalbas. Buvo didelis lietuvis patriotas. Žuvo eidamas tik 41-uosius savo amžiaus metus.

◇ *Lenkų nužudyti lietuviai kunigai* ◇

Kunigas dr. Juozas Bakšys, gim. 1884.IX.4 Kuktiškių vls., Utenos aps., kunigu pašvęstas 1908 m. merkinės parapijos vikaras, vidurinės mokyklos įkūrėjas ir jos direktorius. 1924.XII.17 į jo butą įsiveržusių dviejų lenkų agentų buvo peršautas. Mirė Kaune 1925.I.7.

*Urbonas Ignas. Ilga mano kelionė.
Alytus, 2006, p. 9, 11–12.*

◇ *Merkinės progimnazija* ◇

Merkinės progimnaziją įsteigė kunigas daktaras Juozas Bakšys, į šią vietą atvykęs netikėtai. 1918 metais Vokietijai pralaimėjus karą ir jos kariuomenei traukiantis iš Lietuvos, Vilniaus lietuviai kunigai parašė raštą Vokietijos kaizeriui, kad vokiečiai seną Lietuvos sostinę Vilnių perduotų Lietuvai. Vyskupijos valdytojas Kazimieras Mikalojus Michalkevičius, lenkas, lietuvius kunigus už tai suspendavo (nors pats buvo pasirašęs lenkų kunigų tokį pat raštą kaizeriui). Kunigą daktarą J. Bakšį ir Vilniaus kunigų seminarijos muzikos profesorių kompozitorių prelatą Teodorą Brazį ištrėmė iš Vilniaus į Merkinę vikarais.

Ši jų nelaimė Merkinei atnešė didžiausią laimę – T. Brazys Dainavos kaimuose surinko per tūkstantį liaudies dainų, o J. Bakšys, padedamas merkiniško rašytojo Vinco Krėvės-Mickevičiaus, įsteigė šią progimnaziją. Istorinė Merkinė jau buvo sulenkinta, o kitą dalį miestelio gyventojų sudarė žydai, todėl iš kaimo atvykusį lietuvių jaunimą jie priėmė nedraugiškai.

Už miestelio, prieš Alytaus–Druskininkų plentą, plytėjo didelė aikštė. Ten mes žaidėme futbolą, vyko gimnastikos pamokos. Kartą per gimnastikos pamoką įbėgo keli žydų jaunuoliai ir į mus, ramiai stovinčius rikiuotėje, metė akmenis. Mokytojas Jonas Rinkevičius jiems liepė pasitraukti, bet tie jaunuoliai neklausė. Tada mokytojas vyresniems mokiniams įsakė pašalinti žydus iš aikštės. Kilo muštynės. Direktorius kunigas J. Bakšys, sukietęs žydų rabinus ir kitus šios bendruomenės vadus, iš mokyklos balkono vokiškai pasakė kalbą, kad mokiniai turi teisę gyventi Merkinėje, ir prašė jų neužpuldinėti. Po to mūsų santykiai tapo draugiški ir toje aikštėje dažnai žaidėme futbolą su žydų „Makabi“ klubu. Švelnėjo mūsų santykiai ir su miesto šeimomis, nes jose apsigyvenę mokiniai sukūrė savo „bendrabučius“. Juos nuolat lankė mokytojai ir pasirašydavo „Bendrabučio knygoje“, kada buvo ir kokią tvarką rado. Progimnazijos namas turėjo du balkonus, ir per

pertraukas aukštesniųjų klasių mokiniai juose traukdavo lietuviškas dainas. Direktorius mus vesdavo į išvykas, net į Liškiavą, istorinę pilį. Prie pilies ir Nemuno dainuodavome. Anoj pusėj Nemuno, tada ji buvo lenkų okupuota, susirinkę lietuviai mums plodavo, o lenkų policininkai juos vaikydavo.

Man mokantis antroje klasėje mokyklą sudrebino šiurpus įvykis. 1924 metų gruodžio 17-osios vakarą mokyklos klasėje pirmą kartą mačiau kiną, jį atvežęs žmogus, savo ranka sukdamas mašinėlę, parodė mums komediją „Slidu“. Turėjome labai daug juoko, kai filmas vyko ant slidaus ledo. Po kino seanso, maždaug dešimtą valandą vakaro, mes išėjome namo.

Direktorius kunigas J. Bakšys pakvietė pas save į butą, esantį čia pat mokykloje, pirmame aukšte, mokytojus J. Rinkevičių ir Juzę Rėklaitytę kavos. Šią begeriant suskambo durų skambutis. Kunigas atidarė duris ir stovinčiųjų paklausė, kas jie tokie ir ko nori. Tuo metu į jį buvo paleisti du šūviai. J. Rinkevičius, turėdamas revolverį, greit išbėgo į lauką, bet žmogžudžiai jau buvo dingę tamsioje naktyje. Mokytojas greit pašaukė telefonu iš Kauno kunigo J. Bakšio svainį daktarą Petrą Karvelį, kuris tuo metu buvo Lietuvos finansų ministras. Jis savo automobiliu atvyko į Merkinę ir sunkiai sužeistą direktorių išvežė į ligoninę Kaune. Čia buvo padaryta operacija, bet po operacijos kunigas daktaras J. Bakšys mirė.

Skrido gandai, kad jį nužudė lenkų agentai, nes prieš penkerius metus, Lietuvai keliantis į Nepriklausomybę, Merkinės apylinkėse lenkų buvo nužudytas mokytojas Juozas Bloznelis ir kiti lietuviai patriotai. Šios kunigo daktaro J. Bakšio nužudymo aplinkybės paaiškėjo tik po 16 metų. [...]

1941 metais birželio 22 dieną prasidėjus vokiečių karui su Rusija bolševikų saugumiečiai dar spėjo skubiai dalį kalinių iš Kauno kalėjimo išvežti. Nuvežę už Vilniaus, prie Červenės miestelio, juos išlaipino iš traukinio ir varė pėsčius. Pasiekus mišką, kalinius saugumiečiai sušaudė. Ten žuvo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, diplomatas ir ministeris Kazys Bizauskas, pulkininkas Juozas Šarauskas ir daug aukšto rango karininkų bei valstybės tarnautojų. Tiesiog per stebuklą keliolikai pavyko išlikti gyviems, kritus giliau į griovius. Budeliams nuvažiavus, tie laimingieji išlipo iš po lavonų, subėgo į čia pat esantį raistą. Tarp jų buvo ir du broliai kunigai Antanas ir Pranas Petraičiai, vilkintys sutanomis. Prie jų priėjęs toks pats iš lavonų

pabėgęs lenkas pasakė: „Atsiprašau jūsų, kunigų, ir lietuvių tautos – tai aš nužudžiau kunigą Bakšį“.

Šį įvykį papasakojo vienas brolių Petraičių, Antanas, kuris pasitraukęs iš Lietuvos, atvyko į Ameriką ir apsigyveno Čikagoje (Marquette Park) klebonijoje. Čia ir mirė, palaidotas Šv. Kazimiero kapinėse. [...]

*Stražnickas Juozas. Akademikas Aleksandras Čyras.
Vilnius, 2006, p. 32.*

◇ *Merkinės šviesa. Laimės metai* ◇

Didžiojo karo metu švietimo draugijos „Rytas“ Merkinės skyriaus pastangomis valsčiuje įsteigta dešimt pradinių mokyklų, vakariniai kursai jaunimui. Juos baigusieji norėjo mokytis toliau, o iki artimiausios gimnazijos Alytuje gabalas kelio – 35 kilometrai.

Vikaras J. Bakšys, iš Vilniaus lenkų dvasinės valdžios ištremtas Merkinėn už lietuviybės puoselėjimą, ir klebonas K. Ribikauskas pradėjo rūpintis, kaip įsteigti progimnaziją.

Švietimo ministerija prašymui nepritarė, motyvuodama tuo, kad tam trūksta lėšų. Tada pagalbos ranką kraštiečiams ištiesė Vincas Krėvė, pasinaudojęs savo ryšiais ir padėtimi. Tiesa, progimnazija veikė tik iki 1929 metų ir, trūkstant lėšų ir mokinių, buvo pertvarkyta į pradinę šešių skyrių mokyklą.

Apskritai lietuviškos mokyklos kelias šiose apylinkėse labai duobėtas, tragiškas ir apšlakstytas krauju.

Iš anapus demarkacinės linijos, kuri perskrodė pačią Dzūkijos širdį, atskyrė tėvus, gimines, gentis ir artimuosius, buvo kurstoma neapykanta, plaukė degtinės „Vodka čysta“ ir alaus buteliai, prikimšti antlietuviškų proklamacijų. Vaikai gaudė juos Merkyje ir Nemune, proklamacijas degino, o butelius nešė namo.

Buvo grasinama mokytojams ir tėvams susidorojimu, jei šie leisią vaikus į lietuvišką mokyklą. To negana. Ant Merkinės tilto (prie Alytaus tilto –

aut. past.) buvo rastas nužudytas Uciekos pradinės mokyklos mokytojas J. Bloznelis, o vieną rudens vakarą savo namuose Merkinėje trimis šūviais sužeistas progimnazijos direktorius kunigas J. Bakšys.

Direktorius sunegalavo, ir pedagogų posėdis tąvakar vyko jo bute. Kai į duris kažkas pasibeldė, šeimininkas nuėjo atidaryti. Nuaidėjo šūviai, ir žudikas dingo tamsoje. Po operacijos Kaune direktorius mirė. Skaudžios istorijos ir tautinės savimonės pamokos. [...]

*Subartonių kraštas (autorių kolektyvas).
Marcinkonys, 2007, p. 30.*

*Petrauskaitė-Paulaitienė Sofija. Jaunystės prisiminimai
◇ Merkinės kunigai ◇*

[...] Kunigas Juozas Bakšys (1884-09-04–1925-01-07). Prie kunigo Kazimiero Ribikausko dirbo kunigas Juozas Bakšys. Jis buvo Merkinės progimnazijos direktorius, veikėjas, patriotas, išsilavinęs žmogus. Kartu su Ribikausku kovojo už lietuviybę. Kadangi Merkinė netoli demarklinijos ir jos apylinkėje buvo daug šovinistų lenkų, tai jie labai nekenė abiejų kunigų, o ypač Juozo Bakšio. Kartą žiemos vakarą, kai pas kunigą Bakšį susirinkę mokytojai posėdžiavo, kažkas paskambino. Tarnaitė atidariusi duris nieko nerado. Skambutis pasikartojo antrą kartą. Trečią kartą prie durų priėjo pats Bakšys. Pasigirdo šūviai. Kunigas Bakšys buvo peršautas. 1924-01-07 Kaune po operacijos mirė. Provizorius Čyras ir Jul. Bingelis pasakojo, kad tai buvo lenkų darbas. J. Bingelis sakė, kad lenkai papirko kokį nors žydėlį, kuris gyveno Merkinėje. Lenkai tais laikais labai veikė keršydamiesi lietuviams, kad verčia jų vaikus mokytis lietuvių mokyklose. Mokytojas Bloznelis irgi buvo nužudytas ir jo kūnas pakištas po ledu. Merkinės valsčiuje slapta veikė lenkų organizacija „Pochodnia“. Po Juozo Bakšio dar kurį laiką Merkinėje tarnavo kunigas Kiškis.

*Vėliuvienė Ramunė. Šeimos albumai. Regimoji atmintis.
Vilnius, 2025, p. 18, 19.*

[...] Bobutė Ona, pasakodama apie 1918 m. fotografiją su draugėmis, juokavo, kad pagaliau galėjo pasipuošti. Kol buvo vokiečiai, rengdavosi kokiais senais ryzais, išsisuodindavo veidus, apsielvynodavo skarom: „Kad vokiečiai nelįstų liebe dich“.

Po karo grįžus pabėgėliams imtos atstatyti apgriautos sodybos, par-ginti miškuose slapstyti gyvuliai. Ūkininkai puolė prie žemės darbų: lygino laukus, ruošėsi sėjai. Miestelis atgijo.

Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, Merkinėje susibūrė savivaldos židinys. 1918 m. rudenį kunigo Kazio Ribikausko paraginti merkiniškiai išsirinko valsčiaus komitetą: pirmininku tapo Julius Bloznelis, nariais Čyras, Baltuškonis, Janulevičius. Pasitraukę iš caro armijos kareiviai tėviš-kėje įsitraukia į Nepriklausomybės gynėjų būrius. Besikuriančios valstybės gynėjams savanoriams teko kovoti keliais frontais: su bolševikais, lenkais, bermontininkais. Į Lietuvos kariuomenę įstojo mokytojas Julius Bloznelis.

Valsčiaus komitetas rūpinosi švietimu. 1921 m. pasiekta, kad Švietimo ministerija įsteigtų Merkinėje progimnaziją, mokėtų mokytojams algas, skirtų gabiems mokiniams pašalpas. Mokyklos patalpomis, jų remontu, mokymo turinio kūrimu rūpinosi steigiamos progimnazijos direktoriumi paskirtas energingas švietimo organizatorius kunigas dr. Juozas Bakšys. Jis 1912 m. baigė Insbruko universitetą, įgijo teologijos daktaro laipsnį, kunigavo Vilniuje ir dėstė mokytojų kursuose. 1920 m. netikėtai skiriamas kapelionu ir tikybos mokytoju į Žiežmarius. Tituluoto teologo išsiun-timas į provinciją vertintas kaip Vilniaus vyskupo susidorojimas už tai, kad kunigaudamas J. Bakšys aktyviai kovojo už lietuvių teisių įtvirtinimą katalikų bažnyčiose.

Kitas vyskupo tremtinys – kunigas, muzikologas ir kompozitorius Teodoras Brazys. Jis studijavo Regensburgo aukštojoje bažnytinės muzi-kos mokykloje. Vadovavo Vilniaus katedros chorui ir orkestrui. 1917 m. pasirašė memorandumą, kad bažnyčios apeigose būtų įteisinta lietuvių

kalba. Merkinėje dėstė dainavimą, rinko tautosaką. Aktyvūs direktoriaus talkininkai – mokytojas Jonas Miškinis, po Krėvės tarpininkavimo iš karinės tarnybos mokytojauti į Merkinę atšauktas Julius Bloznelis.

Užgrobus Vilniaus kraštą priešprieša tarp lietuvių ir lenkų dar pagilėjo. Pasitraukę už demarkacinės linijos lenkai iš ten organizavo priešiškas akcijas. 1924 m. gruodį, kai direktorius su keliais mokytojais vakarojo, kažkas pasibeldė į jo buto duris. Patikliam kunigui J. Bakšiui jas pravėrus, nepažįstamas įsibrovėlis paleido du pistoleto šūvius ir pabėgo. Merkinėje kaip tik svečiavosi J. Bakšio svainis Karvelis su garsiu chirurgu Kuzma. Šviesuoliui kunigui buvo suteikta būtinoji pagalba ir sužeistasis skubiai išvežtas operuoti į Kauną. Deja, dėl kilusių komplikacijų jis mirė. Lenkai neslėpė, kad direktorius nužudytas dėl patriotinės veiklos. Dzūkijoje būta ir daugiau žiauraus susidorojimo su lietuviais mokytojais atvejų.

Konstancija Bakšytė gimė 1892 m. Buvo aktyvi Kauno katalikiškų ir šalpos organizacijų narė. Ištekojo už politiko, Utenos notaro, Krikščionių demokratų partijos nario Konstantino Bražėno (1894–1933). Jų vaikai: Nijolė (partizano Juozo Lukšos žmona), Vida, Algimantas ir Mindaugas.

Nacių okupacijos metais Konstancija, padedama šeimos, išgelbėjo du žydų vaikus – Aleksandrą Gringauzą ir Sarą Šilingovskytę, taip pat Beilę Baronienę ir Diną Baronaite. 1948 m. ištremta į Sibirą, iš kurio į Lietuvą grįžo 1956 m. Padedant vaikams ir JAV administracijai, 1966 m. jai pavyko išvykti į JAV. Konstancijos išgelbėti asmenys neužmiršo geradarės – 1970 m. Jad Vašem (Yad Vashem; hebr. *Amžinas vardas*) institutas Jeruzalėje K. Bražėnienei suteikė Pasaulio tautų teisuolės vardą. Konstancija Bakšytė-Bražėnienė mirė 1970 m. JAV. 2000 m. LR Prezidento dekretu apdovanota Žuvančiųjų gelbėjimo kryžiumi.

Kita Juozo Bakšio sesuo Veronika Bakšytė-Karvelienė gimė 1898 m. Buvo garsi Lietuvos pedagogė, visuomenės veikėja, filosofijos mokslų daktarė. 1918 m. baigė Voronežo lietuvių gimnaziją. 1919–1921 m. Kaune dirbo agentūroje ELTA, mokėsi Aukštuosiuose kursuose. Nuo 1921 m. Miunsterio, Miuncheno ir Karaliaučiaus universitetuose studijavo pedagogiką, psichologiją ir vokiečių literatūrą. 1929 m. vokiečių kalba apgynė disertaciją „*Kovos dėl mokymo kalbos Lietuvos mokyklose istorijos klausimu*“ (*Beitrage zur Geschichte des Kampfes um die Schulsprache in Litauen*). 1929–1940 m. gyveno Noreikiškėse. Aktyviai veikė Ateitininkų, katalikių moterų, labdaros organizacijose. 1940–1942 m. gyveno Berlyne, 1942–1944 m. – Lietuvoje. 1944 m. pasitraukė į Vieną (Austrija), 1945–1950 m. gyveno Tübingene (Vokietija), nuo 1950 m. – Prancūzijoje. Buvo Pasaulio lietuvių katalikių organizacijų sąjungos aktyvi veikėja, viena Pasaulio moterų sąjūdžio kūrėjų (1949 m.). Vyras – garsus visuomenės ir politikos veikėjas Petras Karvelis (1897–1976). Dukra – Ugnė Karvelis (1935–2002) buvo Lietuvos valstybės ir visuomenės veikėja, literatūros kritikė, vertėja. Veronika Bakšytė-Karvelienė mirė 1952 m. Strasbūre. Ten ir palaidota.

J. Bakšio sesuo Veronika Bakšytė-Karvelienė (dešinėje) su vyru Petru Karveliu (antras iš kairės) ir dukra Ugne (pirma iš kairės) Nijolės Bražėnaitės (Juozo Bakšio sesers Konstancijos dukros) ir legendinio Lietuvos partizano Juozo Lukšos-Daumanto vestuvėse 1950 m. liepos 23 d. Tiubingene. Juozas Bakšys buvo Nijolės Bražėnaitės dėdė.
Nuotr. iš Garliavos Juozo Lukšos gimnazijos muziejaus archyvo

Konstancija Bakšytė-Bražėnienė po grįžimo iš Sibiro į Lietuvą.
Nuotr. iš Dvilės Petrenkienės archyvo

◇◇◇ ATMINIMO ĮAMŽINIMAS ◇◇◇

Kun. Juozas Bakšys Dainavos krašte nebuvo pamirštas. 1925 m. kovo mėn. Merkinės vidurinės mokyklos pedagogų taryba nutarė prašyti Švietimo ministerijos, kad leistų mokyklą pavadinti kunigo dr. Juozo Bakšio vardu, nes jis buvo pirmas mokyklos steigėjas ir uolus jos organizatorius (duomenų, kad mokykla buvo pavadinta kun. Juozo Bakšio vardu nepavyko rasti, tačiau yra žinoma, kad 1929 m. rugpjūčio 31 d. Merkinės progimnazija uždaryta. Jos vietoje įsteigta šešiametė pradinė mokykla).

Manoma, jog 1929 m. Merkinėje Pilies (buvusi Gardino) gatvė pavadinta Dr. Bakšio gatve, kuri sovietmečiu pervadinta Osmolskio pavadinimu.

Marcinkevičius A. (redaktorius). 1928 m. Vasario 16. 10 metų Lietuvos Nepriklausomybės sukaktuvėms paminėti (Lietuvos šaulių sąjungos leidinys). Kaunas, 1928, p. 159–160.

Lietuvos laisvės priešų iš pasalų peršauto ir mirusio kun. dr. Juozo Bakšio garbingą atminimą poetas Liudas Gira 1928 m. įamžino jam skirtame eilėraštyje:

A. a. šauliui kun. d-rui Juozui Bakšiui atminti

*Liūdnai Utenoj ir Kaune, ir Merkinėj
Pravirko varpai, kaip ir mes, nusiminę.*

*Pravirko varpai, bet mūs širdys labiau dar
Pravirko minėdamos kruviną skriaudą.*

*Vėl gedulo varsos ir karstui vainikai,
Vėl žemę mum siaubo šešėlis apniko.*

*Vėl nēr vieno kario, nors nū – ryt dar buvo,
Fronte tam, kur žodis atstoja durtuvą.*

*Klatingojo priešo dvi švino kulipkos –
Iš apkaso, Drauge, karstan juodan lipki!*

*Dvi švino kulipkos – ir štai iš mūs tarpo
Mirties žiaurios žirkklės geriausią iškarpo.*

*Dvi švino kulipkos – ir naujas, be laiko
Supiltasai kapas tiek vilčių išvaiko!*

*Vėl žiedas palaužtas – vos vakar pražydęs.
Už ką, vai, už ką mus baudi, Dieve didis?!*

*Nebėra draugam jų geriausiojo draugo,
Tėvynei nebėr vieno tų, kur ją saugo.*

*Nejaugi? Nejau? Netikėt negali,
Kai ašara rieda per skruostus gaili.*

*Nebėra, nebėr... Neateis jau pas mus:
Kovot mus palikęs – pats ilsis ramus.*

*Per greitai, per greit, vai, silsėt nuėjai –
Vos baro pradžioj mūs visi įjovėjai!*

*Per greitai, per greit išėjai iš gretos –
Galbūt, tuoj trimitai kovon mum sugros!*

*Plėšriuosius arus gal Vytis tuoj vaikys,
O tu jau užmerkei šviesiąsias akis...*

*Dar laukia mūs Vilnius, dar laukia Trakai –
O tavojo žygio baigti jau takai...*

*Į šventąjį skaičių aukų už Tėvynę
Jau savąjį vardą garbingai įpynei.*

*O, brangusai Drauge, apleidai tu mus,
Bet tavosios godos su mum visad bus!*

*Jos bus su mumis ir širdys' mum liepsnos
Po „Libera“ – laukdamos džiaugsmo dienos!*

*Ir jo susilauks ne nūnai, tai rytoj,
Kai žygį užbaigsim pily mūs šventoj.*

*Kai senojo Vilniaus bažnyčios' visos'
Te Deum Tėvynės kariai sugiedos.*

*Užgijus Tėvynės žaizdom tai tada
Užgis ir tava kruvinoji žaizda.*

*Ir gailėsčio skausmą tada mum pakeis
Skaisčioji rintis atminimais šventais!*

Kalvarijos gyventojai Merkinėje prie atminimo lentos žuvusiems už Lietuvos Nepriklausomybę, 1930 m. I. Mirlino nuotrauka. *Nuotr. iš LCVA.*

2018 m. pagal senosios pavyzdį sukurta lentą šventina Merkinės parapijos klebonas dr. Robertas Rumšas. *Brolių Černiauskų nuotr.*

1928 m. prie Merkinės valsčiaus valdybos pastato išorinės sienos buvo prikalta lenta su žuvusių dėl Lietuvos laisvės vardais:

Atminimo lenta žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę.
XX a. 4-as dešimtmetis. J. Milerio nuotrauka.

Nuotr. iš LCVA

1918–1928
Garbė žuvusiems už
Lietuvos Nepriklausomybę
A. A.
Kun. Dr. Juozas Bakšys
Mokytojas Juozas Bloznelis
Simas Miškinis
Julius Žėkas
Kazys Janulevičius
Vincas Jezerskis
Vaclovas Zurlys

XX amžiaus 5-ajame dešimtmetyje ši memorialinė lenta buvo sunaikinta, o 1989 m. rudenį toje vietoje pritvirtinta lenta, kurią pagamino Merkinės mokytojas Juozas Kaupinis (1940–2004). 2018 m. Merkinės krašto muziejaus iniciatyva pagal senosios pavyzdį sukurta nauja lenta.

Juozas Kaupinis ir jam talkinęs moksleivis Artūras Vinkevičius po lentos pritvirtinimo, 1989 m. *Brolių Černiauskų nuotr. Iš Vinkevičių šeimo albumo*

Memorialinės lentos kopija ant pastato sienos.
Merkinė. 2010 m. balandžio 23 d. G. Lučinsko nuotr.

1928 birželio 24 d. nemažai Merkinės būrio šaulių Merkinėje iškilmingai apdovanoti Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečio medaliais. Juos gavo per 30 Merkinės šaulių. Vyčio kryžiaus kavalieriams, kariuomenės savanoriams ir tarnyboje esantiems kariūnams bei kareiviams medaliai įteikti nemokamai, kiti turėjo susimokėti po 5 Lt. mokestį. Apdovanojant dalyvavo XIX Alytaus rinktinės vadas kpt. Antanas Petruškevičius, LŠS atstovas mjr. Motiejus Karaša, I Kauno rinktinės vadas kpt. Antanas Goncerauskas. Šventės proga, birželio 23 d. vakare vyko Joninių, o birželio 24 d. – sporto šventė.

1928 m. birželio 24 d. Nepriklausomybės 10-mečio medaliais apdovanotų šaulių sąrašas:

Vladas Kazlauskas, Mikas Palubinskas, Juozas Lepeška, Jonas Volungevičius, Julius Žiogelis, Pranas Čaplikas, Leonas Čaplikas, Tomo (Samūniškės), Jonas Kvaraciejus, Jonas Dvareckas, Vaclas Jevaišis, Juozas Urbanavičius, Petras Kvaraciejus, Pranas Kvaraciejus (Lankininkai), Jonas Bingelis, Bronius Galčius, Dionyzas Bingelis, Vaclovas Dvareckas, Julius Karsokas, Juozas Pačkauskas, Izidorius Vitkauskas, Petras Čiurlionis, S. Stanevičius, Kazys

Puvačiauskas, Petras Averka, Liudvikas Sinkevičius, Jonas Kaziūnas, Teodoras Čaplikas (Samūniškės), Jonas Rinkevičius, Pranas Jurgelis, kun. Juozas Bakšys (po mirties).

1931 m. birželio 24 d., minint Šaulių sąjungos dieną, paskelbtas nutarimas „Apdovanoti žuvusius dėl Lietuvos Nepriklausomybės šaulius ir partizanus, pasižymėjusius tėvynės gynimo ir Šaulių sąjungos kūrimo darbe“. Šaulių žvaigždės ordinais apdovanoti ir Dainavos krašte žuvę partizanai bei šauliai: kun. Juozas Bakšys (lenkų nukautas, diplomo Nr. 180), Ignas Bernatavičius, Juozas Bloznelis, Tomas Česnulevičius, Adomas Dabrilka, Tarasas Fiodorovas, Vincas Kaminskas, Feliksas Kuckailys, Viktoras Kuckailys, Juozas Kvedaravičius, Vincas Marcinkevičius, Petras Mockevičius, Jonas Molis, Martynas Petravičius, Juozas Slavikas, Jonas Sukackas, Petras Švedas, Petras Vitkauskas, Juozas Urbonas, Kazys Žukas ir Juozas Plytnikas. 1938 m. jų pavardės įrašytos Karo muziejaus kovose už Lietuvos Nepriklausomybę žuvusiųjų kriptoje, marmuro lentoje.

1934 m. žurnale „Mūsų Vilnius“ Juozas Ziminskas ragino įamžinti kun. Juozo Bakšio atminimą ir pastatyti jam paminklą:

Kaip matome, kun. J. Bakšys visą savo gyvenimą dirbo savo mylimam kraštui ir žuvo stovėdamas jo sargyboje. Tad artėjant liūdnomis jo mirties dešimtmečio sukaktuvėms, Lietuvos laisvoji visuomenė turėtų tinkamai velionį paminėti ir pastatydinti jo garbei atitinkantį paminklą. Vilniečiai ir tremtiniai ypatingai turėtų parodyti iniciatyvos pagerbti savo didžiojo apaštalo atmintį. Tam reikalui neatidėliojant turėtų įsisteigti kun. dr. Juozui Bakšiui paminklo statymo fondas, be to, sukaktuvių proga apie kun. J. Bakšį turėtų būti suorganizuota eilė paskaitų. Paminklui statyti fondą geriausia būtų steigti prie Vilniui Vaduoti Sąjungos. Provincijoje, kur tik yra bent vienas vilnietis, turėtų būti jo iniciatyva įsteigtas kun. J. Bakšiui paminėti komitetas, turėtų būti parinkta aukų ar kitokiu būdu parūpinta paminklo

Nuotr. kopija iš leidinio: „*Laisvoji Lietuva be Vilniaus*“.
Kaunas, 1935, p. 63.

statymui lėšų. Atiduokime, kas pridera, mūsų didžiajam veikėjui, įamžinkime jo garbingą atmintį, pastatydinkime jam atitinkamą paminklą toje vietoje, kur jis paskutinį laiką dirbo ir savo gyvybę ant tėvynės aukuro sudėjo.

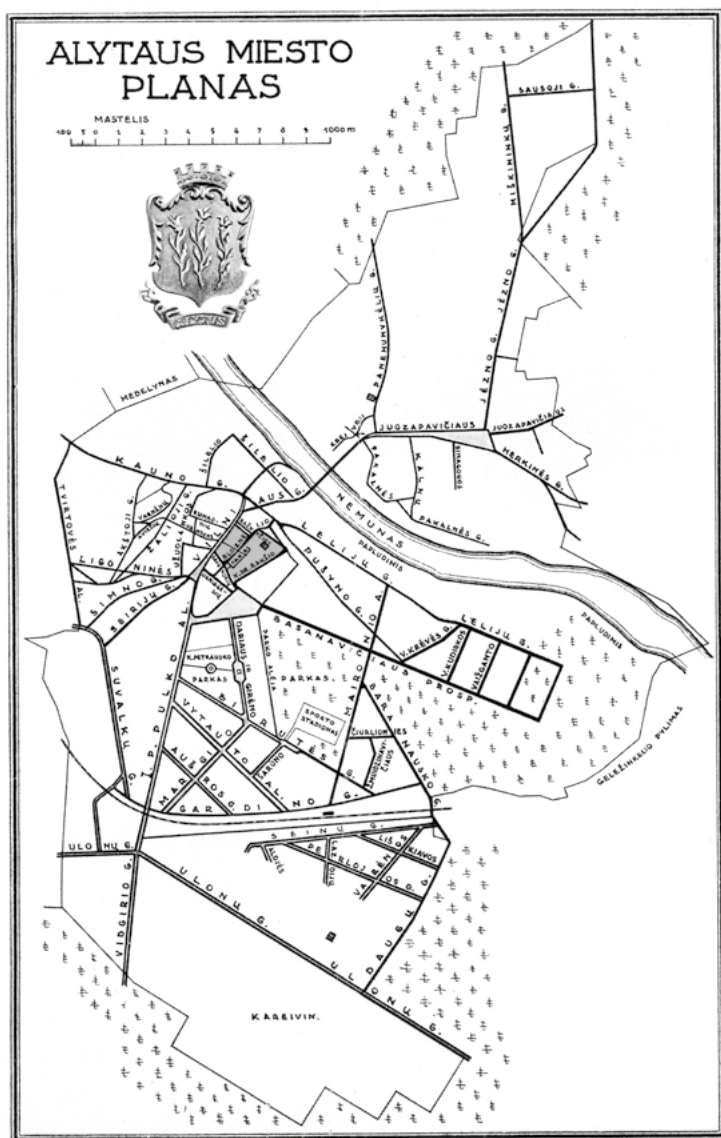
1935 m. „Vilniui vaduoti sąjungos“ leidinyje Nr. 80 „Laisvoji Lietuva be Vilniaus“ (redaktorius Vincas Uždavinsys), publikuojama daug iliustracijų apie Lietuvos įžymias vietas. Šis albumas – tai antras nemokamas žurnalo „Mūsų Vilnius“ priedas jo prenumeratoriams. Pirmajame buvo pavaizduota „Okupuotoji Lietuva“, o antrajame – Laisvoji Lietuva, siekianti Vilniaus. Albume yra 112 puslapių ir apie 315 vaizdų. Stengtasi apimti, kiek galima, įvairesnes Lietuvos sritis, bet daugiau dėmesio kreipta į Administracijos liniją ir su Vilniaus vadavimo akcija labiau susijusią iliustracinę medžiagą. Nuotraukas pateikė Lietuvos foto mėgėjai: prof. S. Kolupaila, A. Naruševičius, K. Laucius, P. Gaižutis, P. Babickas, V. Uždavinsys ir kt. Viršelį piešė vilnietis dailininkas P. Petronis. Spausdinta 11 000 egzempliorių.

Šio leidinio 63 psl. pateikta nuotrauka iš Utenos kapinių. Vaizde užfiksuotas kun. Juozo Bakšio paminklas.

Manytina, jog leidinyje „Laisvoji Lietuva be Vilniaus“ publikuotos nuotraukos pavadinimu „Lenkų nužudyto kun. J. Bakšio paminklas Utenos kapinėse“ originalas šiuo metu yra saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje.

Kunigo dr. Juozo Bakšio antkapinis paminklas.
 Vincas Uždavinyš. XX a. 3 deš. pab. – 4 deš. I pus.
Nuotr. iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkinių.

Alytaus miesto plane (netoli Šv. Angelų Sargų parapijos bažnyčios) pažymėtos „K. Dr. Bakšio“ ir „Bloznelio“ gatvės. *Iliustracija iš leidinio: „Alytus“, 1939 m.*

Pirmosios Respublikos laikmečiu Alytuje gatvė prie Antrojo Alytaus parapijos Šv. Angelų Sargų bažnyčios buvo pavadinta kun. Juozo Bakšio vardu, o XX a. tautinio Atgimimo pradžioje Merkinėje vienai iš miestelio gatvių suteiktas (atkurtas) Juozo Bakšio vardas.

Bakšio g-vė Merkinėje su kun. Juozo Bakšio atminimo įamžinimu.
Lentelė su buvusio savininko J. Čiurlionio pavarde pritvirtinta ant privataus namo.
2025 m. lapkričio 13 d. *M. Černiausko nuotr.*

1990–1993 m. mokytojo, muziejininko Juozo Kaupinio iniciatyva pastatytas kryžius Merkinės kryžių kalnelyje, kur įamžintas kun. Juozo Bakšio ir kitų žuvusių už Lietuvos laisvę Merkinės krašto patriotų atminimas.

Merkinė, 2010 m. balandžio 23 d.
G. Lučinsko nuotr.

2004 m. gruodžio 28 d. visuomenės veikėjo, kunigo Juozo Bakšio kapas Utenos miesto senosiose kapinėse (Bažnyčios g.) įtrauktas į Lietuvos Respublikos valstybės saugomų kultūros vertybių registrą (unikalus objekto kodas 29525). Kapavietė yra pagrindinio tako rytinėje pusėje. Objekto reikšmingumo lygmuo yra nacionalinis. Vertingųjų savybių pobūdis: dailės (lemiantis reikšmingumą svarbus); istorinis (lemiantis reikšmingumą svarbus); memorialinis (lemiantis reikšmingumą svarbus).

Vertingosios savybės:

7.1.3.3. įvairūs mažosios kraštovaizdžio architektūros statiniai ir vaizduojamojo meno formos – antkapinė, metalinė švč. Jėzaus Širdies skulptūra, stovinti ant 3 dalių marmuro pjedestalo; jo priekinėje plokštumoje iškalta užrašas: „Eikite prie manęs visi, kurie / vargstate ir apsunkinti esate, / aš jus atgaivinsiu. (Mat. II, 28.)“, žemiau velionio ovalinė nuotrauka ir užrašas: „A. J. KUN. DR. JUOZAS / BAKŠYS / G. 1884-IX-4. Mirė sužeistas už / tautinio švietimo darbą 1925-I-7.“, žemesnėje pjedestalo dalyje iškalta taurė su ostija, stula, mišiolas ir lotyniškas užrašas: „REQUIESCAT IN PACE!“ (Ilsėkis ramybėje), kapavietė aptverta metaline tvorele su varteliais (skulptūros apatinės dalies pjedestalo aukštis apie 0,4 m, 0,6x0,67 m, vidurinės

ir viršutinės dalių aukštis apie 1,12 m, vidurinės dalies dydis 0,55x0,5 m, skulptūros aukštis apie 1,5 m, tvorelės aukštis 1,05 m, 4,2x4,35 m; būklė gera; TRP 2; FF Nr. 1-10; 2013 m.);

7.1.3.4. žemės ir jos paviršiaus elementai – Juozo Bakšio palaikai; reljefas (lygus; būklė gera; TRP 1; FF Nr. 1-5; 2013 m.).

Lietuvos valstybės atkūrimo 100 metų jubiliejui Lietuvos muziejai skyrė penkerių metų renginių ciklą – nacionalinį kultūros paveldo aktualinimo, kultūros ir meno sklaidos bei modernių muziejinių iniciatyvų edukacinį projektą – „Lietuvos muziejų kelias“. 2017 metais Lietuvos muziejų asociacijos organizuojamame projekte dėmesys skirtas Vasario 16-osios kūrėjams ir puoselėtojams. Programoje – ryškių, taurių ir kūrybingų asmenybių, kurių vardai glaudžiai susiję su meno, grožio, tarnavimo Tėvynei, pasiaukojimo, meilės ir vilties temomis, pristatymas.

2017 m. rugpjūčio 20 d. Merkinės kraštotyros muziejuje vyko renginys iš paskaitų ciklo „Vasario 16-osios kūrėjai ir puoselėtojai“. Kraštotyrininkas ir kolekcininkas, Dzūkijos regiono istorijos pažinimo programų, knygų leidybos organizatorius ir autorius Gintaras Lučinskas bendruomenės nariams ir svečiams pateikė pranešimą „Kelias į Vasario 16-ąją. Dr. Juozo Bakšio veikla ir gyvenimas“.

2017 m. rugsėjo 1 d. Alytaus miesto Rotušės aikštėje atidaryta paroda „Pastatyk istorijai namus“ (rengėjas – Alytaus kraštotyros muziejus). Parodoje akcentuoti 20 Dzūkijos asmenybių (tarp jų – ir kun. dr. Juozo Bakšio) darbai, veikla, kuriant ir puoselėjant Lietuvos valstybingumą. Paroda apkeliaavo visą Dzūkiją, buvo eksponuojama ir Merkinėje.

Kun. Juozo Bakšio paminklas Utenos senosiose kapinėse. 2009 m. gegužės 27 d.
A. Indrašiaus nuotr.

1. Lietuvos Centrinis valstybės archyvas, f. 391, ap. 7, b. 305, l. 1–24 (mokytojo J. Bakšio asmens byla, 1921–1926 m.).
2. *Ten pat*, f. 507, ap. 8, b. 4, l. 1–287 (kun. J. Bakšio nužydymo tyrimo byla).
3. *Ten pat*, f. 561, ap. 2, b. 761, l. 30–30v.
4. *Ten pat*, f. 929, ap. 6, b. 435, l. 104–104v.
5. *Ten pat*, f. 1764, ap. 1, b. 157, l. 15v.
6. Lietuvos valstybės Istorijos archyvas, f. 604, ap. 3, b. 1010, l. 1–43 (kunigo J. Bakšio asmeninė byla, 1908–1925 m.).
7. LMAVB RS. F8, vnt. 12, l. 1–10 (Julius Bingelis. Apie Vincą Krėvę-Mickevičių, ko niekur nebuvo apie jį pasakyta ir parašyta. Atsiminimai, kraštotyrinė medžiaga. 1972 m. rankraštis).
8. LMAVB RS. F8, vnt. 13, l. 1–5 (Julius Bingelis. Dr. kun. Juozas Bakšys. Merkinės Vidurinės 4 kl. mokyklos pirmasis vedėjas-direktorius. Atsiminimai, kraštotyrinė medžiaga. 1972 m. rankraštis).
9. LMAVB RS. F8, vnt. 17, l. 1–9 (Julius Bingelis. Pasakojimas apie Merkinės praeitį, gyventojus, apylinkes. 1972 m. rankraštis).
10. LMAVB RS. F8, vnt. 18, l. 1–4 (Julius Bingelis. Merkinės vid. mokyklos kūrimosi pradžia. 1972 m. rankraštis).
11. LMAVB RS. F8, vnt. 19, l. 1–10 (Julius Bingelis. Mokytojas Julius Bloznelis. Atsiminimai apie buvusį Merkinės keturklasės mokyklos mokytoją (1922–1925), kraštotyrinė medžiaga. 1980–1983 m. rankraštis).
12. LMAVB RS. F342, vnt. 3945, l. 1 (Stojančio į Vilniaus kunigų seminariją Bakšio Juozapo prašymas. 1902 m. birželio 14 d.).
13. LMAVB RS. F342, vnt. 4304, l. 1–9 (Bakšio Josifo, stojančio į Vilniaus kunigų seminariją, dokumentai, tarp jų: išrašas iš krikšto metrikų, Švenčionių gimnazijos atestatas, Vilniaus ir Kauno gubernatorių raštai, egzaminų lapas. 1903 m.).
14. LMAVB RS. F342, vnt. 15667, l. 1r–1v. (Bakšio Juozapo prašymas rektoriui, kad priimtų jį mokyti į Vilniaus kunigų seminariją, pateikiant pristatomų dokumentų sąrašą. 1903 m. rugpjūčio 30 d.).
15. LMAVB RS. F342, vnt. 17238, l. 1 (Klietiko Bakšio Osipo, kilusio iš Švenčionių apskr., karo prievolės liudijimas. 1905 m. birželio 27 d.).
16. J. Gailius. Merkinės kultūrinis gyvenimas. Ateitis. 1943 m. Nr. 192, p. 3.
17. Merkinės apylinkėje paplito plėšikų. Dabartis (Balstogė). 1917 m. liepos 28 d. Nr. 66, p. 6.
18. Šaulių gyvenimas. Šaulių sąjungos vado įsakymas šauliams. Karys. 1939 m. lapkričio 16 d. Nr. 54, p. 1337.
19. Br. Balčiūnas. Kaip 1919 metais lenkai paėmė Merkinę. Karo archyvas. 1938 m., t. 10, p. 189–206.
20. Merkinė. Lietuva. 1921 m. birželio 16 d. Nr. 131, p. 3.
21. Merkinė. Lietuva. 1923 m. sausio 6 d. Nr. 4, p. 4.
22. Kauno kronika. Pasikėsinimas prieš kun. dr. Bakšį. Lietuva. 1924 m. gruodžio 20 d. Nr. 288, p. 7.

23. Mokytojas J. Rinkevičius. Pasikėsinimas nužudyti Merkinės vidurinės mokyklos direktorių kun. dr. Juozą Bakšį. Merkinė. Lietuva. 1925 m. sausio 5 d. Nr. 3, p. 5.
24. A. A. kun. dr. Juozas Bakšys. Lietuva. 1925 m. sausio 8 d. Nr. 5, p. 1.
25. Prašo mokyklai vardo. Merkinė. Pasirašė: Dainavos sūnus. Lietuva. 1925 m. kovo 16 d. Nr. 60, p. 4.
26. Merkinė. Lietuvos aidas. 1935 m. vasario 15 d. Nr. 39, p. 8.
27. A. Dėdelė. Merkio ir Nemuno santakoje. Lietuvos aidas. 1935 m. birželio 26 d. Nr. 144, p. 6.
28. A. A. Kun. D-ras Juozas Bakšys. Lietuvos mokykla. 1925 m. Nr. 1, p. 37–38.
29. Jonas Miškinis. A. a. kun. Juozas Bakšys. Lietuvos mokykla. 1925 m. Nr. 2, p. 83–88.
30. Merkinė. Mokykla. Lietuvos žinios. 1922 m. liepos 19 d. Nr. 113, p. 2.
31. J. Ziminskas. Vilniečių apaštala a. a. kun. dr. J. Bakšį atsiminus. Mūsų Vilnius. 1934 m. Nr. 20, p. 327–328.
32. A. A. kun. dr. Juozas Bakšys. Rytas. 1925 m. sausio 8 d. Nr. 5, p. 1.
33. Mirė kun. dr. J. Bakšys. Rytas. 1925 m. sausio 8 d. Nr. 5, p. 3.
34. A. Gulbinietis. Kun. Dr. Juozas Bakšys. Rytas. 1925 m. sausio 9 d. Nr. 6, p. 2.
35. Mokyklos sukaktuvės. Merkinė. Pasirašo: Dainavietis. Šaltinis (Marijampolė). 1926 m. lapkričio 11 d. Nr. 36, p. 509.
36. Merkiniečiai liūdi neturėdami mokyklos ir jos vedėjo. Pasirašo: Merkinietis. Šaltinis (Marijampolė). 1929 m. gruodžio 7 d. Nr. 49, p. 635, 636.
37. J. Miškinis. Merkinės vidurinės mokyklos steigimo istorija. Švietimo darbas. 1927 m., Nr. 1, p. 65–72 (1 dalis).
38. J. Miškinis. Merkinės vidurinės mokyklos steigimo istorija. Švietimo darbas. 1927 m., Nr. 2, p. 164–169 (2 dalis).
39. Sugavo vieną kun. d-rą Bakšio nužudytą. Tėvynės sargas. 1925 m. spalio 29 d. Nr. 43, p. 555.
40. Iš šaulių gyvenimo. Merkinė. Pasirašė: Merkinės šaulys. Trimitas. 1921 m. liepos 23 d. Nr. 28, p. 28.
41. A. a. šaulys kun. d-ras Bakšys. Trimitas. 1925 m. sausio 15 d. Nr. 2, p. 58.
42. Kas nužudė d-rą Bakšį? Trimitas. 1925 m. vasario 5 d. Nr. 5, p. 137, 138.
43. Įvairios žinios. Aiškėja kun. Bakšio užmušėjai. Trimitas. 1926 m. kovo 25 d., Nr. 12, p. 357.
44. „Šaulių Žvaigždė“ apdovanoti. Trimitas. 1931 m. liepos 2 d. Nr. 27, p. 530.
45. Romualdas Launikonis. Kančių kryžkelėje. Alytaus naujienos. 1998 m. gegužės 1 d. Nr. 82, p. 7.
46. Romualdas Launikonis. Kančių kryžkelėje. Alytaus naujienos. 1998 m. gegužės 2 d. Nr. 83, p. 7.
47. Vidas Abromaitis. Varėnos krašto mokykla. Dainava (Alytus). 2006 m., Nr. 1 (11), p. 6.
48. A. Černiauskas. Merkinė iš arčiau. Merkio kraštas. 1990 m. kovo 20 d. Nr. 31, p. 3.
49. A. Černiauskas. Merkiniečių rūpesčiai. Merkio kraštas. 1990 m. balandžio 10 d. Nr. 40, p. 3.
50. Alytaus gimnazistų rašiniai (1942 m.). Kunigas Bakšys. Mūsų kraštas. 1995 m., Nr. 2 (7), p. 122–123.
51. Antanas Gasperaitis. Žuvęs už Lietuvą. Utenis (Utena). 1995 m. vasario 14 d. Nr. 19–20, p. 3 (1 dalis).
52. Antanas Gasperaitis. Žuvęs už Lietuvą. Utenis (Utena). 1995 m. vasario 21 d. Nr. 21, p. 2 (2 dalis).

53. Akiras-Biržys Petras. Lietuvos miestai ir miesteliai. Alytaus apskritis. Dzūkų kraštas, t. 1. Kaunas, 1931, p. 477, 498.
54. Aničas Jonas. Jonas Vileišis 1872–1942 (Gyvenimo ir veiklos bruožai). Vilnius, 1995, p. 173, 182.
55. Bieliauskas Pranas. Vilniaus dienoraštis (1915.XII.26–1919.XI.26). Trakai, 2009, p. 9, 25, 27–29, 56, 62–64, 67, 68, 72, 87, 103, 108, 129, 130, 132.
56. Biržiška Mykolas. Vilniaus Golgota. Vilnius, 1992 (2-asis leidimas), p. 11, 36, 298, 299, 303.
57. Bloznelis Julius. Merkinės takais (prisiminimai). Kaunas, 2000, p. 89, 90, 92.
58. Čaplikas Kazimieras. Saugojau žmonių gyvybę ir turtą (prisiminimai). Vilnius, 2001, p. 48, 49.
59. Čepėnas Pranas. Naujųjų laikų Lietuvos istorija, t. 2. Vilnius, 1992 (2-asis leidimas), p. 32, 33, 38, 39, 182, 280.
60. Černiauskas Mindaugas (sudarytojas). 22–ji nepriklausomybės metai Merkinėje (1918–1940). Merkinė, 2020, p. 30, 31, 34, 37, 38, 43, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 64, 65, 68, 80–86, 99, 104, 105, 144, 288.
61. Česnulis Vytautas. Varėnos krašto šauliai. 1919–1940. Vilnius, 2008, p. 58, 73, 78, 144, 272, 273, 276, 277, 492.
62. Dogelis Povilas. Mano gyvenimo prisiminimai. Kaunas, 1936, p. 190–227.
63. Eidintas Alfonsas. Aleksandras Stulginskis. Lietuvos prezidentas – Gulago kalnys. Vilnius, 1995, p. 36, 37.
64. Isokas Gediminas (sudarytojas). Utenos krašto enciklopedija. Vilnius, 2001, p. 558.
65. Jakutis Ričardas (sudarytojas). Lietuvių dvasininkai kūrėjai. Vilnius, 2000, p. 587.
66. Kairiūkštytė Nastazija, Gudonytė Alma. Lietuvių kovų verpetuose (Vilniaus ir Seinų kraštai XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje). Vilnius, 2009, p. 15, 22, 35–37, 69.
67. Kavaliauskas Vilius. Už nuopelnus Lietuvai, d. 2. Vilnius, 2003, p. 558.
68. Kiškis Stanislovas. Kristaus pašauktieji (Kaišiadorių vyskupijoje dirbusieji ir amžinybėn iškeliavusieji kunigai 1921–1995). Kaišiadorys, 1996, p. 23.
69. Klimas Petras. Dienoraštis 1915. XII.1–1919.I.19 (redaktorius Ž. Mikšys). Chicago (JAV), 1988, p. 51, 52, 54, 57, 59, 68, 73–76, 79, 84, 85, 87, 88, 105, 110, 118, 124, 125, 129, 145, 147, 175, 176, 192, 307, 310.
70. Klimas Petras. Iš mano atsiminimų. Vilnius, 1990, p. 46, 94–96.
71. Kolupaila Steponas. Nemunas. Kaunas, 1940, p. 94.
72. Kvaraciejus Juozas. Policininko atsiminimai (autobiografija). Merkinė, 2015, p. 55–61.
73. Kviklys Bronius. Mūsų Lietuva, t. 1. Vilnius, 1989 (2-asis leidimas), p. 435.
74. Kviklys Bronius. Lietuvos bažnyčios, t. 6. Kaišiadorių vyskupija. Chicago (JAV), 1987, p. 58–60, 73, 256, 257, 260.
75. Liekis Algimantas (sudarytojas). Lietuvos šaulių sąjungos istorija. Vilnius, 1992, p. 42, 81, 82.
76. Liekis Algimantas. Lietuvių tautos priskėlimas (Šviesuliai ir inteligentai lietuvių tautos istorijoje (iki 1920 m.)). Vilnius, 2007, p. 442, 445, 448.
77. Lietuviškoji enciklopedija, t. 2. Kaunas, 1934, p. 759.
78. Lietuvių atgimimo istorijos studijos (Lietuvos valstybės idėja XIX a. – XX a. pradžia), d. 3. Vilnius, 1991, p. 241–242, 264–265.
79. Lietuvių enciklopedija, t. 2. Boston (JAV), 1954, p. 64.

80. *Lietuvių enciklopedija*, t. 16. Boston (JAV), 1958, p. 38–39.
81. *Lietuvių enciklopedija*, t. 34. Boston (JAV), 1966, p. 160.
82. Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004 (autorių kolektyvas). Kaunas, 2005, p. 40, 247, 248.
83. Lopata Raimundas. Nepriklausomybės akto signataras Donatas Malinauskas. Trakai–Vilnius, 1997, p. 55–56, 60, 172–185.
84. Lučinskas Gintaras. Kunigas Juozas Bakšys (1884–1925). TERRA JATWEZENORUM (Jotvingių krašto istorijos paveldo metraštis). Punkskas (Lenkija), 2012, p. 237–259.
85. Lukoševičius Olijardas (sudarytojas). Kaišiadorys, 2020, p. 101, 102 // Mindaugas Černiauskas. Gyvenimas šalia demarkacinės linijos su Lenkija: Merkinės atvejais.
86. Makariūnienė Pranė. Vilniuje ir Vilniaus krašte 1915–1939 metais. Vilnius, 1999, p. 19.
87. Merkelis Aleksandras. Antanas Smetona. New York (JAV), 1964, p. 146, 151.
88. Miškinis Algimantas. Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės, t. 2. Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai, kn. 2. Vilnius, 2005, p. 172, 173, 174.
89. Miškinis Jonas. Manoji Dzūkija, London (Anglija), 1966, p. 55–62, 63–64, 77–81.
90. Miškinis Jonas. Lietuva ir Vilnius pavergėjų sukuriuose. Brooklyn (JAV), 1979, p. 33, 35, 36.
91. Petrušaitis Petras. Nepriklausomai Lietuvai. Chicago (JAV), 1965, p. 142.
92. Pupienis Antanas. Po Dzūkijos dangumi (Lazdijų kraštas ir žmonės). Vilnius, 1994, p. 160.
93. Puzinas Jonas. Kelias į Lietuvos Nepriklausomybės atstatymą. London (Anglija), 1968, p. 18, 20, 32–35, 43.
94. Račkauskas Jonas (redaktorius). Aleksandras Stulginskis. Atsiminimai. Chicago (JAV), 1980, p. 125–127, 147, 153–157, 187, 188, 194–199, 200–207.
95. Rukša Antanas. Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės (Lietuvių-lenkų santykiai ir kovų pradžia), t. 2. Cleveland (JAV), 1981, p. 90, 106, 354, 356–357.
96. Stražnickas Juozas. Akademikas Aleksandras Čyras. Vilnius, 2006, p. 24, 31, 32, 40, 41.
97. Šaulys Jurgis. Mano dienynas. Vilnius, 2022, p. 66, 748.
98. Tamošiūnas Julius. Lietuviškų periodinių leidinių bibliografija 1832–1982. Kaunas, 1991, p. 37.
99. Tyla Antanas. Lietuva prie Vasario 16-osios slenksčio. Vilnius, 2004, p. 50, 60.
100. Ulčinskas Vladas. Makniūnai. Vilnius, 2019, p. 166, 167, 168.
101. Urbonas Ignas. Ilga mano kelionė. Alytus, 2006, p. 9, 11–12.
102. Vaitkus Mykolas. Per giedrą ir audrą (atsiminimai 1909–1918), IV dalis. London (Anglija), 1965, p. 197.
103. Vėliuviene Ramunė. Šeimos albumai. Regimoji atmintis. Vilnius, 2025, p. 18, 19, 20.
104. Zeleniakas Artūras, Tamošiūnas Gediminas (sudarytojai). Kaišiadorių vyskupija kurijos archyvo nuotraukose (iki 1942 m.), d. 1. Kaišiadorys, 2021, p. 57, 128, 382.
105. Vidmantas Vitkauskas. Juozas Lukša-Daumantas ir jo atminimo įamžinimas. Kaunas, 2021, p. 148–153.
106. Ir dar valandėlė. Konstancijos Bražėnienės ir Mindaugo Bražėno laišakai iš Lietuvos, Rytų Vokietijos ir Sibiro 1944–1966. Vilnius, 2004 m. p. 8

◇◇◇ Santrumpos ◇◇◇

<i>a. a.</i> – amžinąjį atilsį	<i>ltn.</i> – leitenantas
<i>a.</i> – amžius	<i>LVIA</i> – Lietuvos valstybės istorijos archyvas
<i>angl.</i> – anglų k.	<i>l.</i> – lapas
<i>ap.</i> – apyrašas	<i>m.</i> – metai
<i>apyl.</i> – apylinkė	<i>m</i> – metras (-ai)
<i>aps., apskr.</i> – apskritis	<i>mėn.</i> – mėnuo
<i>ark.</i> – arkivyskupas	<i>min.</i> – minutė
<i>B, b.</i> – byla	<i>mok.</i> – mokinyš (-iai), mokytojas
<i>d.</i> – diena, dalis	<i>mstl.</i> – miestelis
<i>D-ras, dr.</i> – daktaras	<i>nuotr.</i> – nuotrauka (-os)
<i>dr.</i> – daktaras	<i>Nr.</i> – numeris
<i>dvas.</i> – dvasinė	<i>p.</i> – ponas, ponias
<i>egz.</i> – egzemplioriai	<i>pas.</i> – pasirašė
<i>F, f.</i> – fondas	<i>pr.</i> – pradinė
<i>g-vė</i> – gatvė	<i>prel.</i> – prelatas
<i>gen.</i> – generolas	<i>p., psl.</i> – puslapis (-iai)
<i>g.</i> – gimęs (-usi)	<i>prof.</i> – profesorius
<i>ha</i> – hektaras	<i>pvz.</i> – pavyzdžiui
<i>JAV</i> – Jungtinės Amerikos Valstijos	<i>r.</i> – rajonas
<i>J. E.</i> – Jo Ekselencija	<i>red.</i> – redaktorius
<i>k.</i> – kalba	<i>RKB</i> – Romos katalikų bažnyčia
<i>k., km.</i> – kaimas	<i>rb., rbl.</i> – rubliai
<i>kan.</i> – kanauninkas	<i>sk.</i> – skyrius
<i>KAM</i> – Krašto apsaugos ministerija	<i>str.</i> – straipsnis
<i>kg</i> – kilogramas	<i>š. m.</i> – šių metų
<i>kleb.</i> – klebonas	<i>Šv.</i> – Šventas, Šventasis
<i>km</i> – kilometrai	<i>Švč.</i> – Švenčiausiasis (-sioji)
<i>km.</i> – kaimas	<i>Teol.</i> – teologijos
<i>kn.</i> – knyga	<i>T., t.</i> – tomas
<i>krn.</i> – karininkas	<i>t. y.</i> – tai yra
<i>KVKA</i> – Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas	<i>t. p.</i> – taip pat
<i>kt.</i> – kita, kiti	<i>t. t.</i> – taip toliau
<i>kun.</i> – kunigas	<i>v.</i> – verstinis lapas
<i>l.</i> – lapas	<i>val.</i> – valanda
<i>LCVA</i> – Lietuvos centrinis valstybės archyvas	<i>valsč.</i> – valsčius
<i>lenk.</i> – lenkų k.	<i>vidur.</i> – vidurinė
<i>LMAB RS</i> – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius	<i>vyr.</i> – vyresnysis
<i>LR</i> – Lietuvos Respublika	<i>vnk.</i> – vienkiemis
<i>LŠS</i> – Lietuvos šaulių sąjunga	<i>vnt.</i> – vienetas (-ai)
<i>Lt.</i> – litai	<i>vok.</i> – vokiečių k.
	<i>VUB RS</i> – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

Lietuvos šaulių sąjungos narys, kraštotyrininkas Gintaras Lučinskas (kairėje) ir tuometis Merkinės muziejaus direktorius Mindaugas Černiauskas. Merkinė, Kryžių kalnelis. 2015 m. rugsėjo 12 d. *Nuotr. iš G. Lučinsko albumo.*

◆◆◆ APIE AUTORIŲ ◆◆◆

Gintaras Lučinskas gimė 1969 m. gruodžio 21 d. Alytaus r., Daugų apyl., Doškonių k. 1977–1985 m. mokėsi Alytaus miesto 8-oje vidurinėje mokykloje. 1985–1989 m. mokėsi ir baigė Kauno Antano Kvedaro miškų technikumą ir įgijo miškų ūkio techniko kvalifikaciją. 2007 m. Kauno miškų ir aplinkos inžinerijos kolegijoje įgijo miškininkystės profesijos bakalauro kvalifikacinį laipsnį ir inžinieriaus profesinę kvalifikaciją. 2009 m. Šiaulių universitete įgijo ekologijos ir aplinkotyros bakalauro kvalifikacinį laipsnį. Bakalauro darbo tema „Daugų (Didžiulio) ežero kraštovaizdžio vertinimas“. Šio atlikto tyrimo pagrindu parengta knyga „Daugų ežeras: legendos ir faktai“. Spaudai rengiama didelės apimties knyga „Pietų Lietuvos šauliai 1919–1991 m.“

G. Lučinskas jau daugiau kaip 25-erius metus visuomeniškai dirba kraštotyros ir kultūros darbą, rašydamas istorinės ir dokumentinės publicistikos straipsnius (tuo pačiu rinkdamas, kaupdamas ir sistemindamas archyvinis duomenis, informaciją iš spaudos leidinių, faktologinius duomenis, žmonių atsiminimus ir pan.). Bibliografiją sudaro keli šimtai straipsnių Dzūkijos, Kauno ir Vilniaus bei Lenkijos, Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kanados lietuvių periodiniuose leidiniuose.

G. Lučinskas parengė ir išleido keliolika autorių knygų bei prisidėjo prie kitų autorių knygų leidybos:

1. knygos „Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–1940“ (2005 m.) – tekstų autorius ir fotografijų pateikėjas;
2. Lietuvos partizano Antano Ambrulevičiaus atsiminimų knygos „Kelio atgal nėra“ (2008 m.) – redaktorius ir leidybos organizatorius;
3. knygos „Pogrindinė „Geležinio Vilko“ organizacija Alytaus apskrityje (1940–1941)“ (2009 m.) – autorius ir leidybos organizatorius;
4. knygos „Žuvę už Lietuvą. Laisvės kovos Dainavos krašte 1918–1923 metais“ (2010 m.) – autorius ir leidybos organizatorius;
5. knygos „Vermachto nusikaltimai Dzūkijoje 1941 m. birželį“ (2011 m.) – autorius ir leidybos organizatorius;
6. knygos „Pogrindinė „Geležinio Vilko“ organizacija Alytaus apskrityje (1940–1941)“ (2011 m., 2-as papildytas ir pataisytas leidimas) – autorius ir leidybos organizatorius;
7. Lietuvos karininko Andriaus Vasiliausko atsiminimų knygos „Praeities puslapiai“ (2011 m.) – redaktorius ir leidybos organizatorius;
8. Ženkla ant kepurių. Naudoti Lietuvos Respublikos kariuomenės, VRM, kitų ministerijų ir žinybų pareigūnų 1990–2010 m. (2011 m.) – redaktorius ir leidybos organizatorius;
9. knygos „Varviškės „respublika“ (1920–1923)“ (2013 m.) – autorius ir leidybos organizatorius;
10. politinio kalinio Vinco Abramavičiaus atsiminimų knygos „Gyvenimo užrašai“ (2013 m.) – redaktorius ir leidybos organizatorius;
11. knygos „Lietuvos kariuomenės brigados generolas Klemensas Popeliučka“ (2015 m.) autorius ir leidybos organizatorius;

12. Lietuvos partizano Juozo Kvaraciejaus atsiminimų knygos „Policininko atsiminimai“ (2015 m.) – vienas iš sudarytojų;
13. knygos „Alytaus apskrities policija 1918–1940 metais“ (2016 m.) – straipsnių autorius;
14. knygos „Alytaus futbolas“ (2018 m.) – bendraautorius;
15. knygos „22-ji Nepriklausomybės metai Merkinėje (1918–1940)“ (2020 m.) – straipsnių autorius;
16. knygos „Geležinė uždanga: Lietuva–Lenkija, 1920–1939 m.“ (2020 m.) – straipsnių autorius;
17. knygos „Praeitį tarp mūsų. Alytaus kolekcininkų klubui – 15 metų“ (2021 m.) – straipsnių autorius, redaktorius;
18. knygos „Dainavos apygardos vadas Vincas Daunoras-Kelmas, Ungurys ir jo artimieji“ (2021 m.) – straipsnių autorius;
19. knygos „1941 m. holokausto aukų Alytuje skaičių pinklėse“ (2021 m.) – autorius ir leidybos organizatorius;
20. knygos „Alovės Švč. Trejybės bažnyčia istorijos vingiuose“ (2024 m.) – autorius ir leidybos organizatorius;
21. knygos „Liongino Baliukevičiaus-Dzūko dienoraščio pėdsakais (2025 m.) – straipsnių autorius.

Už nepriekaištingą tarnybą, visuomeninę-patriotinę veiklą, istorinio paveldo ir krašto tautinių tradicijų puoselėjimą G. Lučinskas apdovanotas įvairiomis padėkomis, medaliais, vardinėmis dovanomis (KAM, LŠS ir kt.):

- ◇ 2025 m. lapkričio 17 d. – apdovanotas Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos „Lietuvių Aktyvistų Frontui – 85“ atminimo ženklu.
- ◇ 2025 m. birželio 24 d. – apdovanotas Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos „Plk. Liongino Baliukevičiaus-Dzūko“ atminimo medaliu.
- ◇ 2024 m. kovo 3 d. – apdovanotas Lietuvos kariuomenės Rezervo karių asociacijos 25-mečio „Atminimo medaliu“.
- ◇ 2024 m. vasario 24 d. – apdovanotas Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos Vinco Kudirkos Marijampolės apskrities skyriaus „Laisvės Kovos Karžygio Jurgio Krikščiūno-Rimvydo (1919.09.14 – 1949.12.15)“ atminimo medaliu.

- ◇ 2021 m. birželio 23 d. – apdovanotas Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos atminimo ženklu „1941 m. Birželio sukilimui – 80“.
- ◇ 2019 m. birželio 27 d. – apdovanotas Lietuvos šaulių sąjungos 100-mečio jubiliejinio medaliu.
- ◇ 2015 m. vasario 24 d. – apdovanotas Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos „Vyr. lt. Samuelio Hario (1896–1920)“ atminimo medaliu.
- ◇ 2015 m. vasario 5 d. – apdovanotas Lietuvos atsargos karininkų sąjungos Kauno apskrities skyriaus medaliu „Už nuopelnus Lietuvos atsargos karininkų sąjungai“.
- ◇ 2014 m. lapkričio 23 d. – apdovanotas Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos žymeniu.
- ◇ 2014 m. lapkričio 11 d. – apdovanotas Lietuvos atsargos karininkų sąjungos Kauno apskrities skyriaus „25 metų atkūrimo“ atminimo medaliu.
- ◇ 2014 m. spalio 9 d. – apdovanotas Lietuvos šaulių sąjungos III laipsnio ženklu „Už nuopelnus Šaulių sąjungai“.
- ◇ 2014 m. liepos 3 d. – LR Krašto apsaugos ministro įsakymu apdovanotas Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos medaliu civiliams „Už nuopelnus“.
- ◇ 2014 m. birželio 24 d. – apdovanotas „Dzūkų kovų keliais“ atminimo medaliu.
- ◇ 2012 m. rugsėjo 29 d. – apdovanotas Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos Prisikėlimo apygardos Šiaulių skyriaus 4-o laipsnio medaliu „Pergalių ir kovų keliais“.
- ◇ 2012 m. liepos 6 d. – apdovanotas Lietuvos atsargos karininkų sąjungos medaliu „Už nuopelnus“.
- ◇ 2012 m. liepos 6 d. – apdovanotas „Dzūkų kovų keliais“ atminimo medaliu.
- ◇ 2012 m. vasario 15 d. – LR Krašto apsaugos ministrės vardinė dovana.
- ◇ 2009 m. gruodžio 31 d. – LR Krašto apsaugos ministrės įsakymu apdovanotas „Šaulių žvaigždės“ medaliu.

- ◇ 2006 m. liepos 13 d. – LR Vyriausybės kanclerio padėka ir vardinė dovana.
- ◇ 2012 m. birželio 15 d. G. Lučinskui suteiktas Alytaus miesto savivaldybės 2012 m. Kultūros premijos laureato vardas – už nuopelnus kultūrai ir jos puoselėjimą, už Alytaus miesto garsinimą.
- ◇ 2024 m. gruodžio 21 d. – „Už ilgametį istorijos paveldo eksponatų kaupimą ir ekspozicijų rengimą bei aktyvų darbą kolekcininkų klubo veikloje“ G. Lučinskui suteiktas Alytaus kolekcininkų klubo Garbės nario vardas bei apdovanotas „Alytaus kolekcininkų klubo Garbės nario“ ženklu.

Viktoras Jencius-Butautas

GINTARAS LUČINSKAS
ŽUVĘS UŽ LIETUVĄ
KUNIGAS DR. JUOZAS BAKŠYS
(1884–1925)

Knygos leidybos projekto vadovas Mindaugas Černiauskas
Kalbos redaktorė Rita Černiauskienė
Knygos ir viršelio dizainerė Aida Janonytė

Tiražas 300 egz.
Išleido Merkinės krašto muziejus
S. Dariaus ir S. Girėno a. 1, LT-65336 Merkinė,

Spausdino UAB PETRO OFSETAS
Naujoji Riovonių g. 25C, Vilnius, LT-03153
www.petrooffsetas.lt